

Xalq qəzeti

Xalqın qəzeti!

№ 91 (31060) 23 may 2026-cı il, şənbə

Gündəlik ictimai-siyasi qəzet

1919-cu ildən çıxır

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi

Azərbaycan paytaxtında qlobal məskunlaşma müzakirələri önəmli nəticələrlə başa çatdı

Azərbaycan Avropa ilə Asiya arasında yerləşir və hər zaman Şərqi Qərbi ilə qovuşduğu məkan olub. Bu, ölkəmizin memarlığında da əks olunub. Bakıda qədimliklə yenilik, tarixi irsimizin qorunması ilə şəhərsalmanın planlaşdırılması və müasirləşdirilməsi zəruriliyi arasında təbii vəhdət mövcuddur.

...Şəhərsalma nəinki Bakı, o cümlədən Azərbaycanın bir çox şəhərləri üçün gündəlik əsaslarla işlədiyimiz məsələdir. BMT-nin global şəhərsalma forumu kimi mühüm toplantı bizə daha çox öyrənmək, müsbət təcrübə ilə tanışlıq üçün və səhvlərimiz haqqında danışmaqda yardımçı olacaq.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Lev Qumilyov adına Avrasiya Milli Universitetinin İdarə heyətinin sədri-rektoru cənab Yerlan Sıdkova

Hörmətli cənab Sıdkov!

Sizi və rəhbərlik etdiyiniz kollektivi əlamətdar yubiley – Lev Qumilyov adına Avrasiya Milli Universitetinin (AMU) yaranmasının 30 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Yarandığı gündən etibarən AMU şərfli yol keçərək mühüm uğurlara imza atmış, Qazaxıstanın aparıcı ali təhsil müəssisələrindən biri, regionda mötəbər elm və təhsil mərkəzinə çevrilmişdir.

Professor-müəllim heyətinin peşəkarlığı və tədris prosesinin təşkilinə innovativ yanaşma sayəsində AMU bu gün yüksək keyfiyyətli təhsilin simvolu, qlobal əhəmiyyətli təhsil müəssisələrindən biri hesab olunur. Universitetin bir çox məzunları müstəqil Qazaxıstanın inkişafına və rifahına öz töhfələrini verirlər.

22 il ərzində bu şanlı elm ocağının fəxri professoru adını daşıdığım üçün böyük fərəh hissi duyuram.

Əminəm ki, AMU bundan sonra da dünyanın nüfuzlu universitetləri sırasındakı mövqeyini daha da möhkəmləndirəcək, fundamental elmin inkişafı və dövrün tələblərinə cavab verən yüksəkixtisaslı kadrların hazırlanması kimi ali missiyasına sədaqətlə xidmət edəcəkdir.

Bu əlamətdar yubiley günündə Sizə, Universitetin bütün professor-müəllim heyətinə və tələbələrinə möhkəm cansağlığı, tükanmaz enerji, fəaliyyətinizdə yeni zirvələr və uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun bağlanış mərasimi

Səhifə → 4

WUF13 də COP29 kimi ölkəmizi möhtəşəmlik zirvəsinə yüksəltdi

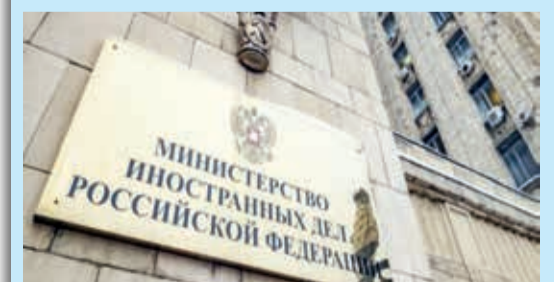
Səhifə → 4

103 ölkədən 569 QHT-nin Bakı Bəyannaməsi

Səhifə → 5

Seçki, yoxsa söyüş kampaniyası?

Səhifə → 5

Gələcəyin şəhərsalma modeli: "yaşıl və ağıllı" məskənlər

Səhifə → 6

2024-cü il mayın 24-də Qazaxın 4 kəndi Azərbaycana qaytarıldı

Səhifə → 5

Körfəz müharibəsi: neft, yoxsa su?

Səhifə → 15

Azərbaycanın neft ixracının şah damarı

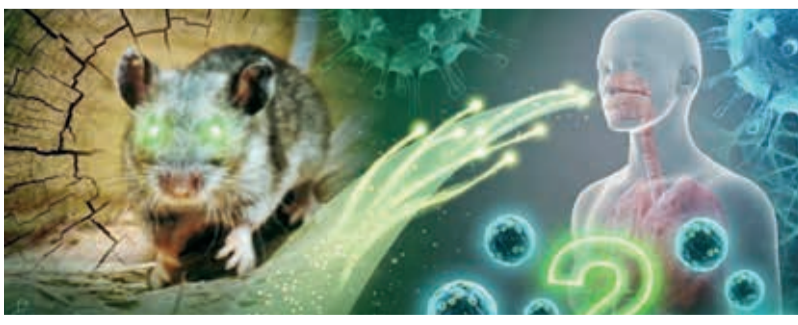

Səhifə → 8

Ermənistan üçün ən sərfəli təbii qaz bazarı ölkəmizdir

Səhifə → 8

"Hantavirus" uşaqlardan və yaşlılardan yan keçir

Səhifə → 13

BMT Məskunlaşma Programının Bakı Forumunun global uğur düsturu

Səhifə → 6

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-aliləri cənab İlham Əliyevə

Möhtərəm cənab Prezident!

Azərbaycan Respublikasının Müstəqillik Günü münasibətilə Zati-alinizə ən səmimi təbriklərimi və ən xoş arzularımı çatdırmaqdan məmnunluq duyuram.

Sizə möhkəm cansağlığı, səadət, Azərbaycan Hökumətinə və dost Azərbaycan xalqına rifah və tərəqqi arzulayıram.

Ən yüksək hörmət və ehtiramımı qəbul etməyinizi xahiş edirəm.

Şeyx Məhəmməd bin Zayed
Al NƏHYAN,
Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti

*

Zati-aliləri cənab Prezident!

Ölkənizin milli bayramı - Müstəqillik Günü münasibətilə Zati-alinizi təbrik edirəm.

Bu bayram münasibətilə Azərbaycan xalqına firavanlıq diləyir və ən xoş arzularımı çatdırıram.

Hörmətlə,

Villem-ALEKSANDR,
Niderlandın Kralı

*

Zati-aliləri!

Dost ölkənizin Müstəqillik Günü münasibətilə Bəhreyn Krallığının xalqı və hökuməti adından, şəxsən öz adımdan Zati-alinizə səmimi təbriklərimi və ən xoş arzularımı çatdırmaqdan məmnunluq duyuram.

Sizə möhkəm cansağlığı və xoşbəxtlik, Azərbaycan xalqına isə davamlı tərəqqi və firavanlıq arzulayıram.

Zati-alinizə məmnuniyyətlə ən yüksək ehtiramımı bildirirəm.

Hörmətlə,

Həməd bin İsa Al XƏLİFƏ,
Bəhreynin Kralı

*

Cənab Prezident!

Azərbaycan Respublikasının Müstəqillik Günü münasibətilə Sizə Paraqway xalqı və hökuməti adından, şəxsən öz adımdan səmimi təbriklərimi çatdırmaqdan məmnunluğumu bildirirəm.

Bu əlamətdar bayram münasibətilə qarşıda Azərbaycan xalqına sülh, rifah və firavanlıq arzulayıram.

Paraqway Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında mövcud dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin daha da möhkəmlənməsini diləyirəm.

Fürsətdən istifadə edərək Zati-alinizə ən yüksək ehtiramımı və dərin hörmətimi bir daha ifadə edirəm.

Santyaqo PENYA,
Paraqway Respublikasının Prezidenti

*

Möhtərəm cənab Prezident!

Ölkənizin Müstəqillik Günü münasibətilə Zati-alinizi səmimi-qəlbədən təbrik edir və ən xoş arzularımı çatdırmaqdan məmnunluğumu bildirirəm.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, Azərbaycan Hökumətinə və dost Azərbaycan xalqına isə tərəqqi və firavanlıq arzu edirəm.

Sizə olan ən yüksək hörmət və ehtiramımı qəbul etməyinizi xahiş edirəm.

Şeyx Məhəmməd bin Raşid
Al MAKTUM,
Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin vitse-prezidenti və Baş naziri,
Dubayın Əmiri

*

Möhtərəm cənab Prezident!

Azərbaycanın Müstəqillik Günü münasibətilə Zati-alinizə ən səmimi təbriklərimi və ən xoş arzularımı çatdırmaqdan məmnunluğumu ifadə edirəm.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik, Azərbaycan Hökumətinə və dost Azərbaycan xalqına tərəqqi və rifah arzulayıram.

Zati-alinizə olan ən yüksək hörmət və ehtiramımı qəbul etməyinizi xahiş edirəm.

Şeyx Mansur bin Zayed Al NƏHYAN,
Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin vitse-prezidenti, Baş nazirin müavini,
Prezident Administrasiyasının rəhbəri

*

Zati-aliləri!

Azərbaycan Respublikasının Müstəqillik Günü münasibətilə Sizə və Sizin şəxsinizdə ölkənizin hökumətinə və xalqına təbriklərimi çatdırıram.

Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, ölkələrimiz arasında dostluq münasibətləri qarşılıqlı maraqlara uyğun olaraq gələcəkdə də möhkəmlənəcək və inkişaf edəcək.

Hörmətlə,

Kim Çen İN,
Koreya Xalq Demokratik Respublikasının Dövlət İşlərinin Sədri

*

Zati-aliləri!

İslam Dünyası Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (ICESCO) adından və şəxsən öz adımdan 28 May – Müstəqillik Günü münasibətilə Sizə ən səmimi təbriklərimi çatdırmaqdan məmnunluq duyuram.

Bu əlamətdar gün böyük ölkənizin tarixində və Azərbaycan xalqının yaddaşında özünəməxsus yer tutur.

ICESCO Azərbaycanı özünün ən güclü tərəfdaşları arasında görməkdən şərəf duyur. Zati-alinizin illər ərzində təşkilatımıza göstərdiyi davamlı dəstək və həyata keçirilən konstruktiv əməkdaşlıq bütün İslam dünyasında xüsusi rəğbətə qarşıdır.

Bu bayram münasibətilə Zati-alinizə cansağlığı, tükənməz enerji, Azərbaycan xalqına isə firavanlıq və əldə olunan böyük nailiyyətlərlə hər zaman qürur duyduğumu arzulayıram.

Zati-aliləri, ən yüksək hörmət və ehtiramımı qəbul etməyinizi xahiş edirəm.

Səlim bin Məhəmməd ƏL-MALİK,
ICESCO-nun Baş direktoru

*

Möhtərəm cənab Prezident!

İcəzə verin, Sizi 28 May - Müstəqillik Günü və müqəddəs Qurban bayramı münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edirəm.

Azərbaycan xalqının məsəlman aləmində ilk demokratik respublikanı yaratması bütün Türk dünyasının fəxridir.

Ötən ilin oktyabrında Qəbələdə Türk Dövlətləri Təşkilatının "Regional sülh və təhlükəsizlik" mövzusunda keçirilən 12-ci Zirvə Görüşü ilə başlayan Azərbaycanın sədrliyi dövründə təşkilatımızın nüfuzu qlobal miqyasda daha da artmış, çoxşaxəli əməkdaşlığımız keyfiyyətcə yeni müstəviyə qədəm qoymuşdur.

Türk Dövlətləri Təşkilatının gücləndirilməsinə və dünya arenasında nüfuzunun artırılmasına verdiyiniz töhfələrə görə Sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Əminəm ki, Sizin rəhbərliyinizlə yüksələn xətlə inkişaf edən Azərbaycan Respublikası daha da güclənəcək.

Zati-aliləri, fürsətdən istifadə edərək Sizə dərin ehtiramımı bildirir, Azərbaycan xalqının rifahı naminə ali dövləti fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

Kubançbek ÖMÜRƏLİYEV,
Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi

*

Zati-aliləri!

Ölkənizin milli bayramı - Müstəqillik Günü münasibətilə Sizə, Azərbaycan Hökumətinə və dost Azərbaycan xalqına səmimi təbriklərimi və ən xoş arzularımı çatdırmaqdan şərəf duyuram.

İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı regional iqtisadi əməkdaşlığın və daha geniş inteqrasiyanın inkişafında Azərbaycanın fəal və konstruktiv roluna böyük əhəmiyyət verir. Təşkilatımızın əsas üzvü kimi Azərbaycan üzv dövlətlər arasında əlaqələrin, xüsusilə ticarət, enerji sahələrində əməkdaşlığın və davamlı inkişafın təşviqinə dəyərli töhfələr verir.

Əminəm ki, kollektiv səylərimiz, ortaq baxışımız, həmçinin Zati-alinizin himayəsi və dəstəyi ilə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı regionda sülh, sabitlik, firavanlıq naminə daha da inkişaf edəcək.

Zati-aliləri, ən yüksək ehtiramımı qəbul etməyinizi xahiş edirəm.

Əsəd Məcid XAN,
İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatının Baş katibi

*

Hörmətli İlham Heydər oğlu!

Azərbaycan Respublikasının Müstəqillik Günü münasibətilə Sizi səmimi-qəlbədən təbrik edirəm.

Bu əlamətdar bayram Azərbaycan Respublikasının suverenliyini, dövlətçiliyini möhkəmləndirmək, davamlı inkişafını sürətləndirmək, vətəndaşlarının rifahını daha da yaxşılaşdırmaq istiqamətində görülən mühüm işləri təəssüm etdirir.

Qoy, bu bayram respublika vətəndaşlarının qəlbini ölkələrinə görə qürur, onun daha xoşbəxt gələcəyinə inam və qazanılan uğurlarla bağlı tükənməz sevinc hissi ilə doldursun!

Sizə möhkəm cansağlığı, firavanlıq və Azərbaycan Respublikasının rifahı naminə ali dövləti fəaliyyətinizdə yeni nailiyyətlər arzulayıram.

Hörmətlə,

Bakıcan SAQİNTAYEV,
Avrasiya İqtisadi Komissiyası Kollegiyasının sədri

*

Azərbaycan Baş nazirinin Türkmənistan Prezidenti ilə görüşü

Aşqabad şəhərində işgüzar səfərdə olan Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Əli Əsədovun mayın 22-də Türkmənistan Prezidenti Sərdar Bərdiməhəmmədov ilə görüşü.

Bu barədə Nazirlər Kabinetindən məlumat verilib.

Ə.Əsədov Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin salamlarını Türkmənistanın dövlət başçısına çatdırıb.

Sərdar Bərdiməhəmmədov Prezident İlham Əliyevin salamlarına görə minnətdarlığını bildirib, onun da salamlarını Azərbaycanın dövlət başçısına çatdırmağı xahiş edib.

Görüş zamanı Azərbaycan ilə Türkmənistan arasında qarşılıqlı etimada əsaslanan siyasi dialoqun dinamik inkişaf etdiyi vurğulanıb, ikitərəfli əməkdaşlığın müxtəlif istiqamətlər üzrə genişləndirilməsi imkanları müzakirə olunub.

XQ

Əli Əsədov Aşqabadda MDB Hökumət Başçıları Şurasının iclasında

Mayın 22-də Türkmənistanın paytaxtı Aşqabadda Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) Hökumət Başçıları Şurasının növbəti iclası keçirilib. Azərbaycanın Baş naziri Əli Əsədov iclasda iştirak edib.

Baş nazir məhdud tərkibdə keçirilən iclasda çıxışı zamanı humanitar əməkdaşlığın əhəmiyyətini vurğulayaraq bildirib ki, bu sahə Birliyə üzv dövlətlər arasında qarşılıqlı fəaliyyətin əsas istiqamətlərindən biri olaraq qalır. Qeyd olunub ki, məhz humanitar layihələr və təşəbbüslər xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın, əməkdaşlıq dostluq münasibətlərinin və etimadın möhkəmləndirilməsi üçün mühüm potensiala malikdir.

Bu kontekstdə Ə.Əsədov 2027-ci ildə Minsk şəhərində, 2028-ci ildə isə Karaqanda şəhərində MDB-nin Gənclər Paytaxtı elan olunması ilə bağlı qərarı alqışlayıb.

Azərbaycan Hökumətinin başçısı, həmçinin qeyd edib ki, bu günlərdə Bakıda dayanıqlı inkişaf, ictimai sülh və həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsi məsələlərinə həsr olunan ən böyük beynəlxalq platformalardan biri – Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası (WUF13) başa çatır. BMT-nin himayəsi altında keçirilən WUF13-ün dünyanın 182 ölkəsindən 40 mindən çox nümayəndəni bir araya gətirdiyi vurğulanıb.

Baş nazirin sözlərinə görə, 13-cü Sessiya çərçivəsində global mənzil böhranı, şəhərlərin dayanıqlı inkişafı, iqlim davamlılığı və böhrandan sonrakı bərpa məsələləri də daxil olmaqla aktual global çağırışlar müzakirə edilib.

Ə.Əsədovun Azərbaycanın MDB ölkələri ilə iqtisadi-ticarət əməkdaşlığının inkişafına xüsusi diqqət yetirib. Bildirilib ki, bu sahədə münasibətlər ardıcıl şəkildə möhkəmlənilir və müsbət dinamika nümayiş etdirir.

Xüsusilə qeyd olunub ki, 2025-ci ildə Azərbaycan ilə MDB-yə üzv dövlətlər arasında ticarət dövriyyəsinin həcmi 10 faizdən çox artıb.

Baş nazir, eyni zamanda, qarşılıqlı ticarətin, investisiya əməkdaşlığının daha da genişləndirilməsi və müxtəlif sahələrdə birgə layihələrin həyata keçirilməsi üçün böyük potensialın mövcud olduğunu da vurğulayıb.

Ə.Əsədovun Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişaf prioritetlərindən danışarkən qeyd edib ki, hazırda ölkədə sənaye, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat-logistika sahəsi və iqtisadiyyatın yüksək texnologiyalar sektorları ardıcıl şəkildə inkişaf edir.

Yaşıl enerji sektorunun inkişafının prioritet istiqamət olduğu ayrıca vurğulanıb. Baş nazirin sözlərinə görə, ölkədə bərpaolunan enerji mənbələri sahəsində həyata keçirilən irimiqyaslı layihələr təkcə ekoloji dayanıqlığın möhkəmləndirilməsinə deyil, həm də Azərbaycanın investisiya və ixrac potensialının genişlənməsinə xidmət edir.

Ə.Əsədovun sözlərinə görə, Qarabağ bölgəsinin bərpasına xüsusi diqqət yetirilir. Burada yaşıl enerji zonalarının yaradılması, müasir infrastruktur həllərinin, innovativ texnologiyaların, həmçinin "Ağıllı şəhər"

və "Ağıllı kənd" konsepsiyalarının tətbiqi ilə keyfiyyətli yeni dayanıqlı inkişaf modeli həyata keçirilir. Baş nazir bildirib ki, artıq bu gün Qarabağ bölgəsi iqtisadi fəallıq, investisiya və dayanıqlı inkişaf üçün mühüm məkana çevrilib.

Çıxış zamanı Azərbaycanın Avropa ilə Asiyanı birləşdirən etibarlı nəqliyyat-logistika qovşağı kimi rolunu ardıcıl şəkildə gücləndirdiyi də qeyd olunub.

Bundan başqa, Ə.Əsədov iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və dayanıqlı artımın təmin olunmasına yönəlmis genişmiqyaslı iqtisadi təşəbbüslərin həyata keçirilməsinin fəallıqda qeyd edib. Bununla əlaqədar bildirilib ki, 2025-ci ilin dekabrında texnologiya sektorunun, innovasiyaların və rəqəmsal transformasiyanın sürətlə inkişafını nəzərdə tutan Azərbaycanın 2026-2029-cu illər üzrə Rəqəmsal İqtisadiyyatın İnkişaf Strategiyası təsdiqlənib.

Ə.Əsədov çıxışının yekununda vurğulayıb ki, Azərbaycan Respublikası MDB çərçivəsində daim məhrəbən qonşuluq, qarşılıqlı hörmət və konstruktiv tərəfdaşlıq prinsiplərinə sadıq qalır.

Daha sonra hökumət başçıları iclası geniş tərkibdə davam etdirilib. İclasın yekununda bir sıra sənədlər imzalanıb.

Mediamız WUF13-ün gedişini yüksək peşəkarlıqla işıqlandırdı

Hikmət Hacıyev "Xalq qəzeti"nin sualını cavablandırarkən belə dedi

Artıq öz işini başa çatdıran BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası – WUF13 hələ də yerli və dünya mediasının gündəmindən düşməyən mövzulardandır. Azərbaycan Prezidentinin köməkçisi – Prezident Administrasiyasının Xarici siyasət məsələləri şöbəsinin müdiri Hikmət Hacıyev Bakı Forumunda yerli media subyektlərinin fəaliyyəti ilə bağlı sualımızı cavablandırdı.

Forum çərçivəsində həyata keçirilən bütün tədbirlərin, istər çap, istərsə də elektron mediamızın cəmiyyəti operativ və dolğun məlumatlarla təmin edilməsi yönündə

fəaliyyətini yüksək qiymətləndirdiyini bildiren H.Hacıyev bu zaman heç bir ayrı-seçkiliyə yol vermədiyini nəzərə çatdırdı: "Azərbaycan mediasının bütün seqmentləri

– istər çap mediası, informasiya agentlikləri, radio və televiziya kanalları, istərsə də onlayn media platformaları və bloqlər hər biri informasiya məkanının formalaşmasında və cəmiyyətin düzgün, operativ məlumatlandırılmasında mühüm rol oynayır. Xüsusilə müasir dövrdə operativlik, obyektivlik və peşəkarlıq media üçün əsas meyarlardır və sevindirici haldır ki, bizim media subyektləri bu istiqamətdə böyük fəallıq nümayiş etdirirlər".

Prezidentin köməkçisi onu da vurğuladı ki, ümumiyyətlə, müasir medianın, demək olar ki, bütün istiqamətləri üzrə çalışan insanların fəaliyyəti həm cəmiyyətin marifətlənməsinə, həm də dövlət və ictimai maraqların qorunmasına ciddi töhfə verir: "Çətin və məsuliyyətli fəaliyyət sahəsi olmasına baxmayaraq, media nümayəndələri WUF13 çərçivəsində də öz işlərini böyük əzmkarlıq və peşəkar yanaşma ilə həyata keçirirlər. Bütün bunlara görə media nümayəndələrinin əməyini yüksək qiymətləndirir, hər birinizə təşəkkürümü bildirirəm. Göstərdiyiniz fəaliyyət, cəmiyyət qarşısında daşdıığınız məsuliyyət və peşənizə olan sadıqlığınız, həqiqətən, təqdirəlayiqdir".

Nəzrin ELDARQIZI
XQ

Rəqəmsal və iqlimə dayanıqlı mənzil modelləri müzakirəsi

BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası (WUF13) çərçivəsində "Gələcək üçün binalar - rəqəmsal innovasiya vasitəsilə iqlim-mənzil əlaqəsinin inkişafı" mövzusunda panel sessiya keçirilib.

Tədbirdə dayanıqlı şəhər inkişafı, rəqəmsal texnologiyaların şəhərsalma və mənzil sektorunda tətbiqi, "ağıllı şəhər"

idarəçiliyi, yaşıl və aşağıkarbonlu binalar, süni intellektəsaslı şəhər həlləri, inklüziv urbanizasiya modelləri və rəqəmsal idarəetmə məsələləri müzakirə olunub.

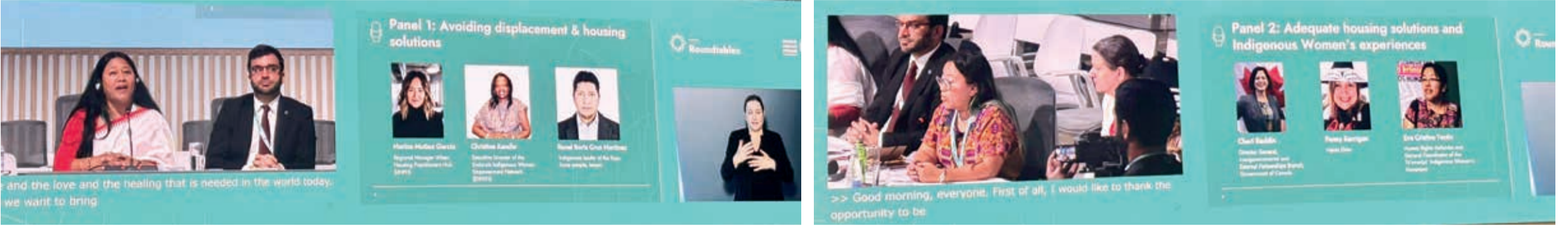
Sessiyada UN-Habitat-ın Asiya və Sakit okean regionu üzrə regional ofisinin insan məskunlaşmaları üzrə mütəxəssisi Roj Çiti, UN-Habitat-ın Çin Ofisinin baş müşaviri Canq Çjenşan, Tonci Universi-

tetinin vitse-prezidenti Li Syanın və UN-TAC-ın rəhbəri, program idarəçiliyi üzrə baş mütəxəssis Alina Matta çıxış ediblər.

Tədbir çərçivəsində "ağıllı bina" texnologiyaları, rəqəmsal xəritələşdirmə sistemləri, şəhər mənzil platformaları və insan mərkəzli "Ağıllı şəhər" layihələri təqdim edilib.

XQ

Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 6-cı günündə sessiya və təqdimatlar

Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun son günü müxtəlif mövzularla əhatə edən panel müzakirə, dəyirmi masa və konfranslarla başladı. Burada dayanıqlı, ədalətli, rahat şəhərlərin salınması üçün bir çox maraqlı müzakirələr və fikir mübadilələri aparıldı.

“Aborijen xalqlar üçün adekvat mənzil”

Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü sessiyası çərçivəsində “Aborijen xalqlar üçün adekvat mənzil” mövzusunda dəyirmi masa təşkil olundu. Məclisdə ilk dəfə Aborijen Xalqlar Qrupu yaradıldı.

Yerli və beynəlxalq ekspertlər, şəhərsalma mütəxəssisləri, BMT nümayəndələri və yerli xalqların təmsilçiləri aborijen icmalarının mənzil hüquqları ilə bağlı əhəmiyyətli məsələləri müzakirə etdilər.

Floresia Soto Nino-Martinez, Beynəlxalq Təbii Mühafizə İttifaqının yerli xalqlar və yerli icmalar üzrə işçi qrupunun həmsədri:

– Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizaminin bircəşənlik, sülh, təhlükəsizlik və mədəni dəyərlərə bağlı ideyaları müasir dünyanın çağırışları fonunda da əhəmiyyətini saxlayır. XII əsrdə yaşamış Nizami Gəncəvi insanların tarix boyu müxtəlif böhranlarla üzləşdiyini göstərib, eyni zamanda, bu problemlərin həlli yollarının da mövcud olduğunu vurğulayıb. Dahi şairin dünyaca məşhur “Leyli və Məcnun” əsəri Hindistanın Manipur bölgəsində də tanınır. 2026-cı ildə yaşamağımıza baxmayaraq, Nizaminin XII əsrdə irəliləyən fəlsəfə bu gün də aktuallığını qoruyur. Biz bu gün Nizaminin vətəninə onun boraxdığı çağırışa günümüzün cavabını formalaşdırırıq.

Omar Siddiqi, BMT-nin Məskunlaşma Programının Kanada ofisinin rəhbəri:

– Aborijen xalqların mənzillə təminat sahəsində üzləşdikləri problemlərin kökündə tarixi ədalətsizliklər, müstəmləkəçilik və torpaqların sistemli şəkildə əllərindən alınması dayanır. Evsizlik, məcburi köçürülmə, torpaqların zəbt olunması və zorla çıxarılma halları dünyanın bir çox ölkəsində aborijen icmalar üçün ciddi problemdir. Odur ki, sessiyada hazırlanacaq tövsiyələr WUF13-ün yekun sənədi olan “Bakı Fəaliyyətə Çağırışı”na (Baku Call to Action) daxil ediləcək və Yeni Şəhər Gündəliyinin icrasına dair gələcək müzakirələrdə nəzərə alınacaq.

Mariana Posada Lombana, Meksika Xarici İşlər Nazirliyinin QHT-lərlə əlaqə üzrə baş direktoru:

– Meksika çoxmədəniyyətli ölkədir və burada yerli xalqlar, metislər və digər etnik qruplar birgə yaşayırlar. Yerli xalqlar haqqında vahid və homogen bir qrup kimi danışmaq mümkün deyil. Onlar fərqli etnik mənsubiyyətlərə, dillərə, yaşayış məkanlarına və özünəməxsus adət-ənənələrə malikdirlər. Buna görə də bütün icmalar üçün eyni siyasətin tətbiqi mümkün deyil.

Hər bir etnik qrupun xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Meksikada özünü yerli xalqın nümayəndəsi kimi tanıdan insanların sayı ölkə əhalisinin, təxminən, 15 faizini təşkil edir. Bununla yanaşı, təxminən, 3,1 milyon nəfər özünü afro-meksikalı və ya Afrika mənşəli icmaların nümayəndəsi hesab edir ki, bu da əhalinin 2,4 faizinə bərabərdir.

Endorois, Yerli Qadınların Gücləndirilməsi Şəbəkəsinin icraçı direktoru:

– 90 ölkə və ərazidə yaşayan 500 milyon nəfərlik yerli xalq nümayəndəsi fərdi və kollektiv hüquqlarının sistemli şəkildə pozulmasına məruz qalır. Buraya kriminalizasiya, yerli hüquq müdafiəçilərinə qarşı hücumlar və qətlər daxildir. Bu səbəbdən Yerli Xalqlar Qrupu builki foruma dərin narahatlıq və sürətlə dəyişən dünyada həll yolları təqdim etmək əzmi ilə qatılıb.

Hazırda dünyada, təxminən, 132 milyon insanın məcburi köçkün düşməsinə səbəb olub. Münaqişələrin 80 faizi yerli xalqların yaşadığı biomüxtəliflik baxımından həssas ərazilərdə baş verir. Buna görə də biz sülh quruculuğu və “azad, əvvəlcədən verilmiş və məlumatlı razılıq” prinsipinin hər hansı şəhərsalma planının əsas şərti olmasını təklif edirik.

“Gender bərabərliyi və qadınların gücləndirilməsi üçün adekvat mənzil təminatı”

Anakludia Rossbax, BMT-nin Məskunlaşma Programının icraçı direktoru:

– Dünyada qadınların 60 faizini öz partnyorları qətlə yetirirlər. Bir çox yerlərdə qadınların təhlükəsizliyi, sağlamlığı, haqq və hüquqları nəzərə alınmır.

Mənzil təminatının zəif olması qadınların təhsil haqlarını da əllərindən alır. Onlar torpaq sahibi olmaq haqqından da məhrum olurlar. Bütün bu hüquqsuzluq onları zəif göstərir və başqalarına qadın cinayətləri törətməyə cəsarət verir.

Təhlükəsiz mənzilin olmaması gender əsaslı zorakılığın başlanğıcıdır. Əgər qadınların təhlükəsiz mənzillə təminatı yox-

dursa, o ya zorakılıq mühitində qalır, ya da yoxsulluq və evsizlik səbəbindən başqa bir həyatı seçir. Bu, bir daha göstərir ki, mənzil siyasəti təkə yaşayış sahəsinin təminatı deyil, həm də insan təhlükəsizliyi, sosial müdafiə məsələsidir.

Biz bütün qadınların qərarvermə prosesinin iştirakçısı olmalarına çalışırıq. Qadınlar anadır, qadınlar liderdir. Bu yanaşma Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin 5-ci hədəfi ilə də uyğunluq təşkil edir. Gender bərabərliyinin təminatı olduqca vacibdir.

Bahar Muradova, Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri:

– Ölkəmizdə şəhərlər və yaşayış məskənləri salınarkən təhlükəsizlik məsələləri xüsusilə diqqətdə saxlanılır. Azərbaycan dövləti qadınların şəhərsalma və iqlim məsələlərində iştirakına dəstək verməyə hazırdır. Əlbəttə ki, beynəlxalq əməkdaşlıq da çox önəmlidir. Qadınlar üçün bərabərliyin təminatı istiqamətində çoxsaylı layihələr hazırlana bilər. Bu məsələlərdə əməkdaşlığa hazırıq.

Amina J.Mohammed, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Baş katibinin müavini və BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Qrupunun sədri:

– WUF13 çərçivəsində qadınların təhlükəsiz mənzillərlə təminatı, gender bərabərliyinin nəzərə alınması barədə sənədlərin qəbul olunması planlaşdırılır. Şəhər həyatının formalaşdırılmasında böhranlar və qadınlara təsirləri nəzərə alınmalıdır.

Dayanıqlı şəhərlər olmadan qadınların hüquqlarının təminatı mümkün deyil. Buna görə də yaşayış yerlərini qadınlar üçün ölçən təməl təməldir. Bu mövzu WUF13-də də geniş müzakirə olundu və problem həlli istiqamətində sənədlərin qəbulu nəzərdə tutulub.

“Münaqişədən sonra şəhər yenidənqurması: Humanitar mənafətinin təminatı”

Vüqar Süleymanov, ANAMA İdarə Heyətinin sədri:

– Minatəmizləmə insanların həyatını xilas edən humanitar fəaliyyət, eyni zamanda, bərpa və yenidənqurmanın əsas təməlidir. Evlərin yenidən inşası, infrastrukturun

bərpası, kənd təsərrüfatının dirçəldilməsi, nəqliyyat şəbəkələrinin inkişafı və iqtisadi fəaliyyətin canlandırılması üçün zəruri şəraiti formalaşdırır.

“Böyük Qayıdış” proqramı çərçivəsində minatəmizləmə fəaliyyəti şəhərsalma, yenidənqurma və inkişaf proseslərinə tam şəkildə inteqrasiya edilib. 2020-ci ilin noyabr ayından etibarən azad olunmuş ərazilərdə 270 min hektardan çox sahə minalardan təmizlənilib. 250 mindən artıq mina və parlanmış hərbi sursat aşkar edilərək zərərsizləşdirilib.

Mina təhlükəsi dünyanın bir sıra ölkələrində bərpa prosesini ləngidir, inkişaf imkanlarını məhdudlaşdırır və əhalini təhlükə altında saxlayır.

Məhz buna görə də bugünkü platforma xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Mina probleminin aradan qaldırılması yalnız milli sayqlar

məhdudlaşdırır, davamlı beynəlxalq dəstək, tərəfdaşlıq, innovativ yanaşmalar və qabaqcıl təcrübələrin paylaşılmasını da zəruri edir.

Samir Poladov, ANAMA İdarə Heyəti sədrinin müavini:

– Ölkəmizdə 1991-ci ildən bəri 3 min 500-dən çox insan mina qurbanı olub. Onlardan 362 nəfəri azyaşlı və gənc, 38 nəfəri qadındır. Təkcə 2020-ci ildən bəri mina hadisələrində 73 nəfər ölüb, 352 nəfər xəsarət alıb.

Ramil Cahangirov, Azərbaycan Respublikası Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin azad olunmuş ərazilərdə layihə idarəedilməsi şöbəsinin müdiri:

– Azad edilmiş ərazilərdə aparılan yenidənqurma prosesi tam şəkildə əvvəlcədən hazırlanmış planlara uyğun qaydada həyata keçirilir. Bütün infrastruktur və tikintilərin şəhərsalma norma və standartları əsasında aparılması zəruridir.

Lakin hər bir layihənin əsas üstünlüyü təhlükəsizlikdir. Buna görə də sistem ilə qurulub ki, ilk növbədə, ərazi təhlükəsiz elan olunsun və yalnız bundan sonra tikinti və digər işlərə başlanılsın. Bu proses olduqca mürəkkəbdir.

Mariyana Kuyundziç, Avropa İttifaqının Azərbaycandakı səfiri:

– Avropa İttifaqı Azərbaycanda minaların təmizlənməsi sahəsi üzrə bir sıra

layihələr həyata keçirir. Mina təhlükəsizə qarşı mübarizədə gender yanaşmasının tətbiqinə də xüsusi önəm verilir və Azərbaycanda ilk qadın minatəmizləmə qrupunun yaradılmasına dəstək göstərib.

Hazırda Sloveniya mənşəli “International Trust Fund for Enhancing Human Security” ilə genişmiqyaslı layihə üzrə danı-

şıqlar davam edir. Bu layihə ANAMA-nın institusional və əməliyyat potensialının gücləndirilməsinə yönəlib.

Layihə çərçivəsində mina aşkarlayan itilərin xüsusi təlimi, vacib əməliyyat avadanlıqlarının təminatı, mina qurbanlarına yardım, həmçinin xüsusi təyinatlı ambulanların təqdim olunması nəzərdə tutulur. Bu sənədlərin yaxın zamanda imzalanması və icraya başlanması planlaşdırılır.

Aİ minadan çirkənlənmiş ərazilərin yenidən təhlükəsiz torpaqlara çevrilməsinə hər zaman dəstək göstərir. Heç kim belə yerlərdə addım atarkən qorxu hiss etməməlidir. Mən 2 gün əvvəl Qarabağa səfər etdim və orada müharibənin dəhşətli nəticələrini gördüm. Amma eyni zamanda imkanları, aparılan quruculuq işlərini və həyatın necə geri qayıtdığını da müşahidə etdim.

Məsələn, Xorvatiya minatəmizləmə prosesini yalnız bu il - müharibədən 31 il sonra tamamlaya bildi. Halbuki Azərbaycan əraziləri daha geniş şəkildə mina ilə çirkəndirilib. Bu proses çox uzun və çətin olsa da, mütləq həyata keçirilməlidir. Avropa Birliyi bu istiqamətdə dəstək göstərmək üçün buradadır.

“Dayanıqlı inkişaf məqsədlərindən mənzillərə”

Jose Çonq, BMT-nin Məskunlaşma Programının nümayəndəsi:

– Hazırda Yeni Şəhər Gündəliyinin icrasının aralıq qiymətləndirmə mərhələsi həyata keçirilir. Bu, 10 illik beynəlxalq gündəlikdir və onun icrasının orta mərhələsindədir. Memarlar və şəhərsalma mütəxəssisləri çox vaxt bu gündəlikdəki proseslərdən tam xəbərdar olmurlar. Halbuki şəhərsalma və memarlıq layihələrinin hazırlanması zamanı bu prinsiplər nəzərə alınmalıdır.

Məskunlaşma Programının 2026-2029-cu illəri əhatə edən yeni strateji planında əsas diqqət mənzil, torpaq və baza xidmətlərinə yönəldiləcək. Bu plan inklüziv rifahın artırılması, ekoloji və iqlim tədbirlərinin gücləndirilməsi, həmçinin böhranlara hazırlıq, cavabvermə və bərpa proseslərini dəstəkləməyə xidmət edir.

Hazırda dünyada şəhər inkişafına yanaşmada parçalanmış modellər üstünlük təşkil edir. Bu problem yalnız global çətinliklərdə deyil, digər regionlarda da müşahidə olunur. Biz daha dayanıqlı, inteqrasiya olunmuş şəhər və ərazi planlaşdırılmasını təşviq edirik.

Yerli hökumətlərin mənzil və baza xidmətlərini planlaşdırmaq, maliyyələşdirmək və həyata keçirmək üçün daha effektiv alətlərə malik olması vacibdir.

Elisabet Cirici Amiell, İspaniyanın Kataloniya Hökumətinin ərazi, mənzil və ekoloji keçid departamentində şəhərsalma və memarlıq üzrə baş direktoru:

– Əsas məqsədimiz yalnız şəhər gündəliyinin qəbul edilməsi deyil, həm də icranın təminatıdır. Hazırda bu istiqamətdə irəliləyirik. Gələn həftə hökumət səviyyəsində şəhər gündəliyi ilə bağlı fəaliyyətlərimizi gücləndirəcək yeni təsdiqlənmiş planlaşdırılır. Torpaq və mənzil inkişafı ilə bağlı bütün layihələrin vahid strateji çərçivə altında həyata keçirilməsi əsas prioritetlərdəndir. Bu, həyata keçirdiyimiz bütün layihələrin eyni yanaşma və prinsiplər əsasında inkişaf etdirilməsinə imkan verəcək.

Şəhərlərlə bağlı ibtidai və orta təhsil səviyyəsində həyata keçirilən təşəbbüslərdə bu alətlərdən istifadə Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin və prinsiplərinin daha praktik izahına imkan yarada bilər.

Beynəlxalq Memarlar İttifaqının hazırladığı model peşəkarlar arasında orta-

yanaşmanın formalaşdırılmasına və layihələrin daha dayanıqlı hazırlanmasına kömək edir. Bu, kommunikasiya və təşviqat baxımından çox faydalıdır. Eyni zamanda, layihələrin hazırlanması prosesində onların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına imkan yaradır. İstifadəçilər alətlə interaktiv formada işləyərək müxtəlif parametrləri dəyişə və layihələrin nəticələrini qiymətləndirə bilərlər.

Layihələrin hazırlanması zamanı müəyyən kompromislər olur. Lakin bu model həmin prosesdə qərarların daha balanslı verilməsinə kömək edir.

Rui Leao, Portuqaliya Ölkələrin Beynəlxalq Memarlar Şurasının prezidenti, memarlıq üzrə fəlsəfə doktoru:

– Beynəlxalq Memarlar İttifaqının hazırladığı və Bakıda təqdim olunan yanaşmalar İspaniyanın Barselona şəhərində keçiriləcək Memarların Dünya Konqresində nümayiş etdiriləcək. Həmin yanaşmalar Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin şəhərsalma və memarlıq layihələrində daha səmərəli tətbiqinə xidmət edir.

Konqres 28 iyun–1 iyulda olacaq. Məclisdə keçid dövründə olan dünyanın əsas urbanizasiya çağırışları müzakirə olunacaq.

Vity Nsalambi, Anqola Memarlar Ordunun prezidenti:

– Dünyada ən sürətli böyüyən 10 şəhərdən, ən azı, 4-5-i Afrikadadır. Lakin gözəl görüntülərin arxasında böyük problemlər dayanır. Luandada qeyri-rəsmi yaşayış məntəqələri şəhər ərazilərinin, təxminən, 70-75 faizini təşkil edir. Bu vəziyyət infrastrukturun idarə olunmasına, mənzil təminatına və şəhər sakinlərinin həyat keyfiyyətinə ciddi təzyiqli göstərir.

Bir çox hallarda problemlər “yuxarıdan aşağı” baxılır, idxal olunan və yüksək karbon emissiyası yaradan texnologiya tətbiq edilir. İnsanları dinləməli, onların ehtiyaclarını anlamalı və qərarvermə prosesinə cəlb etməliyik. Heç kəs bütün cəmiyyət adından düşünmə bilməz.

Təbii əsaslı çıxış yolları və yerli materiallardan istifadə etmək şəhərlərin inkişafında mühüm rol oynaya bilər. Lakin bəzi icmalar yerli həllərdən daha çox xarici modellərə üstünlük verir. Memarlar və şəhərsalma üzrə mütəxəssislər insanların yerli və dayanıqlı materialların əsl dəyərini anlaması üçün maarifləndirmə istiqamətində çalışmalıdırlar.

Bir çox Afrika şəhərində idarəetmə strukturları yetərinə formalaşmayıb və icmaların potensialının artırılmasına ehtiyac var. İştirakçı planlaşdırma modeli tətbiq olunarsa, kiçikmiqyaslı təşəbbüslər böyük nəticələr verə bilər.

Hazırladılar: Ləman TƏHMƏZ, Fidan ƏLİYEVƏ XQ

Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun bağlanış mərasimi

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasının (WUF13) rəsmi bağlanış mərasimi keçirilib.

Əvvəlcə WUF13-ün bağlanışına həsr olunan videoçarx nümayiş etdirilib və mədəni program təqdim olunub.

Tədbirdə çıxış edən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Baş katibinin müavini Amina Mohammed Bakıda Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasına (WUF13) ev sahibliyinə göstərdikləri qonaqpərvərliyə və liderliyə görə Azərbaycan Hökumətinə, xalqına ən dərin minnətdarlığını bildirərək deyib: "Azərbaycan 2026-cı ili "Şəhərsalma və Memarlıq İli" elan edərək, yeni çağırışlara cavab verən mütərəqqi yanaşmaları inkişaf etdirərək, həmçinin çoxəsrlik ənənələrə hörmətlə yanaşaraq, urbanizmi qlobal müstəviyə qaldırıb".

WUF13-ün milli koordinatoru, Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin sədri Anar Quliyev WUF13-ün təcrübəsini WUF14-ə hazırlıq prosesində bölüşməyə hazır olduqlarını qeyd edib. "WUF14-ə gedən yolda şəhərsalma gündəliyini irəli aparmaq və mənzil problemlərini işıqlandırmaq üçün əlimizdə daha bir mühüm platforma olacaq. Bu da Türkiyədə keçiriləcək olan COP31-dir", - deyərək milli koordinator əlavə edib.

BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) icraçı direktoru Anaklaudia Rossbax WUF13-ün rekord sayda iştirakçı bir araya gətirdiyini və güclü, vahid bir mesaj verdiyini qeyd edib. "Biz mənzil təminatının gələcəyi üçün həllədiyi bir

məqamdayıq. Artıq hərəkət vaxtıdır. Dünyaya cüzi tərəqqidən sistemli transformasiyaya doğru addımlamaladıq.

Bakıda verilən mesaj aydırdır. Növbəti onillik sürətləndirilmiş icra, genişmiqyaslı fəaliyyət və insanların həyatında ölçüləbilən müsbət təsirlərə xarakterizə olunmalıdır", - deyərək A.Rossbax vurğulayıb.

Qambiyanın Banjul şəhərinin meri və "REFELA" Afrika şirkətinin prezidenti Rohey Malick Lowe deyib: "Bakıdan açıq şəkildə bəyan edirik ki, mənzil təminatı insan hüququdur. Bu, demokratik bir vəzifədir. Universal, əlçatan və ədalətli ictimai xidmətlər olmadan ləyaqətli mənzil şəraiti mövcud ola bilməz. Yerli və regional hakimiyyətlərin hər gün daşıdıqları nəhəng məsuliyyətə uyğun gücə, maliyyəyə və siyasi tanınmaya ehtiyacı var".

Argentinanın Kordoba Milli Univer-

sitetinin professoru, Latin Amerikası Qadınlar və Mənzil Şəhərsalmanın həmtəşəbbisi Ana Falu qadınların siyasət subyekti kimi nəzərə alınmamasının bərabərsizliyi daha da pisləşdirdiyini qeyd edərək deyib: "Bu, xüsusilə qadınlara və onlardan asılı olanların həyatına təsir edən gərginliklər və ziddiyyətlər dünyasıdır. Buna görə də bu siyasəti təşviq etmək, dünyanın genişlən-

məsini nəzərə alaraq hərtərəfli bir sistem qurmaq lazımdır".

UN-Habitat Gənclər Məsləhət Şurasının üzvü Jonathan Oriki Some bildirib ki, "Bakı Fəaliyyətə Çağırış" sənədi ehtiyac duyduğumuz transformativ dəyişikliyə yol göstərə biləcək praktik, əlçatan və aydın bir yol xəritəsi təqdim edir. Bu, bizə xatırladı ki, fəaliyyətsiz baxışlar nə ev, nə şəhər, nə də gələcək qura bilər.

"LUMANTI" Sığınacaq Dəstək Qrupunun və Asiya Mənzil Hüquqla-

rı Koalisiyasının icraçı direktoru Lajana Manandhar Azərbaycana Hökumətinə və xalqına göstərdiyi sevgi, qayğı və çox səmimi qonaqpərvərliyə görə təşəkkür edərək WUF13 çərçivəsində dünyanın gözəl şəhərlərindən biri olan Bakıda dünyanı təhlükəsiz və dözümlü şəhərlər, icmalarla təmin etmək mövzusunun müzakirə edildiyini vurğulayıb.

Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasının təşkilatçılarına görə Azərbaycan xalqına və hökumətinə ən səmimi təbriklərini çatdıraraq, Bakının qonaqları böyük səxavət, istilik, əzəmət və heyranediciliyə qatıyıcı qarşıladığını bildirdi.

Göstərilən sözlərin xüsusi təşəkkürə layiq olduğunu vurğulayan baş koordina-

ADA Universitetinin dosenti Anar Vəliyev mənzil təminatı ilə bağlı qlobal çağırışın miqyasının qatıyıcı, birgə və təxəssüslənmiş cavab tədbirləri tələb etdiyini deyib. O, bu fəaliyyətə çağırışın mərkəzində mənzil təminatının yenidən prioritetləşdirilməsinin dayandığını qeyd edib.

Mexiko şəhərinin beynəlxalq əlaqələr üzrə baş koordinatoru Maria del Rosario Lombera Gonzalez şəhər hökuməti və Meksika nümayəndə heyəti adından,

tor bu işin asan olmadığını, lakin Azərbaycan Hökumətinin buna baxmayaraq, onu nümunəvi şəkildə həyata keçirdiyini qeyd edib.

Daha sonra Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun növbəti Sessiyasına sədrlik Azərbaycanından Meksikaya təhvil verilib.

Sonda BMT-nin Məskunlaşma Proqramının icraçı direktoru Anaklaudia Rossbax Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü sessiyasını bağlı elan edib.

Polşalı qonaqlar Lənkəranda

BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasında iştirak edən Polşa Respublikasının Lublin şəhər meriyasının strategiya və investorlarla əlaqələr departamentinin direktoru Maius Şaqan, Uniyo şəhərinin təmsilçisi Damian Kaczmarek, Ireneusz Szczecin və Polşa-Azərbaycan Assosiasiyasının nümayəndəsi Aleksandra Tomaszewska Lənkəranda olublar.

Lənkəran Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Taleh Qaraşov qonaqları qəbul edərək ölkələrimiz arasında dostluq, əməkdaşlıq əlaqələrinin yüksək səviyyədə olduğunu bildirdi. Lənkəranın tarixi, coğrafi mövqeyi, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni həyatı barədə polşalı qonaqlara ətraflı məlumat verib.

Görüşdə Lənkəran ilə Lublin şəhərləri arasında qarşılıqlı əlaqələrinin təsis edilməsi haqqında məsələ müzakirə olub. Lublin şəhər meriyasının strategiya və investorlarla əlaqələr departamentinin direktoru Maius Şaqan bildirib ki, Lublin və Lənkəran arasında kənd təsərrüfatı, təhsil, turizm sahəsində qarşılıqlı əlaqələ-

rin qurulmasında maraqlıdır. Bu sahədə əməkdaşlığın qurulması, əlaqələrin inkişaf etdirilməsi olduqca əhəmiyyətlidir.

Səmimi qəbul və qonaqpərvərliyə görə təşəkkürlərini bildiren qonaqlar Prezident İlham Əliyevin müdrikliklə həyata keçirdiyi uğurlu daxili və xarici siyasəti yüksək dəyərləndiriblər, həmçinin ölkələrimiz arasındakı dostluq, mədəni əlaqələrin qarşılıqlı şəhərlər səviyyəsində qurulmasına önəm verdiklərini vurğulayıblar.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran suallar cavablandırılıb. Səfər çərçivəsində qonaqlar Lənkəran rayonunun gəzməli, görməli yerləri, zəngin təbiəti, tarixi abidələri ilə tanış olublar.

Qeyd edək ki, Lənkəran Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Taleh Qaraşov forumun "UNESCO-nun Yaradıcı Şəhərləri və Dayanıqlı Şəhərsalma" adlı panel sessiyasında iştirak edib. Panel sessiyada şəhər mühitində mədəni və yaradıcı sənayelərin rolu, urban transformasiya prosesləri, sosial inklüzivlik və mədəni irsin müasir şəhərlərin inkişafına verdiyi töhfələr müzakirə olub. Yaradıcı şəhərlər şəbəkəsinə daxil olan Lənkəran şəhərinin qastronomiya tematikası barədə filmin təqdimatını iştirakçılar maraqla qarşılayıblar.

*Əlisəfa HƏSƏNOV,
XQ-nin bölgə müxbiri*

WUF13 də COP29 kimi ölkəmizi möhtəşəmlik zirvəsinə yüksəltdi

Müasir dünyada dövlətlərin beynəlxalq nüfuzu yalnız iqtisadi güc və siyasi imkanlarla müəyyən olunmur. Qlobal proseslərdə fəal iştirak, beynəlxalq əməkdaşlığa töhfə vermək, nüfuzlu tədbirlərə ev sahibliyi etmək və dünyada etibarlı tərəfdaş kimi qəbul olunmaq da dövlətlərin güc göstəricilərindən hesab edilir. Azərbaycan son illər mühüm uğurlara imza ataraq beynəlxalq arenada öz mövqeyini daha da möhkəmləndirib. Bakıda keçirilən Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü sessiyası – WUF13 bunun növbəti parlaq nümunəsidir.

WUF13 kimi mötəbər mərasimin Azərbaycanda keçirilməsi ölkəmizin dünya miqyasında artan nüfuzunun, sabitlik və inkişaf modelinin beynəlxalq səviyyədə yüksək qiymətləndirildiyinin bariz göstəricisidir. Dünyanın müxtəlif ölkələrindən dövlət nümayəndələrinin, beynəlxalq təşkilatların, şəhərsalma və urbanizasiya üzrə mütəxəssislərin Bakıya toplaşması Azərbaycanın artıq regional çərçivələri aşaraq qlobal əməkdaşlıq və dialoq məkanına çevrildiyini təsdiqləyir.

Bu uğurların əsasında isə Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi məqsədyönlü və uzaqgörən siyasəti dayanır.

WUF13-ün açılış mərasimindəki çıxışında dövlət başçımız demişdir: "Biz yaqın ki, qeydiyyatdan keçmiş iştirakçıların rekord sayına nail olduq".

Son illər uğurla ev sahibliyi etdiyi humanitar forumlar, beynəlxalq idman yarışları, enerji və nəqliyyat layihələri, mədəniyyət-lərərası dialoq platformaları Azərbaycanın dünya birliyindəki rolunu daha da artırmışdır. WUF13 isə bu uğurlu siyasətin davamı olmaqla Azərbaycanın dayanıqlı inkişaf və müasir şəhərsalma sahəsində də beynəlxalq gündəliyə töhfə vermək imkanlarını nümayiş etdirir.

Bakının sürətlə yenilənməsi, müasir in-

frastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi, ekoloji yanaşmaların tətbiqi və şəhərsalma sahəsində aparılan islahatlar paytaxtımızı regionun ən müasir şəhərlərindən birinə çevirmişdir. Eyni zamanda, işğaldan azad olmuş ərazilərdə həyata keçirilən "ağıllı şəhər" və "ağıllı kənd" konsepsiyaları Azərbaycanın gələcəyə hesablanmış inkişaf strategiyasının mühüm göstəricisidir. Bu layihələr dünya miqyasında da maraqla izlənir və beynəlxalq ekspertlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

WUF13 yalnız şəhərsalma forumu deyil, eyni zamanda Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun, diplomatik uğurlarının və müasir inkişaf modelinin dünyaya təqdimatıdır.

Bu gün Bakı yalnız Azərbaycanın paytaxtı deyil, həm də beynəlxalq əməkdaşlığın, sivilizasiyalararası dialoqun və qlobal inkişaf ideyalarının müzakirə olunduğu mühüm mərkəzlərdən biridir. WUF13 isə Azərbaycanın müstəqillik yolu ilə qazandıqı uğurların, beynəlxalq etimadın və güclü dövlətçilik ənənələrinin növbəti tənənəsi kimi tarixə düşür.

*Ələkbər HƏSƏNOV,
BDU-nun humanitar məsələlər və gənclər siyasəti şöbəsinin mütəxəssisi*

Şəhərsalmanda strateji ekoloji yanaşma

Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası (WUF13) çərçivəsində Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının (UNECE) birgə təşkilatçılığı ilə "Strateji ekoloji qiymətləndirmə şəhərsalma planlaşdırmasında iqlim hədəflərinə nail olmaq üçün vasitə kimi" mövzusunda tədbir keçirilib.

Tədbirdə ekologiya və təbii sərvətlər naziri Rəşad İsmayılov, Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin sədri Anar Quliyev, BMT-nin Avropa üzrə İqtisadi Komissiyasının icraçı katibinin müavini Dmitri Mariyasin, iqtisadiyyat nazirinin müşaviri Hüseyin Hüseyinov, Nizami Gəncəvi Beynəlxalq Mərkəzinin üzvü Maimuna Mohd Şərif, BMT-nin Məs-

kunlaşma Proqramının (UN-Habitat) Qlobal Həllər Bölməsinin direktoru Rafael Tuts çıxış ediblər.

Panel müzakirələrində Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Türkiyə Ətraf Mühit, Şəhərsalma və İqlim Dəyişikliyi Nazirliyi, Sloveniya Ətraf Mühit, İqlim və Enerji Nazirliyi, Niderland Ekoloji Qiymətləndirmə Komissiyasının (hibrid) nümayəndələri və ETSN yanında İctimai Şurasının üzvləri iştirak ediblər.

XQ

Bakıda milli geyimlər paradı

BMT-nin Şəhərsalma Forumunda müxtəlif ölkələrdən gələn iştirakçılar milli geyimləri ilə həm mədəniyyətlərini nümayiş etdirir, həm də foruma əlavə multikultural əhəng gətirirlər.

Malək Əlizadə, Azərbaycan:

Forum çərçivəsində nümayiş olunan milli geyimlər arasında əl-əlvən rənglərlə bəzədilmiş, incə naxışlarla işlənmiş geyimlərimiz forum iştirakçıların marağına səbəb oldu. Xarici qonaqlar geyimlərimizin fərqliliyini, milli harmoniyasını və qədim ənənələri özündə əks etdirməsini böyük maraqla izlədilər.

Xüsusilə, uzun hörüklərimiz və milli bəzəkçilik diqqəti daha çox cəlb etdi. Bir çox xarici iştirakçı bunun çox zərif və yaraşlıq olduğunu dedi, bizimlə şəkillər çəkirdi, milli geyimlərimiz haqqında suallar verdi. Bu maraq isə bir daha göstərir ki, Azərbaycan mədəniyyəti və milli irsi dünyanın müxtəlif xalqları tərəfindən rəğbətə qarşılanır.

Bələ beynəlxalq tədbirlərdə milli

dəyərlərimizi nümayiş etdirmək, mədəniyyətimizi tanımaq və insanların marağını görmək isə bizim üçün olduqca qürurverici hiss idi.

Jacop Engiose, Kamerun:

– Üzərindəki geyim Bamenda otaqlarında yaşayan xalqın ənənəvi libasıdır və bu, ölkənin əsas mədəni nişanələrindən biri hesab olunur. Dünyanın harasında olursa olsun, insanlar bu geyimi görəndə onun Kamerundan gəldiyini anlayırlar. Bu isə milli geyimin ölkənin kimliyini və mədəniyyətini necə güclü şəkildə ifadə etdiyini göstərir.

Geyimin üzərindəki naxışlar, rəng harmoniyası və xüsusilə papaq tamamilə əl işidir. Hər bir detallı xüsusi zəhmətlə hazırlanan mədəniyyət nümunəsidir. İnsanlar gündəlik həyatda və beynəlxalq tədbirlərdə bu geyimlərdən istifadə etməklə həm öz köklərinə bağlı olduqlarını bildirir, həm də milli mədəniyyətlərini dünyaya tanıdırlar. Bu baxımdan, milli geyimlər keçmişlə bu günə birləşdirən mühüm mədəni körpü rolunu oynayır.

Danae Cihangie, Pakistan:

– İnsanlar milli geyimlərini gündəlik şəkildə istifadə etməklə öz mədəniyyətlərini yaşadırlar və onu gələcək nəsillərə ötürməyə çalışırlar.

Pakistanda istər rəsmi tədbirlərdə, istər küçələrdə, istərsə də adi məkanlarda milli libaslarla qarşılaşmaq tamamilə normal haldır. Bu isə ölkədə milli kimliyə və ənənələrə olan bağlılığın göstəricisi sayılır. Milli geyimlər insanlara öz köklərini unudurmur və cəmiyyətin mədəni yaddaşını qoruyub saxlayır.

Bundan əlavə, Azərbaycanın milli geyimlərinə də böyük maraq göstərirəm. Azərbaycan geyimlərinin rəngarəngliyi, naxışları və estetik görünüşü xüsusilə cəlbədicidir, bu geyimləri də böyük qürurla üzərimdə daşıya bilərəm. Milli geyimlər xalqları bir-birinə daha da yaxınlaşdırır və mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı hörmətin formalaşmasına töhfə verir.

*Ləman TƏHMƏZ,
Rauf İBRAHİMLİ (foto)
XQ*

103 ölkədən 569 QHT-nin Bakı Bəyannaməsi

“Global South NGO Platform”un təşəbbüsü və təşkilatçılığı ilə WUF13-lə bağlı “Bakı Bəyannaməsi” hazırlanıb. Sənəd WUF13-də iştirak edən xarici QHT təmsilçilərinə imza üçün açıq olub. “Bakı Bəyannaməsi”ni 103 ölkədən 569 QHT təmsilçisi imzalayıb.

Sənəddə deyilir:

“Biz - WUF13 çərçivəsində Bakıda toplaşan vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının nümayəndələri olaraq aşağıdakıları bəyan edirik:

– Azərbaycanı WUF13-ün uğurlu təşkilinə, beynəlxalq şəhər dialoquna və əməkdaşlığa verdiyi mühüm töhfə münasibətilə təbrik edirik. Forumun tarixində ilk dəfə keçirilən Liderlər Sammiti şəhər inkişafını yeni siyasi müstəviyə qaldıraraq beynəlxalq gündəliyin prioritetləri sırasına daxil etdi;

– dünyanın müxtəlif yerlərində urbisid, kultursid və ekosidin təzahür etdiyi bir dövrdə Azərbaycanın postmünaqişə dövründəki bərpə və yenidənqurma təcrübəsi beynəlxalq ictimaiyyət üçün vacib metodoloji nümunədir. Bu xüsusda biz “Azərbaycan təcrübəsi”nin dünyanın postmünaqişə bölgələrinin yenidən qurulmasında beynəlxalq etalon və bu sahədə forumlarda əsas istinad kimi qəbul olunmasını təklif edirik;

– WUF tarixində ilk dəfə Bakıda keçirilmiş QHT Forumu WUF prosesində vətəndaş cəmiyyətinin iştirakı üçün yeni bir mərhələdir;

– müxtəlif ölkələrdən 1000-dən çox QHT-ni özündə birləşdirən Qlobal Cənub QHT Platformasının (GSPN-nin) ilk Baş Assambleyasının çağırılması və rəhbərliyinin formalaşdırılması qlobal vətəndaş cəmiyyətinin institusional cəmləşməsinə tarixi mərhələdir. GSPN şəbəkəsi vasitəsilə qəbul edilən bu Bəyannamə əlçatan mənzil imkanlarını və inklüziv şəhər inkişafını dəstəkləmək namına qlobal həmrəylik aktı kimi çıxış edir. Biz “UN Habitat”ın təşəbbüsü dəstəkləməyə davam etməyə, GSPN-ni WUF-un rəsmi vətəndaş cəmiyyəti tərəfdaşı kimi tanımağa və bu modelə gələcək forumların daimi komponenti etməyə çağırırıq. Uğurlu şəhər inkişafı təcrübələrini sistemləşdirmək və bölüşmək üçün Qlobal Cənub Şəhərləri üzrə Bilik Mərkəzinin yaradılmasını təklif edirik;

– Bakıdan bütün beynəlxalq tərəfdaşlara üz tutaraq onları insan mərkəzli şəhər siyasətlərini dəstəkləməyə və şəhər dayanıqlığı, davamlı inkişaf və inklüziv cəmiyyətlər naminə daha əlaqələndirilmiş qlobal fəaliyyət göstərməyə çağırırıq;

– Qarşıdakı WUF sessiyalarının WUF13 təcrübəsinə əsaslanan

birgə əməliyyat qaydalarının hazırlanması ilə bağlı Niyyyət Məktubundan irəli gələrək, “Bakı Standartı”na uyğun təşkil olunmasını təşviq edirik”.

22 may 2026-cı il, Bakı, Azərbaycan.

Qeyd edək ki, “Bakı Bəyannaməsi” “Global South NGO Platform”un (GSPN) tərəfdaşlığı və Azərbaycanın QHT Agentliyinin təşkilatçılığı ilə cari il mayın 19-da WUF tarixində ilk dəfə keçirilmiş “WUF13 NGO Forum”dan üç gün sonra qəbul edilib. 800-ə yaxın xarici və yerli QHT təmsilçilərinin iştirakı ilə baş tutmuş “WUF13 NGO Forum”dakı müzakirələrdə WUF13-də təmsil olunan yerli və xarici QHT-lərin GSPN-nin Urban qanadını formalaşdırması təklif olunub. “WUF13 NGO Forum”un açılış mərasimində BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) icraçı direktoru Anaklaudia Rossbax bəyan edib ki, bu forum WUF üçün tarixi hadisədir. BMT-nin Cənub-Cənub Əməkdaşlığı üzrə Ofisinin direktoru Dima Al-Katib “Global South NGO Platform”u fantastik layihə adlandırıb və bu platformanın Bakıda təsis olunmasına görə Azərbaycanı təbrik edib. “UN-Habitat”ın İdarə Heyətinin sabiq katibi Kristian Mensah GSPN-ni WUF13-də yerli və xarici QHT-lər üçün vətəndaş cəmiyyəti habi yaratması münasibətilə təbrik edib. O bildirib ki, hazırkı mürəkkəb beynəlxalq şəraitdə “Bandunq prinsipləri” yenidən aktualıq qazanır və bu tədbir həmin prinsiplərin əməkdaşlıq və çoxtərəfli tərəfdaşlıq müstəvisində tətbiqinin real təzahürüdür.

Seçki, yoxsa söyüş kampaniyası?

Ermənistanda artan gərginliyin rəzaləti

Ermənistanda parlament seçkiləri yaxınlaşdıqca, siyasi həyatda gərginlik artır. İlk baxışdan elə təəvvür yaranır ki, Baş nazir Nikol Paşinyan və ətrafı seçkiqabağı kampaniyayı açıq siyasi intiqam predmetinə çevirməkdədir. Məsələ odur ki, ölkənin Milli Təhlükəsizlik Xidmətinin əməkdaşları “Hayastan” blokundan deputatlığa namizədlərin mənzillərinə və ofislərinə basqın edirlər.

Deməli, Nikolun iki gün əvvəlki anonusu, belə demək mümkünsə, əməli iş müstəvisinə keçib. Yada salaq ki, Baş nazirin həmin həbs anonsundan sonra deputatlığa namizəd, müxalif Andranik Tevanyana qarşı ittiham irəli sürüldü və bu gün maskalılar artıq onun kabinetində axtarış aparıblar. Onlar, həmçinin “Hayastan” blokundan deputatlığa namizəd Martun Qriqoryanın evinə də daxil olublar.

Ümumən, müxalifət nümayəndələri bildirirlər ki, təmsil olunduqları cinahın bir neçə gün əvvəl Gümrüdə keçirdikləri izdihamlı mitinqlərdən sonra hakimiyyət siyasi sarsıntı vəziyyətinə düşüb. Onların fikrincə, bunun ən yaxşı sübutu Paşinyanın davranışdır və Baş nazir səhər tezdən keyriyuxulu vəziyyətdə mətbuat konfransı keçirərək narahətədiçi bəyanatlar səsləndirib. Müxalif düşərgənin nümayəndələri onu da vurğulayırlar ki, Nikolun yalnız əsassız ittihamlar və şəxsi təhqirlərlə müşayiət olunan qeyri-taraz davranışı hakimiyyətin panik duruma düşdüyünün göstəricisidir.

Azərbaycanda bir misal var: imam üçün ağlayanda yezid üçün də ağlamaq lazımdır. Amma məsələyə sırf mövcud kontekstdən yanaşmırıq. Çünki indiki durumdakı yezidlər Ermənistandakı müxalifət nümayəndələridir. Yəni Paşinyan üçün obrazlı desək, ağlamaq lazımdır. Baş nazir və komandası, sanki, sərəsəmlər və ağıldankəmlər əhatəsindədir. Əlbəttə, Ermənistandakı müxalifət cəbhənin dalırdan ibarət olduğunu demirik. Onlar daha çox xəstədirlər. O xəstələr ki, mərzələrinin ən böyük mənbəyi Qarabağ avantürasıdır. Ermənistanda indiyədək Qarabağ ritorikası olmayan seçki keçirilməyib və bu baxımdan qarşıdan gələn parlament seçkilərinin də istisnaya çevrilməyəcəyi indidən aydındır. Aydın olan bir məqam da var: Ermənistanda ilk dəfə bir siyasi qurum seçkiyə Qarabağ avantürasını bayrağa çevirmədən gedir ki, bu da Paşinyanın rəhbərlik etdiyi “Mülki müqavilə”dir.

Bəli, Nikol və komandası avantüradan uzaq olduqları üçün tənələrlə üzləşirlər. Yeri gəlməşən, təhqir və aşağılamaq dilini işə salan da məhz haqqında söz açdığımız “xəstələr” olub. Yəni Paşinyanın müxalifət cəbhənin təmsilçilərini, eləcə də ölkəsinin eks rəhbərlərini aşağılayıcı ifadələrə “qonaq etməsi” yalnız cavab xarakteri daşıyır. Məsələn, müxalifətçiyə kimisə öyrədirib “Mülki müqavilə”nin seçki kampaniyası çərçivəsində keçirdiyi aksiyalara göndərir və təxribat yaradır. Bunu hakim komanda üzv-

ləri yaxşı bilirlər. Paşinyan da bilir, ancaq bəzən hislərinə hakim kəsilməkdə çətinlik çəkir və sərt ifadələri işə salmaqla dillənir: “Ay fərarilər, sizin ümumiyyətlə burada nə işiniz var, burada nə edirsiniz? Bunlar kimdir axı, gəlib mənə barmaq silkələyirlər? Qarabağın qondarma elitası, hamınız buradan rədd olun”.

Yaxud “Koçaryan, Sarkisyan, Karapetyan və Sarukyanın rəhbərlik etdiyi qondarma Qarabağ elitasına deyirəm: kökünüzü kəsəcəyəm. Alçaqlar, niyə yaşayırsınız? Hələ də yaşadığınızın səbəbini açıqlayın. Hələ üstümə gəlib 5 min qurban danışırsınız. O 5 min qurban niyə oldu? Siz niyə onların içində deyilsiniz?”

Hələ Paşinyanın dilindən çıxan bu fikir də var: “Talançı heyvanlar. Siz Qarabağ ermənilərini də girov götürmüşdünüz! Bəli, girov götürmüşdünüz! İndi gəlib Qarabağ məsələsini qaldırırsınız. Əgər belə Qarabağ istəyirdinizsə, gedib ölərdiniz də. Niyə yaşayırsınız? Bax, siz, sən niyə yaşayırsınız? İndi də gəlib mənimlə beş min nəfər qurban barədə danışırsınız! Ay alçaq, niyə yaşayırsınız? Bəs Şahramyanın niyə yaşayırsınız? Hələ o biriləri demirəm. İndi sizin “parlament”də “deputat” hesab olanlar nə üçün yaşayırlar? Niyə ölməyiblər? İndi gəlib deyirlər ki, 5 min qurban gedib. Bəs siz niyə ölmədiniz? Sizi kim qoruyub-saxlayır, ay şərfətsizlər?”

Həç şübhəsiz, qarşıdakı günlərdə Ermənistanda gərginliyin indikindən qat-qat çox olacağına söyləmək mümkündür. Hətta toqquşmaların və qanlı qarşıdurmaların baş verəcəyini də istisna etmək olmaz. Konardan isə sən dərcə rəzil və miskin durum müşahidə edilməkdədir ki, bu, Ermənistan adına böyük qəbahətdir. Əlbəttə, ölkədə bunu düşündürmək və adekvat davranmaq mədəniyyəti olmadıqdan, razılıqlı və miskinliyin fərqi nədən də yoxdur.

R.ƏVƏZ
XQ

Böhran və münaqişə şəraitində mənzil hüquqları və yenidənqurma çağırışları

WUF13 çərçivəsində keçirilən “Yenidənqurma kontekstində mənzil hüquqları – humanitar yardım və bərpa arasında körpü” adlı sessiyada böhran və münaqişə şəraitində mənzil hüquqları, köçkünlük, şəhər toxumasının dəyişməsi və yenidənqurma prosesləri ilə bağlı aktual məsələlər müzakirə edildi.

Sessiyada çıxış edən Norveç Qaçqınlar Şurasının (NRC) Qlobal Sığıncaq və Məskunlaşma üzrə müşaviri Lana Barreto bildirdi ki, qeyri-rəsmi məskunlaşmalar və şəhər toxumasının deformasiyası şəhərlərin strukturuna təsir göstərir və bu səbəbdən mənzil məsələsinə təbrişinə yanaşma

deyil, mənzil, torpaq və mülkiyyət (HLP) hüquqlarını əhatə edən inteqrasiya olunmuş yanaşma zəruri hesab edilir.

“Habitat for Humanity International” təşkilatının Mənzil, Fəlakətlərə Dayanıqlıq və Bərpa üzrə Sahə Əməliyyatları direktoru Mario Flores isə qeyd edib ki, böhran və fəlakətlər zamanı mənzil sahəsində təmin edilən təhlükəsizlik mexanizmləri ailələrin yenidənqurma mərhələsində təkrar köçürülməsinin qarşısını almaqda mühüm rol oynayır. Onun sözlərinə görə, “gəri qayıdış hüququ”nun tanınması və təhlükəsiz məskunlaşmanın qorunması vacibdir.

Sessiyada çıxış edən London İqtisad

diyyat və Siyasi Elmlər Məktəbinin (LSE) Coğrafiya və Ətraf Mühit üzrə elmi əməkdaşı Deen Sharp münaqişə zonalarında dağıntıların miqyasının görünməmiş səviyyəyə çatdığını bildirdi. O qeyd edib ki, dağıntıların təmizlənməsi uzunmüddətli prosesdir və bu, yenidənqurma fəaliyyətlərini ciddi şəkildə ləngidir.

Sonda vurğulanı ki, yenidənqurma prosesləri humanitar yardım, inkişaf və şəhərsalma yanaşmalarının inteqrasiyasını tələb edir və dayanıqlı bərpa üçün hüquqlara əsaslanan yanaşma mühüm əhəmiyyət daşıyır.

XQ

2024-cü il mayın 24-də Qazaxın 4 kəndi Azərbaycana qaytarıldı

Daha 4 ərazinin taleyi isə...

Bu məsələ Ermənistanda parlament seçkilərinin nəticəsi və sülh sazişinin imzalanmasından birbaşa asılıdır.

Ermənistan Baş naziri Nikol Paşinyan bir müddət öncə jurnalistlərə açıqlamasında ölkəsi ilə Azərbaycan arasında şimaldan cənuba doğru delimitasiyanın davam etdirilməsi ilə bağlı razılaşmanın mövcud olduğunu bildirmişdi. Qeyd etmişdi ki, delimitasiya prosesinin aparılması üçün hüquqi əsaslar formalaşdırılıb: “2024-cü ilin avqustunda imzalanmış və oktyabrda ratifikasiya edilmiş delimitasiya komissiyalarının birgə fəaliyyəti haqqında əsasnaməyə uyğun olaraq, Alma-Ata Bəyannaməsi iki ölkə arasında delimitasiyanın əsas prinsipi kimi qəbul edilib. Bu o deməkdir ki, Ermənistan və Azərbaycan Sovet Ermənistanı ilə Sovet Azərbaycanı arasında mövcud olmuş sərhədin iki ölkə arasında dövlət sərhədi kimi yenidən rəsmiləşdirilməsi ilə razılaşdırılıb”.

Azərbaycan xarici işlər naziri Ceyhun Bayramov isə bu günlərdə iki ölkə arasında münasibətlərin normalaşdırılması prosesində təkcə sərhədlərin müəyyənləşdirilməsinin deyil, anklavların taleyinin də əhəmiyyət kəsb etdiyini bildirdi. Deyib ki, delimitasiya və demarkasiya işləri çox böyük prosesdir: “Burada bir çox texniki məsələlər var. Qısa müddət ərzində həyata keçirilən bilən proses deyil. Bu istiqamətdə işlər gedir”.

Qeyd edək ki, 2024-cü il aprelin 19-da Azərbaycan Baş nazirinin müavini Şahin Mustafayev və Ermənistan Baş nazirinin müavini Mqer Qriqoryanın sədrliyi ilə dövlət sərhədinin delimitasiyası və sərhəd təhlükəsizliyi məsələləri üzrə komissiyanın 8-ci görüşündə Qazax rayonun erməni işğalı altında olan 4 kəndinin – Bağanis Ayrım, Aşağı Əskipara, Xeyrilmli və Qızılhacılın (ümumilikdə 6,5 kvadratkilometr ərazi) ölkəmizə qaytarılması barədə razılıq əldə edilib. Delimitasiya işləri nəticəsində 12,7 km uzunluğunda sərhəd xətti müəyyən olunub. 2024-cü il mayın 24-də isə 4 kənd

rəsmən Azərbaycana geri qaytarılıb. Həmin kəndlərin əraziləri Azərbaycan Dövlət Sərhəd Xidməti tərəfindən nəzarətə götürüldü.

İndi isə işğal altında qalan daha 4 kənd (Qazaxın Sofulu, Barxudartlı, Yuxarı Əskipara və Naxçıvan Muxtar respublikasının Sədərək rayonunun Kərkə kəndinin) qaytarılması məsələsi gündəmədir. Bir neçə gün öncə bu istiqamətdə Ermənistanın “Hətq” qəzetinin yaydığı məqalədə əksini tapan fikirlər diqqəti cəlb edir. Qeyd edilib ki, 2026-cı il aprelin 29-da Ağverəndə iki ölkə arasında dövlət sərhədinin delimitasiyası və sərhəd təhlükəsizliyi məsələləri üzrə komissiyanın 13-cü iclasında tərəflər delimitasiya işlərinin həyata keçirilməsi qaydalarına dair 3 təlimat layihəsinin mətnini razılaşdıraraq qarşılıqlı şəkildə mübadilə edib.

Nəsrə görə, tərəflər təlimatların tədiqlənməsi üçün öz hökumətlərinə müdafiət etmək barədə razılığa gəliblər. “Bu isə o deməkdir ki, Ermənistan və Azərbaycan hökumətləri müvafiq qərarlarla həmin təlimatları təsdiqləmişdir. Beləliklə, Ermənistanın hüquqi akt layihələrinin dərc olunmuş “c-draft.am” saytında mayın 15-dən 31-dək həmin 3 təlimatın təsdiqi ilə bağlı hökumət qərarı layihəsi ictimai müzakirəyə çıxarılıb. Layihə Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən hazırlanıb”, – deyə qəzet bildirdi.

Razılaşdırılmış təlimatlara əsasən delimitasiya üzrə ekspert qrupları yaradılacaq. Bununla belə, qeyd olunur ki, oxşar qrup ən azı Ermənistan tərəfində 2 il əvvəl də mövcud olub: “2024-cü il aprelin 22-də N.Paşinyan Ermənistan komissiyasının nəzdində işçi qrupunun yaradılması barədə qərar qəbul edib”. Nəsr bildirib ki, həmin qrup geodeziya ölçmələri nəticəsində ərazi də koordinatları daqiqləşdirməli və delimitasiya ilə demarkasiya da məhz bu koordinatlar əsasında aparılmalı idi: “Qrupa Milli Təhlükəsizlik Xidməti, Müdafiə Nazirliyi, Ərazi İdarəetmə və İnfrastruktur Nazirliyi, Kadastr Komitəsinin rəsmiləri, həmçinin geodeziya və kartoqrafiya üzrə mütəxəss

sislər daxil edilib. Yaxın vaxtlarda formalaşdırılacaq ekspert qrupları komissiyalara tabe olacaq. Ekspertlər bütün aidyyəti xəritə sənədləri, normativ-hüquqi aktlar və hüquqi əsaslandırılmış digər sənədlərlə işləyəcəklər. Buradan belə nəticə çıxır ki, xəritə və hüquqi sənədlərin istifadəsinə dair məhdudiyyət yoxdur. Qruplar həmçinin yer səthinin məsafədən zondlanması, yəni sərhəd xəttinin kosmik çəkilişi və ya pilotsuz uçuş aparatlarından aparılan aerofoto çəkiliş materiallarının əldə olunması və işlənməsi istiqamətində texniki işlər görəcəklər. Bundan əlavə, delimitasiya işləri dövründə ümumi, yəni dövlət sirri təşkil etməyən geodeziya bazası yaradılmalı, topoqrafik və geodeziya işləri aparılmalıdır. Xüsusilə sərhəd xəttinin bütün uzunluğu boyunca əraziyə baxış keçirilməli, sərhəd xətti razılaşdırılmalı, delimitasiya xəritəsinin layihəsi hazırlanmalı, dövlət sərhədinin təsviri layihəsi tərtib edilməlidir”.

Qeyd edilib ki, delimitasiya xəritəsində razılaşdırılmış dövlət sərhədi qalın qırımqızı xətlə göstəriləcək. Xəritə sərhədinin bütün uzunluğunu və hər iki tərəfdən 3 kilometr enində ərazi zolağını əhatə etməlidir. Xəritənin bütün vərəqləri albom formasında hazırlanacaq. Müəllif yazıb ki, vərəqlərin nömrələnməsi Ermənistan-Azərbaycan sərhədinin şimal hissəsindən, qərbdən şərq

istiqamətində başlayacaq: “Başqa sözlə, albomda əvvəl Tavuş, sonra Göyçə, Dərələyəz və sonda Zəngəzur istiqamətində delimitasiya edilmiş sahələrin xəritələri yer alacaq”.

*

Hazırda Ermənistanda parlament seçkiləri kampaniyasının qızğın çağırır. Bu səbəbdən ölkədə bütün siyasi qüvvələrin diqqəti daha çox daxili gündəmə, seçici rəğbətini qazanılmasına və rəqiblərə qarşı üstünlük əldə etməyə yönəlib. Belə bir şəraitdə hakimiyyətin sərhədlərin müəyyənləşdirilməsi kimi həssas və cəmiyyət üçün ciddi rezonans doğuran məsələlərdə tələsik addımlar atması ehtimalı zəif görünür. Müxalifət də delimitasiya mövzusunda siyasi alət kimi istifadə etməyə çalışdığı üçün hökumət əlavə risklərdən yayınmağa üstünlük verir. Bu baxımdan güman etmək olar ki, delimitasiya məsələsinə seçkilər başa çatdıqdan sonra qayıdılacaq. Çünki seçkilərdən sonra yaranacaq yeni siyasi mühit tərəflərə daha pragmatik və nisbi sabit şəraitdə danışıqları davam etdirmək imkanını verə bilər.

Siyasi şərhçi Rizvan Hüseynov mövzu ilə bağlı XQ-yə açıqlamasında bildirdi ki, hazırda iki ölkə arasında aparılan danışıqlarda əsas müzakirə mövzularından biri delimitasiya prosesi və anklavlar məsələsidir. Onun sözlərinə görə, delimitasiya pro-

sesinin bir hissəsi olaraq anklavlar məsələsi sülh sazişi ilə bilavasitə əlaqəli deyil: “Ancaq sözsüz ki, sülh sazişinin imzalanması bu prosese müsbət təsir göstərə bilər. İki prosesin birlikdə həllinin mümkün olacağını düşünənlər də var. Çünki bu məsələ yalnız texniki sərhəd xəttinin müəyyənləşdirilməsi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda təhlükəsizlik, kommunikasiya və qarşılıqlı hüquqi təminatlar kimi mürəkkəb komponentləri də əhatə edir. Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, anklav kəndlərlə bağlı ayrıca ekspert qrupları fəaliyyət göstərir və bu kəndlərin qaytarılması prinsipial məsələdir. Bu isə göstərir ki, rəsmi Bakı məsələni uzunmüddətli siyasi gündəmin mühüm hissəsi kimi qiymətləndirir və onun beynəlxalq hüquq çərçivəsində həllində israrlıdır”.

Bununla yanaşı, R.Hüseynov bildirdi ki, prosesin ləngiməsinin əsas səbəbi kimi daha çox Ermənistanın hüquqi-siyasi mövqeyini göstərmək olar: “Sülh sazişinə maneçilikli anklavlar yaratmaq, maneçilik Ermənistan Konstitusiyası ilə bağlıdır. Çünki Ermənistanın əsas qanununda Azərbaycanla qarşı ərazi iddialarına əsas verən müddəalar qalmaqda davam edir. Rəsmi Bakı məhz bu amilin gələcəkdə sülh müqaviləsinin dayanıqlılığını üçün risk yaratdığıni bildirir. Buna görə də tərəflər arasında yekun razılaşmanın əldə olunması üçün yalnız sərhəd məsələlərinin deyil, həm də hüquqi və siyasi ziddiyyətlərin aradan qaldırılması vacib hesab olunur”.

Saxavət HƏMİD
XQ

BMT Məskunlaşma Proqramının Bakı Forumunun global uğur düsturu

6 gün davam edən beynəlxalq müzakirələr Azərbaycanı dünyaya bir daha strateji məkan kimi tanıtdı

Bu yol 23 il bundan əvvəl başlasa da, yeni nəfəs, yeni sürət və yeni miqyası **Böyük Zəfərdən sonra qazandı. Söhbət ərazi bütövlüyünü və suverenliyini tam bərpə etmiş Azərbaycanın dünyanı aparıcı dövlətlərinin üzvü və iştirakçısı olduğu çoxsaylı platformalarda söz sahibinə çevrilməsi, Bakının ən global və nüfuzlu beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etməsi, XXI əsrin çağırışlarının səsləndiyi tribuna çevrilməsi prosesindən gəlir. Bəli, dünyanın siyasi düzəninə dəyişdiyi, global problemlərin birgə sayılma həllinin vacibliyinin gündəmə çevrildiyi BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasının – WUF13-un davam etdiyi beş 5 ərzində Azərbaycan paytaxtı beynəlxalq dialoq platformalarının, global idman və mədəniyyət layihələrinin müzakirə tribunası olmaqla yanaşı, həm də müasir urbanizasiya tendensiyalarının müəyyənədiyi strateji məkan rolunu oynadı.**

dövlət və hökumət nümayəndələrinin qəbulu, ikitərəfli görüşlər, istirahət sahəsi və qidalanma xidməti üçün xüsusi xidmət məkanları qurulmuş, böyük tədbir zalı – açılış və bağlanış mərasimlərinin keçiriləcəyi əsas zal eyni vaxtda 6 min nəfərə qədər iştirakçı qəbul etmək imkanına malik idi. Sessiyanın əsas müzakirələrinin aparıldığı və paralel tədbirlərin keçirildiyi xüsusi zona 3,55 hektar sahəni əhatə edirdi. İclas zalları, tematik sessiyalar, BMT tədbirləri, paralel görüşlər və ikitərəfli danışıqlar üçün nəzərdə tutulan zonada müxtəlif formatlı rəsmi və işgüzar görüşlərin eyni vaxtda keçirilməsi üçün mükəmməl şərait yaradılmışdı. Tədbir çərçivəsində gündə

Rekordlar, illər və nəticələr

Bakının ev sahibliyi etdiyi bu beynəlxalq tədbir WUF tarixində həm də rekordlarla yadda qalacaq. Tədbirdə iştirak etmək üçün 182 ölkədən 40 mindən artıq şəxs qeydiyyatdan keçmişdi ki, bu da forumun tarixində rekord göstəricidir. Həmçinin WUF13 global şəhərsalma forumları tarixində ilk dəfə olaraq proqrama Liderlər Sammiti seqmentinin daxil edilməsi baxımından da müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Bakı forumunun beynəlxalq əhəmiyyəti barədə iki iştirakçının fikirlərini diqqətinizə çatdırırıq, “Bakıda aparılan global müzakirələr, formalaşan tərəfdaşlıqlar gələcəkdə şəhər böhranlarının qarşısının alınması və şəhərlərin daha dayanıqlı qurulması üçün mühüm yol xəritəsi rolunu oynayacaq”. Bunu Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasında iştirak edən BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) Nayrobidəki baş qərarqahının assosiasiyalı eksperti Karolina Kinast fon Aynem deyib. “Bu, mənim iştirak etdiyim ilk Ümumdünya Şəhərsalma Forumudur. Bakıda son dərəcə səmərəli və məhsuldar görüşlərim oldu”. Bu sözləri isə BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasında iştirak edən Maldiv adaları təmsilçisi Hüseyin Ziyat ifadə edib.

Böyük Qayıdış və erməni vandalizmi

Hesab edirik ki, WUF13-ü Azərbaycan üçün əhəmiyyətli edən amillərdən biri də dünyanın 182 ölkəsinin təmsilçisinin işğal dövründə Ermənistanın Qarabağda, Şərqi Zəngəzurdə törətdiyi vandalizmi aktları ilə ayni surətdə tanış olmalarıdır. İlham Əliyevin forumun açılış mərasimində dediyi sözlər qonaqlarda dəqiq və aydın təsəvvürün yaranmasına xidmət etdi: “İndi hökumətimizin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun yenidən qurulmasıdır. Bu ərazi 30 il müddətində erməni işğalı altında idi və tamamilə dağıdılaraq məhv edilmişdir. Beynəlxalq müşahidəçilər və ziyarətçilər Ağdamı Xirosima ilə müqayisə edirdilər, onlar Ağdamı “Qafqazın Xirosiması” adlandırırdılar. Çünki şəhər, sadəcə, mövcud deyildi. Tamamilə yerlə-yeksan edilmiş və o, Xirosimadan fərqli olaraq, atom bombasının atılması nəticəsində bu vəziyyətə düşmüşdür. Bu, 30 illik işğal ərzində edilmişdir və bu zaman tarixi və icimai binalar, evlər tamamilə sökülərək dağıdılmışdır. Hazırda Böyük Qayıdış Proqramı həyata keçirilir, şəhər və kəndlərin Baş planları hazırlanır. Mən, əlbəttə ki, çox rəqəm görə bilərəm, lakin yalnız ikisini qeyd edirəm: artıq 5 il ərzində çəkdikimiz tunnelin uzunluğu 70 kilometrdir. Digər beşi də tikiləcək. 500 körpüdən 435-i inşa olunub”.

Beləliklə, dünən öz işini yekunlaşdıran WUF13 sessiyasının Bakı forumunun rekordları, illəri və müasir Azərbaycan reallığının dünyaya təqdimatı ilə tarixin yaddaşında qalacağı şübhəsizdir. BMT-nin bu nüfuzlu platformasının siyasi tərəfinə gəldikdə isə Azərbaycan 5 gün ərzində dünya miqyaslı problemlərin həllində aparıcı aktor olduğunu, təhlükəsiz, dayanıqlı və inklüziv gələcəyin qurulmasına verdiyi global töhfəni bir daha bütün bəşəriyyətə nümayiş etdirdi.

XQ-nin Analitik Mərkəzi

Forumun coğrafiyası və əzəməti

Bakı Forumunun iştirakçı sayı, coğrafiyası və əzəməti ilə BMT-nin ən nüfuzlu tədbirlərinin tarixində xüsusi iz buraxacağı öncədən məlum idi. Bunu WUF13-ün hazırlıq mərhələsində Təşkilat Komitəsi tərəfindən verilən rəsmi məlumatlardan başqa, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasının (WUF13) açılış mərasimində dediyi sözlər də təsdiqləyirdi: “Azərbaycan uğurlu təcrübələrini bölüşürək, digər ölkələrə nümunə göstərir. Eyni zamanda, müxtəlif sahələrdə beynəlxalq təcrübədən öyrənmək və fikir mübadiləsi aparmaq da çox vacibdir. Müasir dövrdə şəhərlərin qarşısında duran çağırışlar dayanıqlı inkişaf məsələsini daha da aktual edir. Bu kimi beynəlxalq tədbirlər ölkələr və şəhərlər arasında bilik və təcrübə mübadiləsi baxımından mühüm platformadır”.

Dövlət və hökumət başçıların, dünyanın aparıcı beyin mərkəzlərinin, tanınmış ekspertlərin çıxışlarının yer aldığı yüzlərlə sessiya, konfrans, debat və panel müzakirələri Bakı forumunun uğur düsturunu və əzəmətini şərtləndirən əsas amillər sırasındadır. Azərbaycanın uğurla ev sahibliyi etdiyi WUF tədbirinin əsas leytmotivi Bakının şərmi və qonaqpərvərliyi ilə sintez təşkil edirdi: müasir dünyada dayanıqlı inkişaf, ekoloji balans və innovativ idarəetmə, düzgün planlaşdırılmış şəhərsalma siyasəti.

Təcrübə, axtarış və miqyas

Paytaxtın ən nəhəng arenasında – Bakı Olimpiya Stadionunun ərazisində 5 gün davam edən və “Hər kəs üçün yaşayış yerləri: təhlükəsiz və dayanıqlı şəhərlər və yaşayış məskənləri” mövzusunda həsr olunan WUF13-ün əhatə dairəsi, ərazisi, iştirakçı sayı, qonaqlara yaradılan şərait, eləcə də siyasi coğrafiyasına görə planetar tədbir kimi ta-

rixə düşəcəyini əminliklə söyləmək olar. BMT-nin COP-dan sonra ikinci ən böyük, irimiqyaslı, global əhəmiyyətli tədbirinin – WUF13-ün yüksək səviyyədə, qüsursuz və təhlükəsiz keçirilməsinin təmin edilməsi ölkəmiz üçün təkcə imic və nüfuz məsələsi deyildi. Burada beynəlxalq miqyaslı məclislərin təşkilində qazanılan təcrübənin, peşəkarlıq və sərəstənin xüsusi rol oynadığını qeyd etməmək mümkün deyil. Təşkilat Komitəsi Forumun hazırlıq mərhələsindən başlayaraq ərazidə zəruri infrastrukturun qurulmasına, humanitar və logistik fəaliyyətin harmoniyasına qədər hər şeyi zərğər dəqiqliyi ilə nəzərə almış, görülən işlər daim ciddi nəzarətdə saxlanmışdı. Həyatə keçirilən əməliyyatların sinxronlaşdırılması, dövlət qurumları ilə beynəlxalq tərəfdaşlar arasında səmərəli koordinasiyanın qurulması məhz təcrübənin və sərəstənin bəhrəsi idi.

Forumun mövzusu ilə bağlı qeyd etməlik ki, ölkəmizdə memarlıq ənənələrinin qorunması, eyni zamanda, müasir urbanizasiya çağırışlarına cavab verən ekosistemlərin qurulması dövlət siyasətinin ana xəttini təşkil edir. Azərbaycanda 2026-cı ilin “Şəhərsalma və Memarlıq İli” elan edilməsi bu sahəyə dövlət səviyyəsində göstərilən ali diqqətin, verilən böyük əhəmiyyətin bariz ifadəsidir.

Sessiyalar, konfranslar və nəqliyyat

WUF13-ün keçirildiyi məkan – Bakı Olimpiya Stadionu və onun ətrafında formalaşdırılan ümumi əməliyyat əhatə dairəsi 53 hektar sahəni təşkil edirdi. Forumun logistik və infrastruktur bölgüsü beynəlxalq standartlara uyğun olaraq xirdalıqlarına qədər planlaşdırılmışdı. 53 hektarlıq sahənin 43 hektarı əsas tədbir məkanı, 10 hektarı nəqliyyat terminalı və parklanma-transfer zonası kimi ayrılış, vahid əməliyyat sistemi – qeydiyyat, sessiya, sərgi, media, nəqliyyat, texniki təminat, könüllülər və məkan xidmətləri tam inteqrasiya olunmuşdu. Yüksək səviyyəli qonaqlar üçün xüsusi zonalar –

təxminən 300-ə yaxın paralel sessiya, görüş və müzakirələr keçirildi. İştirakçı axınının səmərəli idarə edilməsi məqsədilə ərazisi üzrə məkanlarda və açıq hava zonalarında 35-dən çox işə məntəqəsi yerləşdirilmişdi ki, bu da qonaqların xidmətlərə əlçatanlığını maksimum dərəcədə təmin edirdi.

“WUF13 bulvarı” və ən böyük sərgi

Forumun təşkili prosesində iştirakçı kontingentinin maraq dairəsinin nəzərə alınması da diqqətdən yayınmadı. İştirakçıların Bakının gözəl mühitindən zövq almaları üçün 2,5 hektar ərazidə, açıq havada “WUF13 bulvarı”nın yaradılmasında məqsəd bu əsrəngiz məkanda iştirakçıların sərbəst hərəkəti, istirahəti, işə xidmətlərindən rahat istifadəsi və tədbir məkanında real şəhər mühiti ab-havasını hiss etmələri idi. Tədbirin ən maraqlı, vizual baxımdan yaddaqalan hissələrindən biri də 3,5 hektar sahəni əhatə edən “Urban Expo” zonası oldu. “Urban Expo” özünün miqyasına və tərtibatına görə WUF tarixinin ən böyük sərgisi sayıldı. Bu ərazidə milli pavilyonlar, beynəlxalq təşkilatlar, dövlət qurumları, yerli və regional hakimiyyət orqanları, özəl sektor, QHT-lər, fondlar, təhsil və tədqiqat qurumları öz layihələrini nümayiş etdirdilər. “Urban Expo”nu dünyanın müxtəlif ölkələrindən 210-dan çox təşkilat ziyarət etdi, 66 ölkə isə milli pavilyonlarla təmsil olundu.

Bakı Forumunun işıqlandırılması üçün 2 hektar ərazidə qurulmuş “Media mərkəzi” ayrıca qeyd olunmalıdır. Burada “Dayırmı masa”, “Xüsusi sessiya” və “Dialoq zalları” yerləşirdi. Ümumi tutumu 600 nəfər olan müasir “Media mərkəzi”ndə eyni vaxtda 400 jurnalistin sərbəst işləməsi üçün iş sahəsi, canlı yayım və müsahibə otaqları, mətbuat konfransı zalı, TV studiyaları və media istirahət sahəsi fəaliyyət göstərirdi.

Gələcəyin şəhərsalma modeli: “yaşıl və ağıllı” məskənlər

BMT-nin məlumatına görə, yaxın onilliklərdə dünya əhalisinin böyük hissəsi şəhərlərdə yaşayacaq. Bu isə urbanizasiya prosesinin daha planlı, dayanıqlı və innovativ şəkildə idarə olunmasını zəruri edir. Məhz buna görə “yaşıl şəhər” və “ağıllı şəhər” konsepsiyaları XXI əsrin əsas inkişaf modeli hesab olunur.

“Yaşıl şəhərlər”də karbon emissiyalarının azaldılması, icimai nəqliyyatın inkişafı, tullantıların təkrar emalı və yaşıllıq zonalarının genişləndirilməsi əsas prioritetlər hesab olunur. “Ağıllı şəhər” modeli isə rəqəmsal texnologiyalar vasitəsilə şəhər idarəçiliyinin daha effektiv və təhlükəsiz təşkilini nəzərdə tutur. Süni intellekt, böyük məlumat analitikası, sensor sistemləri və rəqəmsal xidmətlər bu modelin əsas elementləri sayılır.

Hazırda dünyanın bir çox şəhərləri hər iki yanaşmanı birləşdirərək “yaşıl və ağıllı şəhər” modelinə keçid etməyə çalışır. Sinqapur, Kopenhagen və Amsterdam bu istiqamətdə qabaqcıl nümunələr hesab olunur. Xüsusilə Amsterdamda “smart mobility” layihələri, elektrik nəqliyyatı, enerjiyə qənaət edən işıqlandırma sistemləri və rəqəmsal idarəetmə geniş tətbiq edilir. Şəhər sakinlərinin qərarvermə prosesinə cəlb olunması isə “ağıllı şəhər” modelinin yalnız texnologiyaya deyil, sosial iştirakçılığa da əsaslandığını göstərir.

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində yerləşən “Masdar City” isə “yaşıl şəhər” konsepsiyasının diqqətçəkən nümunələrindən biridir. Şəhərin əsas məqsədi karbon emissiyasını minimuma endirmək və alternativ enerji əsasında fəaliyyət göstərən urban model formalaşdırmaqdır. Burada günəş enerjisindən geniş istifadə edilir, enerji səmərəli binalar tikilir və ekoloji nəqliyyat sistemləri tətbiq olunur.

Bu modellərin global əhəmiyyəti BMT səviyyəsində xüsusi diqqət mərkəzindədir. Bakıda keçirilən BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası bu istiqamətdə beynəlxalq əməkdaşlığın əsas platformalarından birinə çevrildi. “Dünyanı məskunlaşdırmaq: təhlükəsiz və dayanıqlı

şəhərlər və icmalar” mövzusunda həsr olunan forumda urbanizasiya, mənzil böhranı, iqlim dəyişiklikləri, dayanıqlı infrastruktur və ağıllı şəhər həlləri geniş müzakirə edildi. WUF13-də çıxış edən mütəxəssislər “ağıllı şəhər” texnologiyalarının artıq lüks deyil, zərurətə çevrildiyini bildirdilər. Forumda “yaşıl şəhər” konsepsiyası əsas müzakirə mövzularından biri oldu. İştirakçılar yaşıl zonaların artırılması, icimai nəqliyyatın inkişafı və bərpəolunan enerji mənbələrinin istifadəsinin iqlim dəyişikliklərinə qarşı mübarizədə mühüm rol oynadığını vurğuladılar. Xüsusilə “15 dəqiqəlik şəhər” modeli geniş maraq doğurdu. Bu konsepsiya insanların gündəlik ehtiyaclarını yaşadıqları əraziyə yaxın məsafədə təmin etməyə imkan verir və nəticədə həm nəqliyyat sıxlığını, həm də zərərli emissiyaları azaldır.

Forum çərçivəsində sosial inklüzivlik məsələləri də gündəmə gətirildi. BMT nümayəndələri bildirdilər ki, gələcəyin şəhərləri bütün sosial qruplar üçün əlçatan olmalıdır. Mənzil təminatı, təhlükəsiz icimai məkanlar, əlillər üçün uyğun infrastruktur və rəqəmsal xidmətlərə bərabər çıxış dayanıqlı urbanizasiyanın əsas prinsipləri kimi qiymətləndirildi.

WUF13 Azərbaycan üçün də mühüm əhəmiyyət daşıyırdı. Forum ölkənin beynəlxalq şəhərsalma və dayanıqlı inkişaf

platformalarında fəal iştirakını nümayiş etdirdi. Tədbirdə Azərbaycanın “ağıllı şəhər” və “ağıllı kənd” layihələri xüsusi maraqla qarşılandı. Xüsusilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə həyata keçirilən yenidənqurma layihələrində yaşıl enerji, rəqəmsal idarəetmə və müasir infrastruktur həllərinin tətbiqi beynəlxalq ekspertlər tərəfindən müsbət qiymətləndirildi.

WUF13 iqlim dəyişikliklərinin şəhərlərə təsiri ilə bağlı mühüm mesajlar verdi. Tədbirin iştirakçıları vurğuladılar ki, gələcəyin şəhərləri daşqınlar, istilik dalğaları və su çatışmazlığı kimi ekstremal hava hadisələrinə qarşı daha dayanıqlı olmalıdır. Bu səbəbdən urbanizasiya siyasətində ekoloji planlaşdırma və iqlimə uyğun infrastruktur prioritet istiqamətlərdən biri hesab olunur. Forumda diqqətçəkən məsələlərdən biri də global mənzil böhranı oldu. BMT hesabatına görə, hazırda təxminən 3 milyard insan adekvat mənzilə malik deyil. Bu problem xüsusilə sürətlə urbanizasiya yaşayan ölkələrdə daha ciddi şəkildə hiss olunur. Əhəlinin şəhərlərə kütləvi axını nəticəsində bir çox ölkələrdə əlçatan mənzil çatışmazlığı, qeyri-rəsmi yaşayış məntəqələrinin artması və sosial infrastrukturun yığılması müşahidə edilir. Mənzil problemi artıq yalnız sosial məsələ deyil, həm də iqtisadi və ekoloji təhlükəsizlik məsələsinə çevrilib.

Forum çərçivəsində vurğulandı ki, gələcəyin şəhərləri yalnız texnoloji baxımdan inkişaf etmiş olmamalı, eyni zamanda, sosial baxımdan inklüziv və əlçatan olmalıdır. Şəhərsalma siyasəti cəmiyyətin bütün təbəqələrinin maraqlarını nəzərə almalı, xüsusilə aztəminatlı əhali, yaşlı insanlar, uşaqlar və əlillər üçün təhlükəsiz və rahat yaşayış mühiti formalaşdırılmalıdır. Bu baxımdan “insan mərkəzli urbanizasiya” anlayışı forumun əsas ideyalarından biri kimi ön plana çıxdı. Bakı forumu bir daha göstərdi ki, “yaşıl və ağıllı şəhərlər” artıq nəzəri konsepsiya deyil, global inkişaf strategiyasının əsas istiqamətlərindən biridir. Müasir şəhərlər texnologiya, ekoloji və sosial rifah arasında balans yarada bildiyi halda davamlı inkişaf modelinə çevrilə bilər.

***

Bu forumla bağlı azərbaycanlı mütəxəssislərin də fikirləri maraqlıdır. **Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutunun şöbə müdiri, dosent Mahir Zeynalov XQ-yə bildirdi ki, XXI əsrdə şəhərləşmə prosesi-**

nin sürətlənməsi dünya ölkələrini yeni inkişaf modelləri axtarmağa sövq edir: “BMT-nin proqnozlarına görə, yaxın onilliklərdə dünya əhalisinin böyük hissəsi şəhərlərdə yaşayacaq. Bu isə enerji istehlakının artması, ekoloji çirklənmə, nəqliyyat sıxlığı, su və orzaq təhlükəsizliyi kimi problemləri daha da aktuallaşdırır. Belə şəraitdə “yaşıl şəhər” və “ağıllı şəhər” konsepsiyaları müasir urbanizasiya siyasətinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilir.”

Ekspert qeyd etdi ki, Azərbaycan da bu global tendensiyadan kənardə qalmır: “Xüsusilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə hə-

Milli Məclisin Sədri MDB PA-nın plenar iclasında

Milli Məclisin Sədri Sahibə Qafarova Rusiya Federasiyasının Sankt-Peterburq şəhərinə işgüzar səfəri çərçivəsində mayın 22-də MDB Parlamentlərarası Assambleyasının (MDB PA) 60-cı plenar iclasında iştirak edib.

İclasda çıxış edən Milli Məclisin Sədri assambleyanın qanunverici orqanlarımız arasında dialoq və əməkdaşlığın inkişafında mühüm rolunu, qarşılıqlı maraq doğuran genişspektrli məsələlərin müzakirəsi üçün platforma kimi çıxış etdiyini vurğulayıb.

Çıxışında Bakıda BMT-nin Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası (WUF13) haqqında tədbir iştirakçılarında məlumat verən Milli Məclisin Sədri qeyd edib ki, mayın 17-22-də Bakıda keçirilən WUF13 şəhərlərin davamlı inkişafı və urbanizasiya məsələlərinə həsr olunmuş ən nüfuzlu və qlobal beynəlxalq tədbirlərdən biridir. Milli Məclisin Sədri bildirib ki, 13-cü Sessiya çərçivəsində Parlamentlərarası Assambleyanın "Dağ yaşayış məntəqələrinin davamlı inkişafı" mövzusunda ayrıca tədbiri keçirilib.

O deyib ki, iyun ayında Azərbaycanın Milli Məclisi ilə Rusiya Federasiyasının Federal Məclisi arasında əməkdaşlıq üzrə Parlamentlərarası Komissiyasının növbəti 24-cü iclası keçiriləcək. Sədr, eyni zamanda, MDB PA-nın humanitar əməkdaşlığı gücləndirməyə yönəlmis təşəbbüslərinin əhəmiyyətini qeyd edib.

Çıxışında, həmçinin MDB PA-nın seçkilərlə bağlı monitorinq fəaliyyətinə toxunan Milli Məclisin Sədri qurumun bu fəaliyyətinin institusional təminatında MDB PA-nın Demokratiyanın, parlamentarizmin inkişafı və vətəndaşların seçki hüquqlarına riayət olunmasının monitorinqi üzrə Beynəlxalq İnstitutunun rolunu qeyd edib.

Sahibə Qafarova xatırladı ki, 2025-ci il dekabrın 8-də Milli Məclis və Beynəlxalq İnstitutun Bakı filialının birgə təşkilatlığı ilə "Heydər Əliyev – suveren Azərbaycanın konstitusionalizminin və parlamentarizminin banisi" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib. Bir müddət əvvəl isə mayın əvvəlində Bakı filialının inzibati binasında MDB PA-nın Demokratiyanın inkişafının monitorinqi üzrə Beynəlxalq İnstitutunun 20 illiyinə həsr olunmuş "Parlamentarların beynəlxalq müşahidədə rolu" mövzusunda dayırmı masa keçirilib.

Sonda Milli Məclisin Sədri bildirdi ki, MDB PA bu gün də parlamentlər arasında müntəzəm qarşılıqlı fəaliyyətin səmərəli platforması rolunu etimadla davam etdirir.

*

Milli Məclisin Sədri Sahibə Qafarova həmin gün Belarusun Milli Assambleyası Respublika Şurasının Sədri Natalya Qaçanova ilə də görüşüb.

Söhbət zamanı ölkələrimizin dostluq və qarşılıqlı etimad prinsiplərinə əsaslanan əlaqələrinin bütün istiqamətlər üzrə uğurla inkişaf etdiyini vurğulanıb. Azərbaycanla Belarusun əməkdaşlığının bugünkü yüksək səviyyəyə çatmasında dövlət başçılarının səmimi münasibətlərinin, yüksək səviyyəli qarşılıqlı səfərlərin və siyasi dialoqun mühüm rol oynadığını qeyd edilib.

Görüşdə qarşılıqlı maraq doğuran digər məsələlər haqqında da fikir mübadiləsi aparılıb.

XQ

Tarixi şəhərlərdə "ağıllı qoruq" yanaşması

WUF13 çərçivəsində keçirilən "Tarixi şəhərlərdə rəqəmsal transformasiya – ağıllı irs, məlumatlara əsaslanan idarəetmə və inklüziv şəhər gələcəyi" mövzusunda tədbirdə rəqəmsal texnologiyaların tarixi şəhərlərin idarə olunmasında rolu, "ağıllı qoruq" yanaşması və məlumatlara əsaslanan idarəetmə mexanizmləri müzakirə olunub.

Sessiyada ağıllı irs idarəçiliyi, turizm axınlarının tənzimlənməsi,

nəqliyyat və mobilliyin optimallaşdırılması, rəqəmsal xidmətlərin genişləndirilməsi və məlumat əsası şəhərsalma qərarlarının qəbulu ilə bağlı fikir mübadiləsi aparılıb.

İçərişəhər Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin İdarə Heyətinin sədri Rüfət Mahmud bildirib ki, tarixi şəhər mühitinin canlılığının qorunması və dayanıqlı idarə olunması məqsədilə İçərişəhərdə "ağıllı qoruq" konsepsiyası əsasında kompleks idarəetmə

modeli formalaşdırılır. Onun sözlərinə görə, hazırda təxminən 5 min nəfərin yaşadığı İçərişəhərdə əsas məqsəd ərazinin yalnız turizm məkanı deyil, həm də yaşayan şəhər kimi inkişafını təmin etməkdir.

Sessiyada çıxış edən Dövlət Turizm Agentliyinin Qoruqları İdarəetmə Mərkəzinin memarlıq sektorunun müdiri Gülnar Əliyeva isə bildirdi ki, "Yuxarı Baş" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğunda rəqəmsal kadastr sisteminin yaradılmasına başlanılıb. Onun sözlərinə görə, yeni sistem torpaq sahələri, tikililər və mülkiyyət formaları üzrə məlumatların vahid rəqəmsal platformada toplanmasını təmin edəcək.

Tədbirdə, həmçinin UNESCO Ümumdünya İrs Siyahısına daxil olan tarixi ərazilərdə rəqəmsal alətlərin irsin qorunması, ziyarətçi axınının idarə olunması və şəhər aktivlərinin effektiv idarə edilməsinə verdiyi töhfələr də diqqətə çatdırılıb.

XQ

İnşaatçılar koalisiyası tərəfdaşlığı

WUF13 çərçivəsində Afrika Mənzil Maliyyəşəhərdə Birliyinin təşkilatlığı ilə Qlobal Cənubda məhsuldar tərəfdaşlıqları təşviq edən inşaatçılar koalisiyası və CAHF Mənzil Maliyyəşəhərdə 2025/2026 nəşrinin ilkin təqdimatı keçirilib.

Tədbirdə mənzil sektorunda dövlət qurumları, özəl şirkətlər, maliyyə institutları, investolar, beynəlxalq təşkilatlar və icmalar arasında davamlı əməkdaşlıq mexanizmlərinin formalaşdırılması məsələləri müzakirə olunub.

Sessiyada çıxış edən Nigeriyanın "Family Homes Funds Limited" şirkətinin idarəedici direktoru və baş icraçı direktorunun texniki müşaviri Ahmed Baba bildirdi ki, UN-Habitat-ın 2026-cı ilə olan məlumatlarına görə, dünyada qeyri-qənaətbəxş mənzil şəraitində yaşayan insanların sayı təxminən 3,4 milyard nəfərə çatıb. Bu göstəricinin 70 faizdən çoxunu isə Qlobal Cənub ölkələri təşkil edir.

O qeyd edib ki, mütəxəssislərin qiymətləndirməsinə əsasən, bu göstərici 100 milyondan çox insa-

nın mənzil problemi ilə üzləşməsi deməkdir.

"Bu rəqəmin Cənubi Afrika və Qananın ümumi əhalisinə bərabər olduğu vurğulanıb. Bildirilib ki, Nigeriyada ipoteka kreditlərinin ÜDM-ə nisbəti 1 faizdən də azdır. Mənzil maliyyəşəhərdə üzrə faiz dərəcələri isə 20-32 faiz arasında dəyişir ki, bu da vətəndaşların əlçatan mənzil əldə etməsinə çətinləşdirir.

XQ

Bakı Forumunda qlobal mənzil böhranı ilə bağlı fəaliyyət çağırışı qəbul edildi

2026-cı ilin may ayında BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) himayəsi altında Bakıda keçirilən Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyası (WUF13) dayanıqlı şəhər inkişafı sahəsində son illərin ən mühüm beynəlxalq tədbirlərindən biri kimi yadda qalıb. 176 ölkədən 58 mindən çox iştirakçının bir araya gətirən forum Azərbaycanın qlobal dialoq və əməkdaşlıq platforması kimi artan rolunu bir daha nümayiş etdirib.

Azərbaycan ilk dəfə ev sahibliyi etdiyi bu mötəbər tədbirlə Bakının şəhərlərin gələcəyi, mənzil siyasəti, iqlim dayanıqlılığı və inklüziv inkişaf məsələlərinin müzakirə olunduğu beynəlxalq mərkəzə çevirib. Bu baxımdan, WUF13-ün Bakıda keçirilməsi yalnız region üçün deyil, bütövlükdə, qlobal urbanizasiya gündəliyi üçün də əlamətdar hadisə hesab olunur.

"Hər kəs üçün yaşayış yerləri: təhlükəsiz və dayanıqlı şəhərlər və yaşayış məskənləri" mövzusunda həsr olunan forum çərçivəsində dünyanın ən aktual problemlərindən biri olan mənzil böhranı əsas müzakirə mövzularından biri olub. BMT-nin qiymətləndirmələrinə görə, hazırda dünyada təxminən 2,8 milyard insan qeyri-qənaətbəxş yaşayış şəraitində yaşayır. Məhz bu səbəbdən WUF13 praktiki halların müzakirəsi və dayanıqlı şəhər inkişafı üzrə yeni yanaşmaların formalaşdırılması üçün mühüm platformaya çevrilib.

Forumun əsas nəticəsi isə "Bakı Fəaliyyətə Çağırışı" (Baku Call to Action) sənədinin qəbul edilməsi olub. Sözügedən sənəd qlobal mənzil böhranının aradan qaldırılması və Yeni Şəhər Gündəliyinin həyata keçirilməsi istiqamətində dövlətlərin, beynəlxalq təşkilatların, şəhərlərin, vətəndaş cəmiyyətinin və ekspertlərin ortaq baxışını əks etdirir.

Sənəddə xüsusilə bəyanatlarından real fəaliyyət mərhələsinə keçidini vacibliyi vurğulanıb. Bununla yanaşı, beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi, iqlim maliyyəşəhərdə genişləndirilməsi əsas prioritetlər kimi qeyd edilir. Eyni zamanda, mənzil siyasətinin infrastruktur, nəqliyyat, sosial müdafiə, ekologiya və iqtisadi inkişaf məsələləri ilə inteqrasiyasının əhəmiyyəti ön plana çəkilir.

Yeni Şəhər Gündəliyi üzrə Nazirlər Görüşü zamanı iştirakçı-

lar bildirdilər ki, Kito şəhərində qəbul edilən proqramın üzərindən on il keçməsinə baxmayaraq, beynəlxalq ictimaiyyət indi onun icrasında həlledici mərhələyə daxil olur. Görüşdə xüsusilə olaraq vurğulanıb ki, mənzil yalnız tikinti məsələsi deyil, həm də sosial ədalət, insan ləyaqətinin, dayanıqlılığın və iqtisadi imkanların əsasını təşkil edir.

Bununla yanaşı, forum Azərbaycanın dayanıqlı inkişaf, şəhər mühitinin modernləşdirilməsi və postmünaqişə bərpası istiqamətində həyata keçirdiyi siyasətin beynəlxalq səviyyədə tanınması baxımından da mühüm əhəmiyyət daşıyır. Forum iştirakçıları azad edilmiş ərazilərdə aparılan bərpası işlərini, müasir şəhər həllərini və dayanıqlı ərazi inkişafı yanaşmalarını yüksək qiymətləndiriblər.

WUF13 çərçivəsində diqqət çəkən təşəbbüslərdən biri də Azərbaycanın UN-Habitat, Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı və Bakı İqlim və Sülh Fəaliyyəti Mərkəzi ilə birlikdə hazırladığı "Təhlükəsiz qayıdış üçün ağıllı və dayanıqlı yaşayış məskənləri" (4SRP) təşəbbüsü olub. Bu təşəbbüs təhlükəsiz və dayanıqlı qayıdışın təmin olunması, həmçinin ekoloji dayanıqlılıq, iqlim adaptasiyası və sülh quruculuğu prinsiplərinə əsaslanan postmünaqişə bərpası üzrə beynəlxalq standartların formalaşdırılmasına yönəlib.

Beləliklə, WUF13 Bakının dövlətləri, şəhərləri və beynəlxalq

təşkilatları inklüziv, təhlükəsiz və yaşanılabılır şəhərlərin qurulması məqsədi ətrafında bir araya gətirən mühüm qlobal dialoq platforması olduğunu bir daha təsdiqləyib.

Forumun yekun nəticələrinin və "Bakı Fəaliyyətə Çağırışı" sənədinin 2026-cı ilin iyul ayında Nyu-Yorkda keçiriləcək BMT

Baş Assambleyasının Yeni Şəhər Gündəliyinə dair yüksək səviyyəli aralıq qiymətləndirmə iclasına da mühüm töhfə verəcəyi gözlənilir.

Ümumilikdə isə, WUF13-ün Bakıda keçirilməsi Azərbaycanın dayanıqlı inkişaf, iqlim dayanıqlılığı və beynəlxalq əməkdaşlıq sahələrində qlobal gündəliyin formalaşdırılmasına artan rolunun növbəti təsdiqi kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dayanıqlı inkişaf, müasir şəhərsalma, postmünaqişə bərpası və qlobal əməkdaşlıq sahələrində həyata keçirdiyi uzaqgörən siyasət və strateji liderlik xüsusi vurğulanıb.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Hökumətinə Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun 13-cü Sessiyasının yüksək səviyyədə təşkilinə, göstərilən qonaqpərvərliyə və yaradılmış səmərəli dialoq mühitinə görə təşəkkür ifadə olunub.

Həmçinin Nazirlər Görüşünün yekunlarına dair "Sadır Xülasəsi" (Chair Summary) sənədində şəhərlərin dayanıqlılığı, əlçatan mənzil siyasəti, iqlim dayanıqlılığı və inklüziv urban inkişaf istiqamətində beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsinin vacibliyi xüsusi qeyd olunub. Sənəddə WUF13 çərçivəsində Bakıda aparılan müzakirələrin Yeni Şəhər Gündəliyinin icrasına və qlobal mənzil böhranının həlli istiqamətində praktiki fəaliyyətlərin təşviqinə mühüm töhfə verdiyi vurğulanıb.

Qlobal rəqəmsal sazişin şəhər lokallaşdırması

WUF13 sonuncu günündə qlobal rəqəmsal sazişin şəhər səviyyəsində lokallaşdırılması mövzusunda müzakirələr aparılıb.

BMT-nin Rəqəmsal və İnkişaf Etməkdə olan Texnologiyalar Ofisinin (UNODET) təşkilatlığı ilə keçirilən "Qlobal rəqəmsal sazişin şəhər səviyyəsində lokallaşdırılması" mövzusunda sessiya BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-Habitat) nümayəndələri, şəhər səviyyəsində çalışan mütəxəssisləri, qlobal tərəfdaşları və beynəlxalq ekspertləri bir araya gətirib.

Çox canlı və fəal davamlı ur-

banizasiya modeli olan Bakıda olmaqdan qürur duyduğunu deyən BMT-nin Məskunlaşma Proqramının Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiya üzrə regional direktoru Erfan Ali bildirdi: "Qlobal rəqəmsal saziş biza mühüm ortaq istinad nöqtəsi təqdim edir. O, inklüziv, təhlükəsiz və insan mərkəzli rəqəmsal transformasiya üçün ümumi bir baxış ortaya qoyur. Amma hamımız bilirik ki, əsas sınaq tətbiq mərhələsində olacaq. Bizdə çoxlu öhdəliklər, çoxlu vədlər var. Lakin ən böyük çətinlik həmin vədləri həyata keçirməli olduğumuz zaman ortaya çıxır".

Sessiyada çərçivəsində panel müzakirələrdə Qananın Yerli İdarəet-

mə Nazirliyinin yerli idarəetmə və desentralizasiya üzrə direktoru Samuel Set Passah, Şəhər və Region Planlama Beynəlxalq Cəmiyyətinin (ISOCARP) elmi komitəsinin sədri Larissa Meneskal, "Məşreq Bank"ın nümayəndəsi Faysal Al Şimmar, Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GIZ) şəhər inkişafı üzrə eksperti Anette Luts 2024-cü ildə BMT-yə üzv dövlətlər tərəfindən qəbul olunan Qlobal rəqəmsal sazişin rəqəmsal inklüzivlik, təhlükəsizlik, məlumat idarəçiliyi və süni intellekt sahələrində iddialı qlobal öhdəlikləri müəyyən etdiyini bildirdilər.

Qeyd olunub ki, bu öhdəliklərin böyük hissəsi şəhər səviyyəsində həyata keçiriləcək. Çünki rəqəmsal infrastruktur, xidmətlərin göstərilməsi, məlumatlardan istifadə və ictimai iştirak məhz şəhərlərdə bir araya gəlir.

Eyni zamanda, mənzil siyasəti, xidmətlərin göstərilməsi, inklüzivlik və dayanıqlılıq kimi mövzular ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb. Sessiyada qlobal öhdəlikləri yerli və insan mərkəzli rəqəmsal strategiyalara çevirən konkret şəhər təcrübələri və idarəetmə yanaşmaları nümayiş etdirilib.

XQ

"Yeni şəhərsalma proqramı" müzakirəsi

WUF13 çərçivəsində "Yeni şəhərsalma proqramı üzrə növbəti 10 il üçün Birgə Səylərimiz" mövzusunda tədbir keçirilib.

Tədbir milli və yerli hökumətləri, regional qurumları, inkişaf tərəfdaşlarını, akademik dairələri, qadınları, gəncləri və digər əsas maraqlı tərəfləri bir araya gətirib. Məqsəd "Yeni Şəhərsalma Proqramı"nın (NUA) həyata keçirilməsinin onillik nəticələrini qiymətləndirmək və qarşıdakı 10 il üçün "yol xəritəsi"ni müəyyənləşdirmək olub.

Sessiyada Milli Tərəqqi Hesabatlarının (NPRs) ölkələrə irəliləyişi qiymətləndirmək və boşluqları müəyyən etməkdə necə dəstək verdiyi araşdırılıb. Eyni zamanda, bu proseslərin necə daha da gücləndirilib və daha inklüziv hala gətirilə biləcəyi, xüsusilə qadınla-

rın və gənclərin iştirakının necə artırılacağı müzakirə olunub. Panel iştirakçıları öz fəaliyyət sahələrində NUA-nın tətbiqinin təsirləri barədə fikirlərini bölüşüb, gözləntilərin hansı sahələrdə qarşılandığını və hansı istiqamətlərdə daha çox birgə səylərə ehtiyac olduğunu vurğulayıblar.

Açıq dialoq və fikir mübadiləsi vasitəsilə sessiya NUA və onun 2026-cı il hesabatı prosesi barədə anlayışı gücləndirməyi, 2026-2030-cu illər dövrü üçün Milli Tərəqqi Hesabatlarının vaxtında təqdim olunmasını təşviq etməyi və kollektiv fəaliyyətə ortaq bağlılığı möhkəmləndirməyi hədəfləyib. Nəticə etibarilə, məqsəd NUA-nı qarşıdakı onillik ərzində inklüziv və dayanıqlı şəhər inkişafına istiqamət verən canlı bir çərçivə kimi mövqeləndirməkdir.

Azərbaycanın neft ixracının şah damarı

Bakı–Tbilisi–Ceyhan kəmərinin işə salınmasından 21 ötür

Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəllifi olduğu yeni neft strategiyasının təntənəsi olan Bakı–Tbilisi–Ceyhan (BTC) əsas ixrac boru kəməri ölkəmizin iqtisadi güdrətini və beynəlxalq nüfuzunun artmasında mühüm rol oynayır. Azərbaycanı Cənubi Qafqaz regionunun liderinə çevirən BTC 21 ildir ki, sabit və əhəngdar rejimdə fəaliyyət göstərərək xam nefti dünya bazarlarına çatdırır.

Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin ideya müəllifi isə ümummilli lider Heydər Əliyevdir. Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində yenidən müstəqillik qazanan Azərbaycan dövlətinin iqtisadiyyatının böhrandan qurtarmaq üçün hakimiyyətə gələn Ümummilli lider bitkin bir iqtisadi konsepsiya işləyib hazırladı. Həmin konsepsiyanın əsas istiqamətlərindən biri dünyanın transmilli neft şirkətlərini ölkəmizə cəlb etməklə Azərbaycanın karbohidrogen ehtiyatlarının birgə işlənməsi ilə bağlı idi.

Heç şübhəsiz, bu məsələdə ölkəmizin maraqlarının qorunması xüsusi aktuallıq kəsb edirdi. Məhz bunun nəticəsi idi ki, 1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanmış "Əsrin müqaviləsi"ndə ölkəmizin neft ehtiyatlarını dünya bazarına alternativ marşrutlarla çıxarılması nəzərdə tutuldu. Əsas ixrac boru kəməri ilə bağlı uzunmüddətli danışıqlar isə Azərbaycanın yeni neft strategiyasının banisi, Prezident Heydər Əliyevin qətiyyəti və uzaqgörən siyasəti sayəsində ölkəmiz üçün strateji əhəmiyyət daşıyan Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri layihəsinin gerçəkləşməsi ilə yekunlaşdı.

Xatırladaq ki, Bakı–Tbilisi–Ceyhan xəttinin əsas ixrac kəməri kimi çəkiləcəyi ilk dəfə 1998-ci il aprelin 26-da Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə prezidentlərinin Trabzon görüşündə dəqiqləşdirilib. Bu, həm də sözügedən kəmərin reallaşmasına dair son siyasi qərarın verilməsi demək idi. Həmin il oktyabrın 29-da isə Ankarada Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan və Özbəkistan prezidentləri, eləcə də ABŞ-in energetika naziri tərəfindən Bakı–Tbilisi–Ceyhan marşrutu ilə əsas ixrac kəmərinin çəkilməsi ideyasının müdafiə edən Ankara Bayanmasının imzalanması ilə bu layihəyə dair ilkin razılaşma əldə olundu.

Həmin layihəni maraqlı tərəflərlə uzlaşdırıb razılaşdırmaq, beynəlxalq güc mərkəzlərinin dəstəyini qazanmaq və onu imzalamaq isə məhz ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi iradəsi nəticəsində mümkün oldu. Təsədüfi deyil ki, Ümummilli lider 1999-cu il sentyabrın 20-də Respublika Sarayında (indiki Heydər Əliyev Sarayı) "Əsrin müqaviləsi"nin beşinci ildönümünə həsr edilmiş təntənəli mərasimdəki çıxışında demişdir: "Mən bu gün boyan edirəm ki, Azərbaycan neftinin, Xəzər neftinin dünya bazarlarına çıxarılması üçün çox böyük əhəmiyyət da-

şıyan Bakı–Ceyhan neft kəməri tikilməlidir, istifadəyə verilməlidir".

Göründüyü kimi, "Bakı–Tbilisi–Ceyhan" layihəsinin həyata vəsiqə alması məhz Heydər Əliyevin qətiyyəti sayəsində baş tutdu. ATƏT-in 1999-cu il noyabr ayının 18-də İstanbul "Çırağan" sarayında "Xəzər neftinin Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə

respublikalarının əraziləri ilə Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə nəql edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Respublikası arasında saziş" imzalanıb. Bununla da "Üç dənizin əfsanəsi" adlandırılan və minilliyin ən böyük neft ixracı marşrutlarından sayılan Bakı–Tbilisi–Ceyhan layihəsinin reallığa çevrilməsi üçün hüquqi baza yaradılıb.

2002-ci il sentyabrın 18-də isə Bakıda, Səngəçal terminalının ərazisində Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin dövlət başçıları Heydər Əliyev, Eduard Şevardnadze və Əhməd Nəcəf Sezarın iştirakı ilə Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin təməli qoyulub. Kəmərin inşası üçün tanınmış podratçı şirkətlə müqavilə imzalandıqdan sonra 2003-cü ilin aprel ayında tikinti işlərinə başlanılıb.

Ulu öndərin müəllifi olduğu bu nəhəng enerji layihəsi onun siyasi kursunun layiqli davamçısı, ölkə Prezidenti İlham Əliyevin gərgin və məqsədyönlü fəaliyyəti nəticəsində reallığa çevrilib. Təsədüfi deyil ki, İlham Əliyev Azərbaycanın Baş naziri kimi fəaliyyətinin ilk günlərində, 2003-cü il avqustun 11-də BTC əsas ixrac neft boru kəmərinin Azərbaycan hissəsində, Bakı yaxınlığındakı Umbaki ərazisində aparılan tikinti işləri ilə tanış olaraq tövsiyə və tapşırıqlarını verib.

2004-cü il fevralın 3-də isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin iştirakı ilə Bakıda "Gülüstan" sarayında BTC ixrac boru kəmərinin tikintisinin maliyyələşdirilməsi üçün layihənin son maliyyələşmə sənədləri paketi imzalanıb. Həmin ilin oktyabrında Azərbaycanın Ağstafa rayonunun Böyük Kəsik kəndində, Gürcüstanın Qardabani rayonu ilə sərhəddə BTC kəmərinin Azərbaycan və Gürcüstan hissələrinin birləşdirilməsi mərasimi keçirilib. "Qızıl qaynaq" adlanan bu mərasimdə hər iki ölkənin dövlət başçıları kəmərin Azərbaycan və Gürcüstan hissələrini rəmzi olaraq qaynaqlayaraq birləşdiriblər.

2005-ci il mayın 10-da ulu öndər Heydər Əliyevin doğum gününə hədiyyə olaraq Səngəçal terminalındakı BTC baş nasos stansiyasının neftlə doldurulmasına start verilib. Mayın 25-də isə terminalda Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin dövlət başçıları iştirakı ilə keçirilən mərasimdə neftin BTC-yə vurulmasına başlanılıb. Həmin gün burada quraşdırılmış xüsusi qurğudakı sürgü açıldıqdan sonra kəmərlə ilkin neft axmağa başlayıb. Oktyabrın 25-də isə kəmərin Gürcüstan hissəsinin istifadəyə verilməsi münasibətilə bu ölkənin Qardabani rayonunda yerləşən 1 nömrəli nasos stansiyasının ərazisində təntənəli mərasim keçirilib.

BTC kəməri ilə nəql edilən xam neft 2006-cı il mayın 28-də Türkiyənin Ceyhan terminalına çatıb. XXI əsrin ən böyük enerji layihələrindən sayılan Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin təntənəli açılış mərasimi isə iyulun 13-də Türkiyənin Ceyhan şəhərində keçirilib.

Xəzər regionundan dünyaya qapı açan bu nəhəng boru kəməri uzun illərdir ki,

Ermənistanın Baş naziri Nikol Paşinyan Rusiya ilə qazın qiyməti məsələsində aydın strateji razılığın əldə olunduğunu və bu razılaşmanın dəyişdirilə bilməyəcəyini bildirib. İrəvanda keçirilən brifinqdə çıxış edən Paşinyan qeyd edib ki, qazın bahalaşması ilə bağlı narahatlıqlar üçün əsas yoxdur: "Qazın qiymətinin artması mümkün deyil, çünki bizim qüvvədə olan müqavilə var. Bu müqavilə qarşılıqlı faydalıdır. Sazişdə müəyyən şərtlər nəzərdə tutulub və qazın qiyməti ilə bağlı əldə etdiyimiz strateji razılaşmalara əməl olunmalıdır".

Xatırladaq ki, Vladimir Putin aprelin 1-də Nikol Paşinyan ilə görüşündə Ermənistan üçün Rusiya qazının qiyməti ilə Avropadakı qiymətlər arasında ciddi fərq olduğunu vurğulamışdı. Onun sözlərinə görə, hazırda Avropada təbii qazın qiyməti hər min kubmetr üçün 600 ABŞ dollarını keçirdiyi halda, Rusiya Ermənistanı qazı 177,5 dollar qiymətinə satır.

Bu kontekstdə Azərbaycan nazəri baxımdan ən real variantlardan biridir. Azərbaycan regionun əsas qaz ixracatçısıdır, inkişaf etmiş boru infrastrukturuna və böyük ehtiyatlara malikdir. Hazırda Azərbaycan qazı Cənub Qaz Dəhlizi və onunla əlaqəli ixrac infrastrukturuna vasitəsilə 16 ölkəyə tədarük olunur. Ekspertlər hesab edir ki, siyasi münasibətlərdə normalaşma davam edərsə, gələcəkdə Ermənistanın enerji təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Azərbaycan qazına maraq göstərməsi istisna deyil. Bu məsələ son dövrlərdə getdikcə daha çox müzakirə olunur.

Ermənistan üçün ən sərfəli təbii qaz bazarı ölkəmizdir

İrəvanda bu gerçəklik necə dəyərləndirilir?

Aprielin 4-də isə Ermənistan parlamentinin spikeri Alen Simonyan bəyan etmişdi ki, əgər Rusiya qazın qiymətini artırırsa, ölkə Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatı, Avrasiya İqtisadi İttifaqı və digər integrasiya strukturlarını tərk edə bilər. Mayın 21-də Ermənistanın iqtisadiyyat naziri Gevorg Papoyan da bildirmişdi ki, ölkədə Rusiya qazının qiymətinin mümkün artımı halında təbii qazın əvəzlənməsi üçün hazırlanmış planlar var.

Qeyd edək ki, ötən ayın əvvəlində keçirilmiş Rusiya və Ermənistan liderlərinin görüşündə Vladimir Putinin təbii qazın qiymətini gündəmə gətirməsi heç də təsadüfi deyil. Paşinyan hakimiyyətinin son illərdə Avropa İttifaqı ilə münasibətləri dərinləşdirməsi, Qərbi inteqrasiya xəttini gücləndirməsi və Rusiyanın dominant olduğu Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatı kimi strukturlardan uzaqlaşmağa çalışması Moskvada narahatlıqla qarşılanır. Həmçinin Nikol Paşinyan İrəvanın Moskvadan ənənəvi asılılığını azaltmağa çalışır. Belə olan halda, təbii ki, Rusiya da öz əks-addımlarını hazırlayır.

Bu fonda Kremlin əsas rəqiblərindən biri enerji amildir. Ermənistanın enerji təhlükəsizliyində Rusiyanın, xüsusilə qaz təchizatında rolu hələ də həlledicidir. Məhz buna görə Moskvaya zaman-zaman qaz məsələsinə qabartmaqla İrəvana xəbərdarlıq edir. Siyasi mesajın əsas məzəzi bundan ibarətdir ki, əgər Ermənistan tutduğu yoldan üz döndərməzsə, iqtisadi və enerji baxımından müəyyən risklərə qarşılaşa bilər.

Qeyd olunduğu kimi, Ermənistanın təbii qaz ixcalının əsas mənbəyi Rusiyadır ki, bu da təxminən 80-85 faiz həcmdədir. Ermənistanın daxili bazarında Rusiyadan qazın əsas və faktiki monopol ixcalçısı "Qazprom" şirkətinin törəmə müəssisəsi və Ermənistanda yeganə qaz təchizatçısı olan "Qazprom Armenia"dır. Şirkət daşınma, saxlama və paylama da daxil olmaqla, bütün təbii qaz dövriyyəsinə idarə edir. Təbii qaz Gürcüstan üzərindən nəql edilir. Bundan başqa, Ermənistan İran qazı da daxil olur, amma bu əsasən "qaz müqabilində elektrik" sxemi ilə işləyir və birbaşa əhalinin qaz təminatında dominant rol oynamır.

İndiki məqamda Rusiyadan Ermənistanə verilən qazın qiyməti ilə bağlı son açıqlamalar göstərir ki, İrəvanın enerji təhlükəsizliyi məsələsi yenidən gündəmə gəlib. Hərçənd Ermənistan Baş naziri Nikol Paşinyan Moskvaya ilə qaz qiymətləri üzrə "strateji razılaşma"nın mövcud olduğunu və bunun dəyişməyəcəyini inandığını bəyan edib, son aylarda verilən ziddiyyətli açıqlamalar rəsmi İrəvanın mümkün riskləri nəzərdə keçirdiyini ortaya qoyur. Uzunmüddətli perspektivdə Ermənistan üçün üçüncü alternativin yaranması strateji zərurətə çevrilə bilər.

Hələ 2023-cü ilin oktyabrında Gürcüstanda keçirilən Tbilisi Beynəlxalq İpək Yolu Forumu çərçivəsində Ermənistanın ərazi idarəetmə və infrastruktur nazirinin müavini Hakob Vardanyan açıq şəkildə bəyan etmişdi ki, siyasi problemlər aradan qaldıqdan sonra Ermənistan Azərbaycandan qaz almağa hazırdır. Onun sözlərinə görə, sovet dövründə iki ölkə arasında bu sahədə uğurlu əməkdaşlıq mövcud olub və Ermənistan Azərbaycandan üç iri qaz kəməri vasitəsilə qaz alıb. Vardanyan həmin infrastrukturun gələcəkdə yenidən bərpa edilə biləcəyini də vurğulamışdı. O, həmçinin qeyd etmişdi ki, Ermənistan gələcəkdə Azərbaycan qazının Avropaya nəqlində tranzit ölkəyə çevrilə bilər. Bu isə regionda enerji marşrutlarının və enerji təhlükəsizliyi arxitekturasının dəyişməsinə səbəb ola bilər.

Mövzuya Ermənistan parlamentinin spikeri Alen Simonyan da münasibət bildirib. O, Ermənistanın yalnız Azərbaycandan deyil, həm də İrəvandan qaz idxalı imkanlarını nəzərdə keçirməsinin vacibliyini vurğulayıb. Maraqlıdır ki, rəsmi Bakı da bu ehtimalı inkar etməyib və Azərbaycanın gələcəkdə Ermənistan üçün enerji təchizatçılardan birinə çevrilə biləcəyini bəyan edib.

Məlum olduğu kimi, artıq iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələr bərpa olunmağa başlayıb. Belə ki, ötən ilin sonlarından etibarən Ermənistan Azərbaycandan yanacaq məhsulları (benzin və dizel) almağa başlayıb. Əgər siyasi münasibətlərdə normalaşma prosesi davam edərsə, gələcəkdə Ermənistanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədilə Azərbaycan qazına maraq göstərməsi tamamilə real görünür. Nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan bu gün Cənubi Qafqazın əsas enerji mərkəzi və regionun ən böyük enerji ixracatçısıdır.

Hazırda isə bütün diqqətlər Ermənistan da 7 iyunda keçiriləcək parlament seçkilərinə yönəlib. Bu seçkilər ölkənin gələcək siyasi kursunun müəyyənləşdirilməsi baxımından həlledici əhəmiyyət daşıyır. Əgər Baş nazir Nikol Paşinyan seçkilərdə qalib gələrkə hakimiyyətini qoruyub saxlaya bilsə, onun indiyədək izlədiyi siyasi xəttə, yəni Qərbi inteqrasiya və Rusiyadan mərhələli şəkildə uzaqlaşma siyasətinə sadiq qalacağı ehtimalı yüksəkdir. Belə bir ssenariyə isə, şübhəsiz ki, Moskvaya yenidən enerji amilini əsas təzyiç vasitəsi kimi gündəmə gətirəcək.

Musa BAĞIRLI
XQ

Energetika naziri İstanbul Təbii Sərvətlər Zirvəsində

Energetika naziri Pərviz Şahbazov "2-ci İstanbul Təbii Sərvətlər Zirvəsi" çərçivəsində keçirilən "Dəyişən global mənzərədə enerji təhlükəsizliyi: bağlantılar və əməkdaşlıq" mövzusunda nazirlər sessiyasında çıxış edib.

Nazir Azərbaycan və Türkiyə arasında hom enerji sektoruna böyük investisiyalar yatırılması, həm də neft-qaz kəmərləri və elektrik infrastrukturunu üzrə müxtəlif layihələrin icrası ilə uğurlu əməkdaşlıq modelinin olduğunu vurğulayıb. Qeyd olunub ki, hər iki ölkə enerji sektorunun inkişaf strategiyasını mənbələrin və marşrutların şaxələndirilməsi, eləcə də daha geniş enerji bağlantılarının yaradılması üzərində qurub. Azərbaycan və Türkiyə arasında həyata keçirilən Bakı–Tbilisi–Ceyhan və Cənub Qaz Dəhlizinin hazırda etibarlı və proqnozlaşdırılan enerji marşrutları sırasında yer aldığı, bu layihələrin yalnız iştirakçı ölkələr deyil, bütövlükdə, regionu Avrasiyanın enerji infrastrukturunun əsas sütunlarından birinə çevirdiyi diqqətə çatdırılıb.

Pərviz Şahbazov son dövrlərdə baş verən geosiyasi proseslərin enerji bazarlarına təsirləri fonunda XXI əsrdə enerji gücünün artıq yalnız hasilatla deyil, həm də təchizat təhlükəsizliyi, enerji bağlantıları və etibarlı tərəfdaşlıqla ölçüldüyünü qeyd edib. Bu aspektdə Azərbaycan, Gürcüstan, Türkiyə və Bolqarıstan arasında elektrik interkonnektor layihəsinin gündəməyə gəlməsi diqqətə çatdırılıb.

Zəngəzur üzərindən keçəcək yeni elektrik bağlantısının isə Xəzər regionunun enerji resurslarını Ermənistan üzərindən Naxçıvan vasitəsilə Türkiyəyə çatdıracağı, bu layihələrin qardaş ölkənin regional enerji xəbər rolunu daha da gücləndirəcəyi bildirilib. Özbəkistanın Çinlə enerji əlaqələrini nəzərdə tutan layihələri fonunda gələcəkdə Türkiyə, Azərbaycan və Mərkəzi Asiya üzərindən Çinlə Avropa arasında yeni

enerji bağlantılarının formalaşmasının Avrasiyanın enerji arxitekturasını dəyişdirəcəyi qeyd olunub.

Nazir elektromobillik, elektrifikasiya, data mərkəzləri, sənə intellekt və digər texnologiyaların enerji və elektrik enerjisinə tələbatı sürətlə artırdığını diqqətə çatdırıb. Bildirilib ki, artıq əsas məsələ enerjinin ən ucuz mənbədən əldə olunması deyil, onun ölkənin enerji təhlükəsiz təchizatının təmin edilməsi, beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsidir.

Sessiyada Türkiyənin energetika və təbii sərvətlər naziri Alparslan Bayraktarla yanaşı, Gürcüstan, Moldova, Liviya, Somali, Nigeriya və Sudanın da nazirləri iştirak ediblər.

XQ

4 ayda 16,6 milyard kubmetr mavi yanacaq

Bu ilin yanvar-aprel aylarında Azərbaycanda 16 milyard 620,2 milyon kubmetr təbii qaz hasil edilib. Bunun da 12 milyard 987,3 milyon kubmetri ömtəəlik təbii qaz payına düşüb. Hesabat dövründə təbii qaz hasilatı əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 0,3 faiz, ömtəəlik qaz hasilatı isə 0,6 faiz artıb. Bu barədə Dövlət Statistika Komitəsi məlumat yayıb.

Komitənin məlumatına əsasən, ilin ilk 4 ayında ölkənin məğistral qaz kəmərləri ilə 14 milyard 287,2 milyon kubmetr qaz nəql edilib. Bu isə 2025-ci ilin 4 ayına nisbətən 2,8 faiz çoxdur. Hesabat dövründə qazın nəqlinin 7 milyard 539,3 milyon kubmetri və ya 52,8 faizi Bakı–Tbilisi–Ərzurum (Ca-

nubi Qafqaz boru kəməri) kəməri vasitəsilə həyata keçirilib. Bu da illik müqayisədə 2,9 faiz artıqdır.

Xatırladaq ki, Cənubi Qafqaz boru kəməri ilə Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən "Şahdəniz" qaz-kondensat yatağında hasil edilən qaz Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyəyə çatdırılır. 2006-cı ilin sonlarında istismara verilməsi bu boru xətti və "Şahdəniz" yatağının birinci mərhələsi çərçivəsində hasil olunan qazın nəqlinə başlayıb. 2018-ci ilin yayından isə "Şahdəniz" yatağının ikinci mərhələsi çərçivəsində hasil edilən qazın genişləndirilmiş Cənubi Qafqaz boru kəməri ilə Türkiyəyə-TANAP kəmərinə təhvil verilməsinə start verilib.

XQ

Prezident İlham Əliyev WUF13-ün təntənəli açılış mərasimində “Euronews” televiziya-na verdiyi müsahibədə ölkəmizdə COP29-dan sonra keçirilən ikinci ən böyük toplantının Ümumdünya Şəhərsalma Forumunun əhəmiyyəti ilə bağlı danışıqların Azərbaycanın bu global müzakirəyə ev sahibliyi etməsini böyük şərəf, burada 182 ölkənin təmsil olunması faktını isə respublikamıza göstərilən hörmət və etimad kimi dəyərləndirdi. Ölkə rəhbəri iştirakçuların sayının rekord həddə çatmasını isə həm mövzunun bəşəri önəm daşması, həm də dövlətimizin beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazanması ilə əlaqələndirdi.

Azərbaycan lideri daha sonra bildirib ki, belə bir forumun keçirilməsi respublikamızda indiyədək görülməmiş işlər, gələcək planlar barədə auditoriyaya və beynəlxalq ictimaiyyətlə məlumat vermək, eyni zamanda, tərəfdaşlarımızın təcrübəsindən yararlanmaq baxımından bir fürsətdir: “Çünkü iştirak səviyyəsi, dövlət və hökumət başçıların sayı göstərir ki, bu gün şəhərsalma məsələləri bir çox dünya liderlərinin diqqət yetirdiyi mövzulardan biridir. Mən çıxışmda da qeyd etdiyim kimi, tarixi və memarlıq irsinin qorunması ilə şəhərlərin müasirləşdirilməsi bir-biri ilə uzlaşmalıdır”.

Prezident İlham Əliyev WUF13-ün açılış mərasimində çıxışı zamanı da bu məsələlərlə bərabər, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə həyata keçirilən yenidənqurma işlərinin miqyasını və mahiyyətini xüsusi vurğulayaraq 30 il davam edən işğal nəticəsində regionun tamamilə dağıdıldığını, şəhər və kəndlərin viran qoyulduğunu bildirdi. Dövlət başçısı, eyni zamanda, beynəlxalq aləmdə Ağdamın “Qafqazın Xirosması” adlandırılmasının təsədüfi olmadığını, bu sözü Qarabağda erməni vandalizminin miqyasını bütün dünyaya nümayiş etdirmək baxımından ən təsirli ifadələrdən biri kimi yanaşıldığını vurğulayıb.

İlk addım – minatəmizləmə!

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə ən ciddi problemlərdən biri mina təhlükəsidir. Ermənistan tərəfindən basdırılmış milyonlarla mina və partlamamış hərbi sursat insanların həyatı üçün ciddi təhlükə yaradır. Məhz buna görə də bərpa prosesinin ilk mərhələsində minatəmizləmə işləri həyata keçirilir. Azərbaycan Minatəmizləmə Agentliyi və digər aidiyyəti qurumlar tərəfindən genişmiqyaslı əməliyyatlar aparılaraq yaşayış və təsərrüfat üçün təhlükəsiz mühit formalaşdırılmağa çalışılır.

Minatəmizləmə prosesi yalnız humanitar məsələ deyil, həm də iqtisadi inkişafın əsas şərtidir. Çünki yolların çəkilməsi, kənd təsərrüfatının bərpası, yaşayış məntəqələrinin qurulması və insanların geri dönüşü təhlükəsizlik təmin olunmadan mümkün deyil.

Vətən müharibəsindəki tarixi Zəfərimizdən sonra müasir Azərbaycanın qarşısında duran ən mühüm strateji vəzifələrdən biri də işğaldan azad edilən Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun yenidən qurulması, həmin ərazilərin sosial-iqtisadi həyata inteqrasiyası və keçmiş məcburi köçkünlərin doğma yurdlarına təhlükəsiz şəkildə qaytarılması olub. Ötən müddətdə regionda həyata keçirilən genişmiqyaslı quruculuq prosesi təkcə infrastruktur layihələri ilə məhdudlaşmayıb. Bu proses, eyni zaman-

“Qarabağın sıfırdan qurulması” global məskunlaşma üçün yeni nümunədir

da, dövlətin siyasi iradəsinin, iqtisadi gücünün, milli həmrəyliyinin və gələcəyə hesablanmış inkişaf strategiyasının real təəcəssümü kimi diqqət çəkir.

İşğal dövründə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında yaşayış məntəqələri sistemli şəkildə dağıdılıb, tarixi-mədəni irsə qarşı vandalizm aktları həyata keçirilib. Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Zəngilan, Qubadlı, Laçın və digər rayonlarda evlər, məktəblər, xəstəxanalar, inzibati binalar, dini və tarixi abidələr, infrastrukturlar tamamilə məhv edilib. Bölgədə törədilən dəhşətli mənzərələr beynəlxalq müşahidəçilər tərəfindən “ölü şəhərlər” kimi xarakterizə olunub.

Bundan başqa, dünyada Ağdam şəhərinin tamamilə yerlə-yeksan edilməsi, yaşayış binalarının sökülərək tikinti materialı kimi daşınması, qəbiristanlıqların dağıdılması işğalı yalnız hərbi deyil, həm də humanitar və mədəni faciə kimi qiymətləndirilib. Eyni zamanda, bütün bu vəhşiliklərə baxmayaraq, Azərbaycanın qisasına yox, quruculuq və inkişaf yoluna önəm verdiyi, bu yanaşmanın isə dövlət siyasətinin humanist mahiyyətindən, milli inkişaf modelinin əsas prinsiplərindən irəli gəldiyi bildirilib.

“Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı”nda keçmiş məcburi köçkünlərin təhlükəsiz və ləyaqətli şəkildə öz doğma torpaqlarına qaytarılması, həmin ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşmanın gerçəkləşdirilməsi qarşısında əsas vəzifə kimi qoyulub. Bu prinsip Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə aparılan bərpa-quruculuq işləri zamanı daim diqqətdə saxlanılıb, bərpa prosesi vahid idarəetmə mexanizmi əsasında təşkil olunub. Elə bu məqsəddə də yaradılan Əlaqələndirmə Qərargahı tərəfindən bütün layihələrin icrasına nəzarət yüksək səviyyədə reallaşdırılıb, müxtəlif dövlət qurumlarının fəaliyyəti əlaqələndirilərək işlərin sürətli şəkildə həyata keçirilməsi təmin edilib.

Xatırladaq ki, məhz bu mərkəzləşdirilmiş idarəetmə modeli sayəsində qısa müddət ərzində nəhəng infrastruktur layihələrinin icrası mümkün olub. Cəmi 5 il ərzində

regionda yollar, tunellər, körpülər, elektrik stansiyaları, yarımstansiyalar, su anbarları, magistral kommunikasiya xətləri və beynəlxalq hava limanları tikilərək istifadəyə verilib.

Hazırda işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpasında nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı xüsusi yer tutur. Bu, ilk növbədə, regionun ölkənin ümumi nəqliyyat sistemində inteqrasiyasını sürətləndirir. Bu baxımdan Füzuli, Zəngilan və Laçında beynəlxalq hava limanlarının salınması strateji əhəmiyyət daşıyır. Qısa müddətdə Qarabağın “hava qapısı”na çevrilən Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının, ardınca isə Zəngilan və Laçın aeroportlarının istifadəyə verilməsi isə regionun logistika imkanlarının daha da genişləndirilməsi bunun bariz ifadəsidir.

Bununla yanaşı, Horadiz-Ağbend dəmir yolu xətti, yeni avtomobil magistraları, tunellər və körpülər regionun daxili və xarici nəqliyyat əlaqələrinin genişlənməsinə mühüm töhfə verir. Xüsusilə Zəngəzur dəhlizi perspektivi Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun beynəlxalq logistika mərkəzinə çevrilməsi imkanlarını artırır.

İşğaldan azad edilən ərazilərdə yol-nəqliyyat infrastrukturunun yenidən qurulması Kəlbəcər, Laçın, Zəngilan, Füzuli və digər rayonlara köç prosesinin mərhələli şəkildə həyata keçirilməsini şərtləndirir. Avtomobil yolları ilə təmin olunan yaşayış məntəqələri iqtisadi fəaliyyətin bərpası, sosial xidmətlərin təşkili və turizm layihələrinin reallaşdırılması üçün əlverişli mühit yaradır. Bu da, öz növbəsində, “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı”nın uğurla icrasına, insanların doğma yurdlarına inamla dönməsinə müsbət təsir göstərir.

Bu gün Qarabağda və Şərqi Zəngəzurdə tikilən hər bir yol Azərbaycanın müasir dövlət quruculuğu fəlsəfəsinin canlı təəcəssümüdür. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə aparılan bu nəhəng infrastruktur proqramı təkcə regionun deyil, bütövlükdə, ölkənin iqtisadi dinamikasını dəyişir. Yeni yollar, tunellər və körpülər həm Azərbaycanın texnoloji gücünü, həm də iradəsi-

ni nümayiş etdirir, bu coğrafiyada həyatın canlandırıldığından, dövlətin hər qarış torpağına qayğı ilə yanaşdığından xəbər verir.

Xarabalıqdan “ağıllı” və “yaşıl” məskənlərə...

Prezident İlham Əliyev “Euronews” televiziyasına sözlükdən müsahibəsində işğal altındakı ərazilərin genişmiqyaslı dağıntılara məruz qalması səbəbindən inkişafı ilə bağlı misilsiz təcrübə formalaşdırıldığını, mərhələli yanaşma, bəzi hallarda isə paralel inkişaf nəticəsində 5 il müddətində artıq 85 min insanın doğma torpaqlarına qayıdışının təmin olunduğunu qeyd edib. Ölkə rəhbəri, eyni zamanda, qayıdışın dayanıqlı olması üçün təkcə evlərin tikilməsinin kifayət etmədiyini, insanların məşğulluğunun gerçəkləşdirilməsinin, iqtisadi fəaliyyətin imkanları yaradılmasının əsas prioritetlərdən olduğunu vurğulayıb.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə sənaye parkları, aqroparklar, logistika mərkəzləri və turizm layihələrinin uğurla icrası da elə bu məqsədə xidmət edib. Ağdam Sənaye Parkı, “Araz Vadisi İqtisadi Zonası” və digər təşəbbüslər regionda yeni iş yerlərinin açılmasını və iqtisadi fəallığın artmasını şərtləndirib. Ötən 5 il ərzində aqrar sektorun inkişafına da xüsusi diqqət yetirilməsi, regionun münbit torpaq ehtiyatlarından və əlverişli iqlim şəraitindən səmərəli yararlanılması, eləcə də müasir suvarma sistemləri, eləcə də innovativ kənd təsərrüfatı texnologiyalarına üstünlük verilməsi də qarşıya qoyulan vəzifənin reallaşmasında önəmli rol oynayıb.

Ölkə rəhbəri, ilk növbədə, elektrik enerjisi məsələsinin həllini tapdığını, bu gündə 307 meqavatlıq hidroenerji gücü istifadəyə verildiyini və 340 meqavat gücündə Günəş enerjisi layihələrini isə hazırda inşa edildiyini diqqətə çatdırıb. O, bu həcmə təkcə Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə bərabər, daha geniş ərazilər üçün də kifayət edəcəyini, bununla yanaşı, elektrik şəbəkəsinin ölkənin ümumi enerji sistemi ilə inteqrasiyasının gerçəkləşdiyini xatırladı.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun bərpa-

sında tətbiq edilən əsas yanaşmalardan biri “ağıllı” şəhər və “ağıllı” kənd konsepsiyasıdır. Bu, işğaldan azad olunmuş ərazilərdə köhnə sovet tipli şəhərsalma modelini deyil, müasir və innovativ idarəetmə sistemlərini tətbiq edir. Konsepsiya çərçivəsində yaşayış məntəqələrində rəqəmsal idarəetmə, enerji səmərəliliyi, ekoloji təhlükəsizlik, müasir kommunal xidmətlər və yüksək həyat standartları nəzərdə tutulur. Artıq Zəngilan rayonunun Ağalı kəndi “ağıllı” kənd layihəsinin ilk uğurlu nümunəsi kimi tarixə düşməklə diqqət çəkir. Burada alternativ enerji mənbələrindən yararlanılması, evlərin müasir texnologiyalarla təmin edilməsi, kənd təsərrüfatında innovativ yanaşmalar tətbiq olunması diqqətdə saxlanılır.

Qarabağın bərpasında “yaşıl” inkişaf konsepsiyası prioritet istiqamətlərdən biridir. Azərbaycan dövləti regionu “yaşıl enerji zonası” elan etməklə burada ekoloji cəhətdən dayanıqlı iqtisadi model formalaşdırılmağa hədəfləyib. Çünki region zəngin su, günəş və külək enerjisi potensialına malikdir. Bu potensialdan səmərəli istifadə məqsədilə bir sıra hidroelektrik stansiyalar tikilərək istifadəyə verilib. Günəş və külək enerjisi layihələrinin reallaşdırılması istiqamətində də mühüm addımların atılmasına başlanılıb.

“Yaşıl” enerji siyasəti təkcə enerji təhlükəsizliyinə xidmət etmir. Bu yanaşma, eyni zamanda, karbon emissiyalarının azaldılması, ekoloji tarazlığın qorunması və dayanıqlı şəhərsalma modelinin qurulması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Tikinti sektorunda enerji səmərəliliyi standartlarının tətbiqi, müasir istilik sistemlərinin qurulması və ekoloji təmiz materiallardan istifadəyə üstünlük verilməsi də bu siyasətin mühüm elementləri sırasında yer alır.

Çağdaş məskunlaşmaya töhfə

Qarabağın bərpası artıq təkcə Azərbaycanın daxili məsələsi deyil, bu proses həm də regional əməkdaşlıq və beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Regionun nəqliyyat-logistika imkanları Orta Dəhliz layihəsi, TRACECA proqramı və Şərqi – Qərbi nəqliyyat marşrutları çərçivəsində strateji önəm daşıyır. Bununla yanaşı, Qarabağda keçirilən beynəlxalq tədbirlər, forumlar və sargilər bu coğrafiyanın yeni inkişaf simasını dünyaya təqdim edir. Bu tədbirlər Azərbaycanın postmünaqişə dövründə sülh, inkişaf və əməkdaşlıq gündəliyinə sadiqliyini nümayiş etdirir.

Bu gün Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə həyata keçirilən quruculuq işləri müasir Azərbaycanın iqtisadi gücünün və siyasi iradəsinin bariz nümunəsidir. Azərbaycan dağıdılmış torpaqları qısa müddətdə regionun ən müasir və inkişaf etmiş məkanlarından birinə çevirməyə nail olur. Ən vacib məqamlardan biri isə budur ki, bu bərpa prosesi yalnız fiziki infrastrukturun qurulması deyil, həm də milli yaddaşın, sosial ədalətin və tarixi hüququn bərpasıdır. Öz doğma yurdlarından didərgin salınmış insanların geri qayıtması dövlətin və xalqın mənəvi qələbəsinin davamıdır.

Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi Böyük Qayıdış siyasəti göstərir ki, Azərbaycan postmünaqişə dövründə də qalib dövlət kimi inkişaf və quruculuq modelini uğurla davam etdirir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə yaradılan yeni həyat isə təkcə Azərbaycanı deyil, bütövlükdə regionun gələcək inkişaf xəritəsini müəyyənləşdirən mühüm strateji mərhələdir.

Vaqif BAYRAMOV
XQ

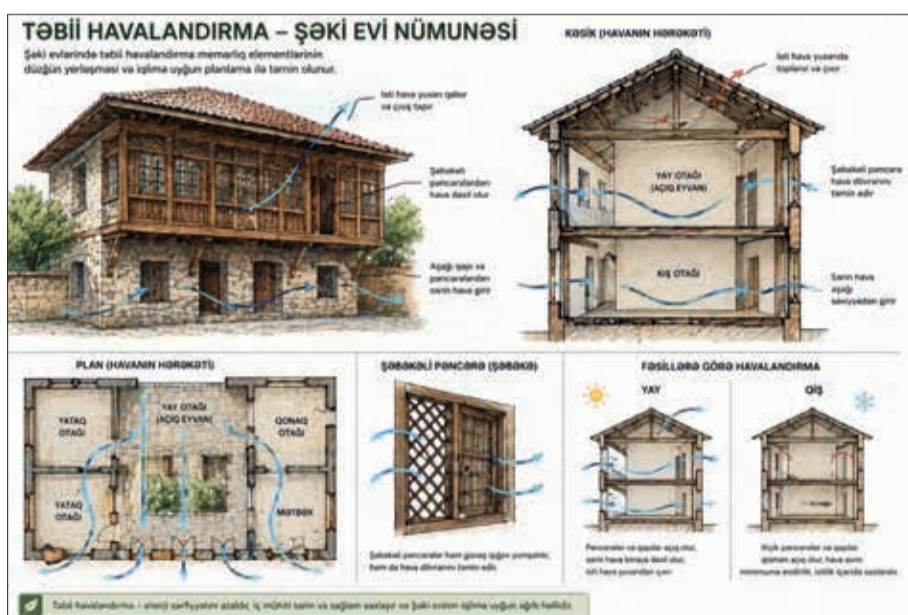
Şəki “təbii yollarla qurulmuş ağıllı şəhər” modelinin ən gözəl nümunələrindən biridir. Bu şəhər texnologiyamız deyil, təbiətə uyğun düşünülmüş memarlıq və insan təcrübəsinin məhsuludur.

XVIII əsrdə orta əsr şəhərsalma ənənələrinə uyğun qurulmuş bu şəhər əsrlər boyu müxtəlif təsirlərə məruz qalmasına rəğmədən öz ruhunu itirməmişdir. Xanlıq dövrünün hökumətləri, İpək Yolunun özəməti hələ də bu şəhərdə yaşayır. Bu gün müasir texnologiyalarla qurulmuş ağıllı şəhərlərdən danışarkən biz heç tərəddüd etmədən Şəkinin təbii yollarla qurulmuş ağıllı şəhər olduğunu deyə bilərik.

Azərbaycanın qədim şəhərlərindən biri olan Şəki özünəməxsus memarlıq üslubu, şəhərsalma prinsipləri və təbiətə harmoniyası ilə diqqət çəkir. Şəkinin inkişaf prosesində texnoloji müdaxilə olmadan, sistemli şəkildə formalaşmış, ağıllı şəkildə qurulmuşdur. Şəki təbii yollarla qurulmuş ağıllı şəhər, texnologiyamızın minimumu, təbiətin və insan təcrübəsinin maksimumu istifadə olunduğu, öz-özünü “ağıllı” şəkildə tənzimləyən şəhər modelidir. Burada idarəedici kompüterlər yox, memarlıq, iqlimə uyğunlaşma və həyat tərzidir. Şəkinin fərqləndirən əsas xüsusiyyətlər iqlimə uyğun memarlıq, öz-özünü tənzimləyən mühit və yerli materiallardan istifadədir. Bu xüsusiyyətlər birlikdə şəhərin davamlı və rahat olmasını təmin edir. Şəki memarlığı paralel olaraq həm insan, həm də ətraf mühit mərkəzli qurulmuşdur.

Müasir dünyada “insan mərkəzli memarlıq” dedikdə insan ehtiyaclarını, davranışlarını, sağlamlığını və rifahını sırf estetik və ya standartlaşdırılmış tenden-

Tarixin “ağıllı şəhər” modeli

siyalardan üstün tutan dizayn yanaşması nəzərdə tutulur. Bu yanaşma müasir urbanistikada yeni trend hesab olunsa da, Şəkidə hələ XVIII əsrdə tətbiq olunub.

Belə ki, Şəkidə hər məhəllədən əsas küçəyə çıxan qısa piyada yollarının olması insanların rahatlığını və əlçatanlığı təmin edən əsas amillərdəndir. Şəkinin, demək olar ki, hər məhəlləsinin öz məscidi, öz hamamı olub ki, bu da sənətkarlıq və ya ticarətlə məşğul olan şəxslərin öz məhəllələrindən uzaqlaşmadan qüsul almasına, ibadət etməsinə şərait yaradıb. Eyni zamanda, şəhərdə olan çoxsaylı məscidlər,

karvansaralar, bazarlar və hamamlar kimi ictimai məkanlar sosial münasibətləri gücləndirib, həyat keyfiyyətini artırıb.

Şəkidə evlər insanların məşğuliyyətinə uyğun şəkildə inşa olunub. Belə ki, bir çox evlərin birinci mərtəbəsi ya istehsal, ya da satış məqsədli, ikinci mərtəbəsi isə yaşayış üçün tikilib. Nəticədə, evlərin həm eksteriyer, həm də interyer planlamasında mərtəbələr arasında fərqlilik meydana çıxıb. Çox vaxt birinci mərtəbəsi geniş qapı və pəncərə açırımlı evlərin ikinci mərtəbəsi dekorativ fasad tortibatı, küçəyə baxan eyvanları, pəncərə quruluşları ilə fərqlənib.

Şəki, eyni zamanda, ətraf mühit mərkəzli dizayn olunub. Ətraf mühit mərkəzli dizayn binanın və ya şəhər mühitinin layihələndirilməsində əsas diqqətin təbiətin qorunmasına, resursların səmərəli istifadəsinə və ekoloji tarazlığın saxlanmasına yönəldildiyi yanaşmadır. Şəkidə evlər, körpülər, karvansara və hamamlar insan üçün yaradılıb, ancaq bu memarlıq abidələri yaradılarkən təbiətə zərər verilməyib. Şəki şəhəri iqlimə və relyefə uyğun planlaşdırılıb. Burada memarlıq təbiətə uyğunlaşdırılıb, buna görə də bir çox tikililər şimaldan bir, cənubdan iki və ya üç mərtəbəlidir. Bu şəhərdə istifadə olunan materiallar yayda sərin, qışda isə isti mühit yaradır.

Müasir ağıllı şəhərlərdə yaşıl enerji, ağıllı evlər, enerjiyə qənaət kimi prinsiplərdən söhbət açılır. Təbii yollarla qurulmuş ağıllı şəhər olan Şəki şəhərinin də memarlığında belə nüanslar nəzərə alınıb. Belə ki, memarlıq elementlərinin düzgün yerləşməsi və iqlimə uyğun planlama ilə Şəki evlərində təbii havalandırma təmin olunur. Təbii havalandırma sistemi, xüsusilə buxarılar vasitəsilə hava dövrəsinin təmin edilməsi insan rahatlığını təmin etməklə yanaşı, enerji sərfiyyatını da azaldır. Eyni zamanda, daş və körpici tikilmiş divarların qalınlığı qışda otaqları soyumaqdan, yayda isə həddindən artıq isinməkdən qoruyur. Evlərin damının ekoloji təmiz kərəmitlə örtülməsi ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısını alır.

Şəhərin planlanmasında təbiətə uyğunlaşma əsas prinsip kimi çıxış edir. Küçələrin relyefə uyğun formalaşması, ağacların yaratdığı kölgə sünü soyutması ehtiyacı azaldır, dar küçələr isə yay aylarında sərinlik təmin edir. Yağış sularının təbii şəkildə axıtılması şəhərin ekoloji balansını qoruyur. Şəkinin təbii yolla qurulması, təbiətə harmoniyada olması paralel olaraq öz-özünü tənzimləyən mühit yaradır. Şəkinin divarlarla əhatələnmiş bağçalı həyat evləri özünəməxsus mikroiklimə sahibdir. Beləliklə, şəhər sünü müdaxilə olmadan öz iqlimini tənzimləyə bilər.

Bu gün Şəki həm də dayanıqlı şəhər modeli kimi diqqət çəkir. Tarixi irsini qorumaqla yanaşı, müasir dövrün tələblərinə uyğun inkişaf etməyə çalışır. “Açıq səma altında muzey” kimi tanınan şəhər yalnız tarixi abidələr toplusu deyil, eyni zamanda, yaşayan və inkişaf edən bir mühitdir. Məhz bu xüsusiyyətlərinə görə Şəki beynəlxalq səviyyədə də tanınır. Şəhər müxtəlif mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirini və ənənəvi yaşayış formasını qoruduğu üçün dünya irsi kimi qiymətləndirilir.

Nəticə etibarilə, Şəki texnologiya ilə deyil, insan zəkası və təbiətə harmoniyasını nəticəsi kimi formalaşmış unikal şəhər modelidir. Bu şəhərin təcrübəsi göstərir ki, davamlı və ağıllı şəhər quruculuğu üçün bəzən ən yaxşı həll yolları məhz keçmişin uğurlu nümunələrində gizlidir. Şəki təbiətə harmoniyada qurulmuş nadir şəhərdir. Bu şəhər bizə göstərir ki, gələcəyin şəhərlərini qurmaq üçün keçmişin təcrübəsini və müasir tendensiyaları birlikdə istifadə etməliyik.

Zəminə RƏSULOVA,
Dövlət Turizm Agentliyi Qoruqları
İdarəetmə Mərkəzinin elmi işçisi

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 151

18 may 2026-cı il, Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1997-ci il 10 yanvar tarixli 6 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası ərazisində beynəlxalq avtomobil daşımalarını tənzimləyən "İcazə Sistemi" haqqında Əsasnamə" də dəyişiklik edilməsi barədə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Yürüstü Nəqliyyat Agentliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Avtomobil Nəqliyyatı Xidmətinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında" 2011-ci il 20 iyul tarixli 472 nömrəli, "Sumqayıt şəhərində avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin daşınması sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi haqqında" 2015-ci il 7 dekabr tarixli 704 nömrəli və "Gəncə şəhərində avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin daşınması sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi haqqında" 2016-cı il 25 yanvar tarixli 750 nömrəli fərmanlarında dəyişiklik edilməsi barədə" 2022-ci il 8 sentyabr tarixli 1956 nömrəli və "AYNA" informasiya sistemi haqqında Əsasnamə"nin təsdiq edilməsi barədə" 2022-ci il 14 noyabr tarixli 526 nömrəli Fərmanın icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar alır:

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1997-ci il 10 yanvar tarixli 6 nömrəli Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu (Cild I) ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası ərazisində beynəlxalq avtomobil daşımalarını tənzimləyən "İcazə Sistemi" haqqında Əsasnamə"da aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1. 5-ci hissədə "(ölkəyə gəlmək haqqında icazə, yüklərin yüklənməsinə icazə, üçüncü ölkəyə tranzit gediş üçün icazə)" sözləri "(ikitarəfli yük daşımaları üçün "İcazə" blankı, ikitarəfli və tranzit yük daşımaları üçün "İcazə" blankı, tranzit yük daşımaları üçün "İcazə" blankı, ikitarəfli və tranzit yük daşımaları üçün "İcazə" blankı, ikitarəfli, tranzit və üçüncü ölkəyə/ölkədən yük daşımaları üçün "İcazə" blankı, beynəlxalq qeyri-müntəzəm

sərnişin daşımaları üçün "İcazə" blankı, Beynəlxalq Nəqliyyat Forumunun çöxtərəfli illik "İcazə" blankı (jurnalı), Beynəlxalq Nəqliyyat Forumunun çöxtərəfli qismüddətli (aylıq) "İcazə" blankı (jurnalı)" sözləri ilə əvəz edilsin;

1.1. 7-ci hissəyə aşağıdakı məzmununda ikinci və üçüncü cümlələr əlavə edilsin:

"İcazə" blanklarının elektron mübadiləsinə Azərbaycan Respublikası Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin "AYNA" informasiya sistemi ilə edən ölkələrlə mübadilə yalnız elektron qaydada, digər ölkələrlə isə kağız daşıyıcıda həyata keçirilir. Beynəlxalq Nəqliyyat Forumunun çöxtərəfli "İcazə"lərinin öldə edilməsi və verilməsi yalnız elektron qaydada həyata keçirilir.;"

1.2. 8-ci hissəyə "İcazə" blankı" sözlərindən əvvəl "Kağız daşıyıcıda olan" sözləri əlavə edilsin;

1.3. 10-cu hissəyə "üçün" sözdündən sonra "kağız daşıyıcıda olan" sözləri əlavə edilsin;

1.4. 11-ci hissə üzrə:

1.4.1. birinci abzasa "İcazə" blankı"-nın sözlərindən əvvəl "kağız daşıyıcıda olan" sözləri əlavə edilsin;

1.4.2. onuncu abzasa "İcazə" blankı"-nın sözlərindən əvvəl "Kağız daşıyıcıda olan" sözləri əlavə edilsin;

1.4.3. on dördüncü abzasa "İcazə" blankı" sözlərindən əvvəl "kağız daşıyıcıda olan" sözləri əlavə edilsin;

1.5. aşağıdakı məzmununda 11-1-ci və 11-2-ci hissələr əlavə edilsin:

"11-1. Elektron qaydada mübadilə edilən və verilən "İcazə" blankında aşağıdakı məlumatlar əks olunur:

11-1.1. "İcazə" blankını verən ölkə;

11-1.2. "İcazə" blankının verildiyi ölkə;

11-1.3. "İcazə" blankının eyniləşdirmə nömrəsi;

11-1.4. "İcazə" blankının verildiyi tarix;

11-1.5. "İcazə" blankının ili;

11-1.6. "İcazə" blankının etibarlılıq müddəti;

11-1.7. "İcazə" blankının növü;

11-1.8. nəqliyyat vasitəsinin dövlət qeydiyyat nişanı;

11-1.9. avtomobil nəqliyyatı ilə beynəlxalq sərnişin və ya yük daşımaları fəaliyyətinin operatorunun adı;

11-1.10. beynəlxalq sərnişin və ya yük daşımalarının başladığı ölkə;

11-1.11. beynəlxalq sərnişin və ya yük

daşımalarının bitdiyi ölkə;

11-1.12. mübadilə edən tərəflərin qarşılıqlı şəkildə müəyyən etdiyi əlavə qeydlər.

11-2. Elektron qaydada öldə edilən və verilən Beynəlxalq Nəqliyyat Forumunun çöxtərəfli qismüddətli (aylıq) və çöxtərəfli illik "İcazə" blankında (jurnalında) aşağıdakı məlumatlar əks olunur:

11-2.1. ölkə kodu;

11-2.2. "İcazə" blankının (jurnalının) növü;

11-2.3. "İcazə" blankının (jurnalının) nömrəsi;

11-2.4. avtomobil nəqliyyatı ilə beynəlxalq sərnişin və ya yük daşımaları fəaliyyətinin operatorunun nəqliyyat vasitəsinin ekoloji sinfi;

11-2.5. "İcazə" blankını (jurnalını) verən orqanın adı;

11-2.6. "İcazə" blankının (jurnalının) verilmə yeri;

11-2.7. "İcazə" blankının (jurnalının) verilmə tarixi;

11-2.8. "İcazə" blankının (jurnalının) etibarlılıq müddəti;

11-2.9. məhdudiyət tətbiq edilən ölkələrin siyahısı;

11-2.10. avtomobil nəqliyyatı ilə beynəlxalq sərnişin və ya yük daşımaları fəaliyyətinin operatorunun adı, ünvanı, vergi ödəyicisinin eyniləşdirmə nömrəsi (VÖEN);

11-2.11. yola düşmə tarixi;

11-2.12. təyinat məntəqəsinə çatma tarixi;

11-2.13. yüklənmə məntəqəsi;

11-2.14. boşaltma məntəqəsi;

11-2.15. yüklənən ölkə;

11-2.16. boşaldılan ölkə;

11-2.17. nəqliyyat vasitəsinin (dartıcının, qoşqunun və yarımqoşqunun) qeydiyyatda olduğu ölkə;

11-2.18. nəqliyyat vasitəsinin (dartıcının, qoşqunun və yarımqoşqunun) dövlət qeydiyyat nişanı;

11-2.19. ümumi çəkisi;

11-2.20. səfərdən əvvəl və sonra yürüş göstəricisi (kilometr);

11-2.21. Beynəlxalq Nəqliyyat Forumu tərəfindən müəyyən edilən xüsusi qeydlər.;"

1.6. 14-cü hissəyə "İcazə" blanklarının sözlərindən əvvəl "Kağız daşıyıcıda olan" sözləri əlavə edilsin.

Əli ƏSƏDOV,

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 154

20 may 2026-cı il, Bakı şəhəri

Dəmiryol nəqliyyatı vasitəsilə sərnişinlərin Azərbaycan Respublikasına giriş-çixışı ilə bağlı bəzi məsələlər haqqında

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 28 fevral tarixli 73-1 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Yoluxucu, parazitlər və kütləvi qeyri-yoluxucu xəstəliklərin əmələ gəlməsi, yaxud yayılması təhlükəsi yarandıqda karantin-təşkilat, profilaktika və digər zəruri tədbirlərin görülməsi Qaydaları"na əsasən Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar alır:

1. Müəyyən edilsin ki, 2026-cı il 25 may saat 00:00-dan dəmiryol nəqliyyatı vasitə-

silə Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının və Azərbaycana vizasız gəlmə hüququ olan bütün xarici ölkə vətəndaşlarının Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında giriş-çixışına icazə verilir.

2. "Xüsusi karantin rejimi ilə bağlı əlavə tədbirlər barədə" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 12 sentyabr tarixli 336 nömrəli Qərarının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2020, № 9, maddə 1209 (Cild I); 2024, № 3, maddə 308, № 6 (II kitab), maddə 732, № 9, maddə 1103, № 12 (II kitab), maddə 1450; 2025, № 3, maddə 295, № 6, maddə 600, № 9, maddə 875, № 12 (II kitab), maddə 1252; 2026, № 3, maddə 282) 1.1.1-ci yarımbəndinə "daşımaları" sözdündən sonra

"və dəmiryol nəqliyyatı vasitəsilə Azərbaycan Respublikası ilə Gürcüstan arasında sərnişin daşımaları" sözləri əlavə edilsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Sərhəd Xidməti, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Xidməti və "Azərbaycan Dəmir Yolları" Qapalı Şəhərdar Cəmiyyəti bu Qərardan irəli gələn məsələləri qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq həll etsinlər.

Əli ƏSƏDOV,

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 155

21 may 2026-cı il, Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 8 iyul tarixli 262 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Gəmi agenti haqqında Əsasnamə" də dəyişiklik edilməsi barədə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar alır:

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 8 iyul tarixli 262 nömrəli Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2015, № 7, maddə 893 (Cild I); 2024, № 3, maddə 328, № 5 (II kitab), maddə 612; 2025, № 5, maddə 507, № 8, maddə 805) ilə təsdiq edilmiş "Gəmi agenti haqqında Əsasnamə" də aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1. 4.1.3-cü yarımbənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"4.1.3. səlahiyyətli şəxsi Azərbaycan Respublikasının dəniz nəqliyyatı sahəsində normativ hüquqi aktların tələbləri, liman adətləri, dəniz üzgüçülüynün təhlükəsizliyi fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlərə görə tariflər, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Ticarət Gəmiçiliyi Məcəlləsinin 61.5-ci maddəsinə uyğun olaraq dəniz nəqliyyatı sahəsində göstərilən xidmətlərə görə haqqın məbləği, habelə tarif və xidmət haqları üzrə ödənişlərin həyata keçirilməməsinin hüquqi noticələri barədə məlumatlandırmaq.;"

2. Aşağıdakı məzmununda 4.1.3-1-ci yarımbənd əlavə edilsin:

"4.1.3-1. gəmilərin limana gəlməsi, li-

manda olması və limandan çıxması barədə məlumatları Agentliyə elektron qaydada təqdim etmək.;"

3. 4.1.12-ci yarımbənd aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"4.1.12. səlahiyyətli şəxsin adından maliyyə tapşırıqları üzrə ödənişləri (o cümlədən, bu Əsasnamənin 4.1.3-cü yarımbəndində qeyd olunmuş tarif və xidmət haqları üzrə ödənişləri) icra etmək və bununla bağlı sənədləri səlahiyyətli şəxsə təqdim etmək.;"

4. 4.1.15-ci yarımbəndə "Agentliyə" sözdündən sonra "elektron qaydada" sözləri əlavə edilsin.

Əli ƏSƏDOV,

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 159

21 may 2026-cı il, Bakı şəhəri

"Vahid xəzinə hesabının qalğının idarəetməyə verilməsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2025-ci il 14 iyul tarixli 245-VIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi və bununla əlaqədar Azərbaycan

Respublikası Prezidentinin bəzi fərmanlarında və Sərəncamında dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 4 avqust tarixli 466 nömrəli Fərmanının 2.1.2-ci yarımbəndinin icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar alır:

1. "Vahid xəzinə hesabının qalğının idarəetməyə verilməsi Qaydaları" təsdiq edilsin (əlavə olunur).

Əli ƏSƏDOV,

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında 2026-cı ilin iyun ayında vətəndaşların qəbulu

CƏDVƏLİ

Qəbulu aparən şəxs	Qəbul günü
Baş nazirin birinci müavini Eyyubov Yaqub Abdulla oğlu	1
Baş nazirin müavini Mustafayev Şahin Abdulla oğlu	2
Baş nazirin müavini Şərifov Samir Rauf oğlu	3
Aparatın rəhbəri Məmmədov Rəfət Təfiq oğlu	4
İqtisadiyyat şöbəsinin müdiri Həsənova Səvinc Telman qızı	5
Xarici iqtisadi əlaqələr şöbəsinin müdiri Rüstəmli Ruslan Rüstəm oğlu	30
Beynəlxalq əməkdaşlıq şöbəsinin müdiri Paşayev Zakir İlqar oğlu	9, 24
Hüquq və qanunvericilik şöbəsinin müdiri Qasımlı Xəlid Akif oğlu	25
Sosial məsələlər şöbəsinin müdiri Rəhimov Niyazi Süleyman oğlu	11, 29
Humanitar məsələlər şöbəsinin müdiri Həbibbəyli Ərəsti İsa oğlu	12
Sənaye və energetika şöbəsinin müdiri Hacızadə Elşan Mahmud oğlu	16
Aqrar və ekologiya şöbəsinin müdiri Qasımov Lətif Cəfər oğlu	17
Regionların inkişafı şöbəsinin müdiri Məcidov İlkin Sabir oğlu	18
Tikinti, şəhərsalma və kommunal təsərrüfat şöbəsinin müdiri Mustafayev Feyruz Ravayət oğlu	8, 19
Nəqliyyat, kommunikasiya və innovasiya şöbəsinin müdiri Pənahov Musa Sədi oğlu	10, 22
Təhlükəsizlik, müdafiə və səfərbərlik şöbəsinin müdiri Məmmədov Anar Rəhim oğlu	23

Qeyd: Vətəndaşlar Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının Qəbul otağında qəbul olunurlar

Ünvan: Bakı şəhəri, Səbail rayonu, Lermontov küçəsi, 68.

Qəbula yazılı qəbul gününə ən gec 1 iş günü qalmış dayandırılır.

Qəbul saat 14:00-dan başlayır.

Əlaqə üçün: (012) 492-19-23, (012) 492-88-96.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 153

20 may 2026-cı il, Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 2 fevral tarixli 21 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Bağlaşma əsasında həqiqi hərbi xidmətə daxilolmanın halları və Qaydası"nda dəyişiklik edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, "Hərbi xidmətkəçmə haqqında" Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə" və "Hərbi vəzifə və hərbi xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2025-ci il 30 dekabr tarixli 328-VIIQD nömrəli Qanununun icrasını tə-

min etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar alır:

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2015-ci il 2 fevral tarixli 21 nömrəli Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2015, № 2, maddə 211 (Cild I); 2025, № 12 (II kitab), maddə 1257; 2026, № 1, maddə 84, № 2, maddə 196) ilə təsdiq edilmiş "Bağlaşma əsasında həqiqi hərbi xidmətə daxilolmanın halları və Qaydası"nın 3.25.3-cü yarımbəndinin birinci cümləsindən "6 ay" sözləri çıxarılın.

Əli ƏSƏDOV,

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 156

21 may 2026-cı il, Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019 cu il 10 may tarixli 216 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş "Yerin təkinin (qiyəmətlə və əlvan (o cümlədən nəcib) metallar, qiymətli daş yataqları və təzahürüləri istisna olmaqla) istifadəyə birbaşa danışıqlar yolu ilə verilməsi hallarının Siyahısı"nda dəyişiklik edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119 cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, "Yerin təki haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2026 cı il 17 mart tarixli 380 VIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi və bununla əlaqədar bəzi məsələlərin tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2026-cı il 7 aprel tarixli 639 nömrəli Formanının 3.2 ci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar alır:

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2019 cu il 10 may tarixli 216 nömrəli Qərarı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2019, № 5, maddə 950 (Cild I); 2024, № 3, maddə 306, № 9, maddə 1093) ilə təsdiq edilmiş "Yerin təkinin (qiyəmətlə və əlvan (o cümlədən nəcib) metallar, qiymətli daş yataqları və təzahürüləri istisna olmaqla) istifadəyə birbaşa danışıqlar yolu ilə verilməsi hallarının Siyahısı"nın 9 cu abzasının sonunda nöqtə işarəsi nöqtəli vergül işarəsi ilə əvəz olunsun və aşağıdakı məzmununda 10 cü abzas əlavə edilsin:

"10. qeyri filiz faydalı qazıntı yataqlarının öyrənilməsi, kəşfiyyatı, işlənilməsi və idarə olunması məqsədilə yer təki sahələri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən birbaşa olaraq paylarının (səhmlərinin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin istifadəsinə verildikdə.;"

Əli ƏSƏDOV,

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı

№ 158

21 may 2026-cı il, Bakı şəhəri

"İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində zərər çəkmiş sığorta olunanın peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi dərəcəsinin müəyyən edilməsi Qaydası"nın təsdiq edilməsi haqqında

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 119-cu maddəsinin səkkizinci abzasını rəhbər tutaraq, "İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi hallarından icbari sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2025-ci il 24 oktyabr tarixli 275-VIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi və bununla əlaqədar

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bəzi fərmanlarında dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2025-ci il 7 noyabr tarixli 524 nömrəli Fərmanının 2.1-ci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti qərar alır:

"İstehsalatda bədbəxt hadisələr və peşə xəstəlikləri nəticəsində zərər çəkmiş sığorta olunanın peşə əmək qabiliyyətinin itirilməsi dərəcəsinin müəyyən edilməsi Qaydası" təsdiq edilsin (əlavə olunur).

Əli ƏSƏDOV,

Azərbaycan Respublikasının Baş naziri

Akif Cabbarlı – 75

Əksər peşələrin təmsilçilərinin necə işləmələri yalnız çalışdıqları kollektivə bağlıdır. Jurnalistlar isə elə bir nadir peşə sahibləridir ki, onların qələminin kəsəri, sözünün dəyəri bütün cəmiyyətdə əks-sada yaradır. Jurnalistikanın bu özəlliyi və gözəlliyi həyat aynası olaraq əks etdirdiyi gerçəklərlə yanaşı, onu sözlə çevirən qələm sahibinin də peşə bacarığından xəbər verir.

75 illik ömrünün 6 onilliyini milli mediamızın müxtəlif sahələrində məhsuldar yaradıcılığa həsr etmiş istedadlı jurnalist Akif Cabbarlı bu peşənin uzmanlarından. Onun fərdi yazı manerəsi, özəl üslubu, şirin təhkiyəsi ilk cümləsindən aydın seçilir, müəllifinin yüksək peşəkarlığını ifadə edir.

Əməkdar jurnalist Rəhim Hüseynzadənin fikrinə, Akif Cabbarlı son onilliklər ərzində ictimai-siyasi mövzularda ən sənəli yazılarını, aktual mövzularda baxımlı televiziya verilişlərinin müəllifi kimi tanınan ustad jurnalistlərdəndir. Həmkarımızla BDU-nun jurnalistika fakültəsində bir qrupda oxumuş Rəhim müəllim dedi:

– O, sadə, lakonik, dolğun və mənalı yazır, istər qəzet, istərsə də radio-televiziya janrlarının özəlliklərini əla bilir, yazılarında meyarlara əməl edir. Mediamızda belələri indi çox azdır. Akif müəllimin çox sadə, müvaziri bir insan olaraq qələminin saflığı, səmimiyyəti və iddiasızlığı yazılarının ruhuna da hopub.

Peşə fəaliyyətinə 1973-cü ildə Azərbaycan Dövlət Radiosunun müxbiri kimi başlayan Akif Cabbarlı əvvəlcə ana radiomuzda, sonra da Azərbaycan Dövlət Televiziyasında öz istedadı və əməksevərliyi sayəsində pillə-pillə yüksəlib. 1987-ci ildən ölkənin 1 nömrəli qəzeti sayılan “Kommunist”də (indiki “Xalq qəzeti”) çalışdığı 4 il ərzində müxtəlif mövzularda bir-birindən maraqlı reportajlar, очеркlər, zərisovkalar, tənqidi və araşdırma yazıları dərc etdirib. Bu yazılarda müəllif cəmiyyətdə qeyd edilən problemlərin yaranması səbəblərini dərinlən araşdırıb, onların həlli yollarını göstərərək və heç vaxt tənqid etdiyi subyekti aşağılamayıb.

...1988-ci ildə “Kommunist”in Sumqayıt

Sözünün və özünün nüfuzunu yüksəldən jurnalist

yıt şəhəri də daxil olmaqla, Abşeron-Xızı zonası üzrə xüsusi müxbiri vəzifəsində çalışarkən Akif Cabbarlıın “Dəryada gəminim var” adlı felyetonu dərc olunub. Burada yeni salınan Sumqayıt bulvarının gözəllikləri fonunda dənizin sahilə yaxın ərazisində haçansa batıb qalmış, uzun illər boyu hiss-pas içində suda çürüyən böyük bir gəminin bulvarın ümumi mənzərəsinə xələl gətirdiyi təsvir olunur və cavabdeh qurumların rəhbərlərindən həmin gəminin nə üçün utilitə edilməməsinin səbəbi soruşulur.

Bu yazı təkcə Sumqayıt sakinlərinin deyil, redaksiyada da dərin rəğbətə qarşılanıb. Baş redaktorun müavini, kəskin felyetonları ilə o illərdə bütün ölkədə tanınan istedadlı jurnalist Rafael Nəziyev qəzetin müvafiq şöbə müdirinə tapşırıb ki, xüsusi müxbir Akif Cabbarlıın yazılarını bundan sonra əziyyət çəkib çapa imzalamaq

üçün ona təqdim etməsinlər: “Nə özünü, nə də mənə əlavə əziyyət verməyin. Onun yazılarını birbaşa mətbəəyə göndərin. Akif Cabbarlı nə yazdığını və necə yazmaq lazım olduğunu yaxşı bilir!”

Ekoloji fəlakət şəhərinin xüsusi müxbiri ətraf mühitin problemlərini də tez-tez qabardır, üstəlik, onların bir çoxunun ədalətli həllinə nail olurdu. Onun atmosferi zaharlayan kimyəvi səxslərlə bağlı kəskin tənqidi yazıları zavod direktorlarını narazı salırdı, amma ipə-sapa yatmayan müxbiri heç cür “dina-imana” gətirə bilmirdilər. Akif Cabbarlı ömrü boyu sevimli peşəsinə xəyanət etmədiyi kimi, şəxsi ləyaqətini də daim qoruyub. Bunu hamı bilir ki, o, vəzifəli şəxslərin qapısında boynunu bükənlərdən olmayıb. Buna görə də hər zaman sayılıb-seçilib və sevilib.

Həmkarımız o illərdə Sumqayıt, o vaxtki məsul şəxslərin iddia etdikləri kimi, heç də “qara eynək”dən baxmırdı, əksinə, şəhərin coşqun əmək həyatını, zavod və fabriklərdə maşın və dəzgahların ahəngdar ritmini, tor tökrəkə çalışın sadə əmək adamlarının saf, səmimi duyğularını da öçək və zərisovkalarda təsvir edirdi. Ötən ilin sonunda həyatını dəyişmiş istedadlı və təcürbəli jurnalist, sumqayıtlı tələbə dostum Eyruz Məmmədovun bu sözləri heç vaxt yadımdan çıxırmı: “Son 50 ildə heç bir jurnalist Akif Cabbarlıın Sumqayıtda xüsusi müxbir kimi çalışdığı 4 il ərzində olduğu qədər faydalı yaradıcılıq işi ortaya qoya bilməyib. O bu fəhlə şəhərinin qaynar həyatına bütün varlığı ilə vurulmuşdu və onun uğurlarını, ağrı-acılarını, bir sözlə, ruhunu mətbuata gətirmişdi”.

Akif Cabbarlı istedadlı qələm əhli olduğu qədər sadə, mehriban, necə deyərlər, üzviyola insandır. İndiki “Xalq qəzeti”ndə işlədiyi dövrdə 3 baş redaktorla – Ramiz

Əhmədov, Cəmil Əlibəyov və Tofiq Rüstəmov ilə çalışıb və etiraf edir ki, onların hər birindən özünə qarşı diqqət və qayğı gördü: “İnanın mənə, bu kişilər yaddaşında yüksək insani keyfiyyətlərə malik şəxsiyyətlər kimi qalıblar. Onların hər biri mənə hörmətlə yanaşı, istedad və qabiliyyətimə inanır və yaradıcılıq imkanlarımı üzə çıxarması üçün hər cür şərait yaradırdılar. Mən onlara bütün ömrüm boyu minnətdar olacağam”.

Yeri gəlmişkən, “Xalq qəzeti” ilə onu qırılmaz tellərlə bağlayan amillərdən biri də hələ 1968-1973-cü illərdə Bakı Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsində bir qrupda oxuduğu tələbə dostu, istedadlı jurnalist mərhum Əlipənah Bayramovla olan son dərəcə saf və səmimi dostluq münasibətləri idi. Bu barədə söz düşəndə sənsində kövrək notlar yaranırdı: “Əlipənah Bayramovun sənəyə mövzusunda qələmə aldığı yazıları hər qələm əhli araya-ərsəyə gətirə bilməzdi. O, bu çətin mövzuda zərif və incə dillə, gözəl, oxunaqlı məqalələr yazırdı. Mən onun yaradıcılıq mətbəxindən özüm üçün çox şey əxz etmişəm. Biz çox yaxın dost iddik. Əlipənahın yoxluğuna bu gün də inana bilmirəm”.

Təcürbəli və nüfuzlu qələm sahibi Akif Cabbarlı ömrü boyu belə bir əqidədə olub və bu gün də bu fikirdədir ki, jurnalistikada təkcə istedad azdır, bu peşənin sahibləri cəmiyyətdə hamı da yüksək şəxsi keyfiyyətləri ilə seçilib-sevilməyi bacarmalıdır. O, səhbət əsnasında “Sizin kumirləriniz kimlər olub?” sualına böyük həvəslə cavab verərək dedi ki, qəzet jurnalistlərindən Rafael Nəziyev, Əşraf Hacıyev, Əhməd İsayev, eləcə də Azərbaycan Dövlət Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsində işlədiyi illərdə birgə çalışdıqları Məilə Muradxanlı, Nahid Hacıyev, Göray Fəzli, Ələkbər Abbasov, Valid Sənanı, dik-

tor Sabutay Quliyev və digərləri onun yaradıcılığına və həyata baxışına böyük təsir göstərirlər. Onlar çox istedadlı, ləyaqətli insanlar olublar, jurnalist peşəsinə başucalıq gətiriblər!”

Bir neçə ildir ki, Azərbaycan Kinematografıqlar İttifaqında redaktor vəzifəsində çalışan Akif müəllim bildirdi ki, bu səmimi və mehriban kollektivdə bu yaşda belə işləmək xoş və qürurvericidir. Akif Cabbarlı, təbii ki, burada da qələmi yerə qoymur, onun milli kinomuzun uğurları, bu sahədə dərin iz qoymuş böyük sənətkarlar barədə yazıları dövrü mətbuatda, eləcə də ona bu gün də çox doğma olan, baş redaktor Əfəlatun Ağaşovdan başlamış reklamçı dostu Ruslan Rəfiyevdən qədər hər kəsdən xoş üz gördüyü “Xalq qəzeti”nin səhifələrində işiq üzü görünür.

Akif Cabbarlıın yaradıcı fəaliyyəti kifayət qədər yüksək dəyərləndirilib. O, media sahəsində nüfuzlu “Həsən bəy Zərdabi” və “Qızıl qələm” mükafatları laureatıdır. Azərbaycan Yazıçılar və Jurnalistlər Birliklərinin, Azərbaycan Kinematografıqlar İttifaqının üzvüdür. Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə “Heydər Əliyevin 100 illiyi” yubiley medalına layiq görüldü. 2025-ci ildə Azərbaycan Milli Mətbuatının 150 illiyi ilə də bağlı yubiley medalı ilə təltif olunub. Akif Cabbarlı müxtəlif illərdə parlaq publisistik yazılarını, hekayə və ssenarilərini, səfər təəssüratlarını toplayaraq 6 kitab nəşr etdirib.

Bugünlərdə əziz dostumuz və həmkarımız Akif Cabbarlı sadə, halal zəhməti və ləyaqətlə yaşadığı ömrünün 75-ci zirvəsinə yaxınlaşır. Dostları, doğmaları, yaxınları onu bu əlamətdar yubiley münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edir və möhkəm cansağlığı arzulayırlar. XQ-nin kollektivi olaraq biz də bu təbriklərə qoşuluruq və keçmiş iş yoldaşımızı, istedadlı və təcürbəli qələm sahibini təbrik edərək ürəkdən deyirik: Hörmətli Akif müəllim, qoy bundan sonra da nə mövzularını, nə də ömrünü tükənsin. Mətbuatımızın cəfakəş və məhsuldar qələm sahibi olaraq sizə yazıb-yaratmaq çox yaradır!

Məsəim ABDULLAYEV,
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Epidemioloji durum

“Hantavirus” uşaqlardan və yaşlılardan yan keçir

“Andes” tipli virus mutasiyaya uğrayaraq insanlara uyğunlaşır

Fransada ötən həftənin əvvəlindən FFP2 tipli maskaların satışında ciddi artım müşahidə olunub. Buna səbəb Atlantik okeanında keçirilən kruiz səfərlərdən sonra hantavirusa yoluxma halları ilə bağlı narahatlıqlar olub. Bəzi apteklərdə müvəqqəti məhsul çatışmazlığı, topdansatış mərkəzlərində isə rekord satış qeydə alınıb. 3 gündə 15 min qutu maska satılıb. Halbuki adi vaxt həftədə, təxminən, 2 min 400 qutu maska satılırmış. Bu kütləvi həyəcan və təşvişə baxmayaraq, səhiyyə qurumları ölkədə hər hansı epidemiyanın olmadığını vurğulayıblar. Çünki xəstəxanaya yerləşdirilmiş 26 nəfərin test nəticələri mənfii çıxıb və son günlər yeni yoluxma faktı təsdiqlənməyib. Rəsmi qurumlar nəzarət və tibbi müşahidə mexanizmlərinin fəaliyyətini davam etdirdiyini, vəziyyətin diqqətdə saxlanıldığını bildiriblər.

Rusiya Elmlər Akademiyasının akademiki, epidemioloq və Rusiya Təhsil Akademiyasının vitse-prezidenti Genadi Onişçenko isə deyib ki, “Hondius” kruiz gəmisində qeydə alınan “Andes” tipli hantavirus mutasiyaya uğrayır və insanlara uyğunlaşmağa başlayır. Bu fakt fəlakət deyil, lakin ştamların uyğunlaşdığı, ardıcılığını hər il dəyişdiyini və insan immun sistemindən yayınmağın yeni yollarını tapdığını təsdiqləyir. Həzrətdə hantavirusların virulentliyi və yoluxuculuğu aşağıdır, baxmayaraq ki, onlar artıq yavaş-yavaş insandan insana keçməyə başlayıb. Akademik qeyd edib ki, 2018-ci ildə Argentinada And dağlarında yayılan epidemiyada, təxminən, 35 faiz ölüm hadisəsi qeydə alınıb. Gəmidə aşkarlanan hantavirus üçün Rusiya iqlimi əlverişsizdir və bu da virusun ölkədə yayılma riskini azaldır.

– Bəs Azərbaycanda vəziyyət necədir? Bizi yeni bir virus pandemiyası, yəni hantavirus faciəsi gözləyirmi? Bu sualla səhiyyə ekspertı, tibb elmləri doktoru, professor Musa Qəniyevə müraciət etdik.

Müəssisimiz öncə yarana biləcək təhlükə ilə bağlı yayılan fikirlərə münasibət bildirdi:

– Son günlər Hollandiyaya məxsus MV Hondius səmisi gəmisində hantavirus kütləvi yoluxma ilə bağlı yayılan məlumatlar, insanlar arasında ciddi narahatlığa səbəb olub. Ən arzuolunmas hal mövcud vəziyyətə yanaşmanın yenə də qeyri-düzgün olmasıdır. Göründüyü kimi, biz COVID-19 pandemiyasından lazımi nəticələri çıxarmamışıq. Hətta rəsmi mənbələrdə Azərbaycanda bu virusa yoluxma qeydə alınmayıb, epidemioloji vəziyyət nəzarət altındadır kimi fikirlər səslənir. Bunlar zamanında bu sahəyə məsul olan bəzi şəxslərin COVID-19-un Azərbaycanda aşkarlanmadığını və bu virusa yoluxmanın olmayacağı kimi bəsit və mənasız düşüncə tərzini xatırladı. Oudur ki, dəfələrlə söylədiklərimizi bir daha təkrar edirəm: qloballaşan dünyada virus infeksiyası artıq sərhəd tanımır. Oudur ki, “epidemiya” sözü artıq tarixi keçmişdir, aktual olan yalnız “pandemiya” terminidir. Çox istərdim ki, bu fikrim diqqətə alınsin.

Professor daha sonra virus haqqında dəqiq, faktlara əsaslanan elmi məlumatlar verdi:

– Virus haqqında mövcud həqiqətləri demək lazımdır, çünki internet dövründə yaşadığımızda cəmiyyəti qorumağın yeganə yolu budur. Hantavirus ailəsinə aid olan 50-dən çox növ mövcuddur. Bunların arasında insandan insana ötürülə bilən yeganə növ Andes adlandırılır. İlk dəfə 1995-ci ildə Cənubi Amerikada And dağlarının ətrafında yaşayan virusa yoluxmuş insanlarda tapılıb. Hantavirusların ən qorxulu və təhlükəli növü sayılır. MV Hondius gəmisində tapılan və hazırda dünya gündəmində böyük narahatlığa səbəb olan məhz bu ştamdır.

Bu virusun genomu, COVID-19 kimi təkzəncirli RNT-dən təşkil olunmuşdur və şərti olaraq, L (böyük), M (orta) və S (kiçik) adlandırılan 3 seqmentdən ibarətdir. Virus yoluxdurduğu hüceyrəyə M-seqmenti vasitəsilə daxil olur. Yəni infeksiya RNT-sinin bu hissəsi virusun hüceyrəyə giriş qapısının “açarı” rolunu oynayır. Bu seqmentin kodlaşdırdığı vahid polipeptid virusun formalaşması prosesində şərti olaraq Gn və Gc adlandırılan iki fərqli qlikoproteini ayrılır. Gn

dəfələyir. Nəticədə ağ ciyər çatışmazlığı və laxtalanma sisteminin çox ağır, əksər hallarda geridönüzsüz pozulması ilə müşahidə olunan kardiopulmonal sindroma (HPS/HPCPS) səbəb olur. Nəzərə almaq lazımdır ki, virusun bağlandıqı reseptor normal halda qan damarlarının bütövlüyünü təmin edir. Yoluxma halında virus onlara bağlanaraq geridönüzsüz disfunksiya törətdiyindən bu reseptorlar öz fizioloji funksiyalarını yerinə yetirə bilmir. Nəticədə, dediyim kimi, damarlar ciddi zədələnir, ağ ciyər ödəmi baş verir.

Təzad ondadır ki, normada qanda dövr edən və vəzifəsi orqanizmə düşmüş virus və mikrobları məhv etmək olan komplemet sistem (qan plazmasında və hüceyrə səthlərində dövr edən, bir-birini aktivləşdirən 20-dən çox zülaldən ibarət mürəkkəb müdafiə mexanizmidir. İmmunitet sisteminin ayrılmasızlığı isə bu sistem bədəndə daxil olan bakteriyaları, virusları və digər yad cisimləri məhv etməyə xidmət edir). reseptorları Andes virusuna yoluxma zamanı əksinə olaraq, virusun bu reseptora daha da möhkəm bağlanmasını təmin edir. Düzüldür, bu virusun yoluxdurma əmsalı R0 indeksi 0,5–0,8-dir. Halbuki bu rəqəm qripdə

dir. Virusun orqanizmə əsas daxilolma yolu, aerogen (tüpürək, öskürək zamanı damcılar və s.), yəni tənəffüs yoludur. Eyni zamanda, infeksiya insandan insana toxunma (dəri – sifətin-sifətə toxunması, selikli qişə və s.) yolu ilə də keçir.

Bu virusa yoluxmada da neçə faktor əsas rol oynayır. Xəstəyə? Həmişə əhalinin yaşlı təbəqəsi və kiçik yaşlı uşaqların virusa həssaslığı qeyd olunur. Hantavirusa yoluxmada isə fərqlidir. Uşaqlarda immun sistemi labil, virusun bağlandıqı reseptorlar tam formalaşmadığından onlar bu xəstəliyə, demək olar ki, tutulmurlar. Eləcə də yaşlı insanlar. Çünki onların immun sistemi susqun, müvafiq reseptorlar isə, supressiya halında olur.

Bu virusa daha həssas yaş qrupu 20–50 yaş arasında olan insanlardır. Çünki yoluxma halında onların güclü immun sistemi damar keçiriciliyini məhv edən aqressiv vasitəyə çevrilir.

Çox istərdim ki, bu yaş qrupunda olanlar da stressə düşməsinlər. Çünki beta 3 inteqrin reseptoru polimorfizm məruz qalan (33-cü vəziyyətdə leysin amin turşusunun prolinlə əvəz olunması) müəyyən faiz insanların, bu virusa yoluxma ehtimalı yoxdur. Sadəcə, insanlarla ünsiyyət zamanı diqqətli olunlar. Qorunmaq infeksiyaya yoluxub müalicə almaqdan daha asandır.

Professor səhbətin sonunda əhalini yoluxmadan qorumaq üçün zəruri məsələlərə də toxundu:

– Bəli, “Andes” virusu çox təhlükəli və qorxulu virusdur. Ondun 100 faizli qorunmanın yeganə və ən sadə yolu görüşmə – öpüşmə kimi ünsiyyət formalarına yol verməməkdir. Doğrudur, biz sərhədlərin şəffəflaşdığı bir zamanda yaşayırıq. Virus, mikrob və sair infeksiyalar haqqında dövrü olaraq, müxtəlif məlumatlar yayılacaq. Düşünürəm ki, gələcəkdə bu kimi hadisələrə görə, əhalinin narahatlığına son qoymaq üçün, Səhiyyə Nazirliyi və TƏBİB-in nəzdində mövcud vəziyyətin elmi əsasla istinad edən təhlilini verib, əhalini düzgün məlumatlandırma bilən elm adamlarından ibarət bir bölmə və ya işçi qrup (bu, ictimai əsaslarla da ola bilər) yaradılmalıdır. İndiki zamanda bu, zərurətdir.

Səhbəti hazırladı:
Zərifə BƏŞİRQIZI
XQ

virusun hədəf hüceyrə səthindəki reseptorları tanımasını, Gc isə bu reseptora bağlanan virusun hüceyrənin daxilinə keçməsinə təmin edir.

“Andes” virusunun bağlandıqı reseptor B3 (xüsusuən, α1B3) inteqrin reseptorlarıdır. Bu reseptorlar əsasən damar endotel hüceyrələri və trombositlərin səthində yerləşir. Oudur ki, bu virus bilavasitə damar və trombosit sistemini hə-

1,2–1,8 qızılca da isə, hətta 12–15-dir. Lakin onun letallıq, yəni ölüm törətmə əmsalı çox yüksək, 35 – 50 faiz arasındadır. Halbuki, fəslı qrip və qızılca da bu göstərici 0,01–0,1 faiz arasında dəyişir.

– Digər yoluxucu xəstəliklər kimi, yəni hədəfdə kiçik yaşlı uşaqlar və əhalinin ahl təbəqəsi durur? Yoluxma yolları eynidirmi?

– Yoluxma yolları, təxminən, eyni-

Azərbaycanın sağlamlıq turizminin coğrafiyası və kurort şəbəkəsi

Azərbaycan zəngin təbii müalicə resursları ilə sağlamlıq turizmi sahəsində böyük potensialı olan ölkələrdəndir. Əsas təbii müalicə ehtiyatlarımız mineral sular, Naftalan nefti, yodlu-bromlu və duzlu göllər, əlverişli iqlim və landsaft xüsusiyyətləri, eləcə də qumlu çimərliklər daxildir.

Balneoloji ehtiyatlar ölkənin sağlamlıq turizmi sistemində əsas komponentlərdən biri hesab olunur. İstisu, Badamlı, Turşsu, İlisu, Xaltın və digər mənbələr profilaktika və müalicə-sağlamlaşdırma xidmətlərinin inkişafı üçün baza yaradır. Kəlbəcər və Laçın rayonları isə zəngin mineral bulaqları, dağ iqlimi ilə gələcək strateji sağlamlıq turizmi zonaları kimi qiymətləndirilir.

Dövlət siyasəti və davamlı dəstək

Sağlamlıq turizminin inkişafı Azərbaycanda dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biridir. Bu sahənin institusional, normativ və infrastruktur baxımından gücləndirilməsi məqsədilə ardıcıl və sistemli dəstək tədbirləri həyata keçirilir. Naftalan nefti isə ölkəmizin unikal sağlamlıq turizmi resursu kimi çıxış edir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin SSRİ dövründə Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə Naftalan kurortunun inkişafı dövlət səviyyəsində xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Onun təşəbbüsü ilə şəhərin kurort kimi formalaşması sürətlənmiş, maddi-texniki bazası gücləndirilmiş,

müqayisəli təhlil əsasında inkişaf istiqamətləri formalaşdırılmışdır.

Respublikanın sağlamlıq turizmi potensialı nəzərə alınaraq Prezident İlham Əliyev 28 sentyabr 2024-cü il tarixli "Sağlamlıq turizminin inkişafında Naftalan neftinin rolunun artırılması ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" sərəncam imzalamış və bu sahədə görülməli işlərin əsas istiqamətləri müəyyən edilmişdir.

Bu mühüm sənədin icrası məqsədilə 2024-cü ildə Naftalan şəhərinə Nazirlər Kabinetinin Qərarı ilə rəsmi olaraq "kurort" statusunun verilməsi bu ərazinin sağlamlıq turizmi mərkəzi kimi əhəmiyyətini daha da artırmışdır. Növbəti mərhələlərdə isə Nazirlər Kabineti 9 oktyabr 2025-ci il tarixli "Naftalan neftinin çıxarılması, emalı, saxlanması və sanatoriya-kurort müəssisələrinə paylanması Qaydaları"nın təsdiqi barədə qərar qəbul etmişdir.

Sağlamlıq turizminin xarici qonaqları

Naftalan neftinin və ondan hazırlanan preparatların müalicəvi təsirinə beynəlxalq miqyasda tanınması məqsədilə yeni tibbi araşdırmaların aparılması və bu məhsulların tibbi məqsədlər üçün daha geniş istifadəsinə nəzərdə tutulan Tədbirlər Planı təsdiq edilmişdir. Ardıcıl həyata keçirilən tədbirlər Naftalanın beynəlxalq səviyyəli sağlamlıq turizmi mərkəzinə çevrilməsinə töhmətmiş, şəhərin turizm potensialını əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır.

Tibbi turizm istiqamətində ixtisaslaşmış klinikaların sayının artırılması, müasir və yüksək texnologiyalı tibbi avadanlıqların tətbiqi, eləcə də beynəlxalq akkreditasiya proqramlarında iştirak ölkənin bu sahədə rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsinə xidmət edir. Məlumat üçün qeyd edək ki, 2025-ci ildə sağlamlıq turizmi məqsədilə Azərbaycana 20 min 135 xarici vətəndaş səfər etmişdir. Onların 85,4 faizi MDB ölkələrinin payına düşmüşdür. Əsas bazarlar Rusiya, Qazaxıstan, Gürcüstan, Özbəkistan və Türkiyə olmuşdur.

Nadir sağlamlıq turizmi ünvanı – Naftalan

Uzun illərdir müxtəlif xəstəliklərin müalicəsində xüsusi balneoterapiya üsulu kimi istifadə olunan Naftalan nefti ilə müalicə həm yerli, həm də xarici turistlərin diqqətini cəlb edir. Kiçik Qafqaz dağlarının ətəklərində yerləşən bu yataq dünyada müalicəvi xüsusiyyətləri malik yeganə neft yatağı olaraq Azərbaycanın sağlamlıq turizmi potensialının formalaşmasında mühüm rol oynayır. Tarixi mənbələr göstərir ki, bu neftin tibbi məqsədlərlə istifadəsi hələ orta əsrlərdən

Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunda Naftalan neftinin tərkibi və müalicəvi təsiri üzərində fundamental və tətbiqi xarakterli elmi işlər davam etdirilir. Bu araşdırmaların əsas məqsədi müalicəvi neftin daha effektiv tətbiqinə texnologiyaların hazırlanması, tibbi tətbiq imkanlarının genişləndirilməsi və beynəlxalq ictimaiyyətə daha geniş şəkildə təqdim olunmasıdır.

Naftalan neftinin tibbi xüsusiyyətləri və onun insan orqanizminə təsir mexanizmi ilə bağlı məsələlərə mütəxəssislər də aydınlıq gətirirlər. Uzun illər Naftalanda çalışmış, Naftalan nefti ilə müalicə sahəsində ekspert, fizioterapevt Gültəkin Süleymanovanın sözlərinə görə, Naftalan neftinin terapevtik təsiri əsasən onun tərkibindəki naftən karbohidrogenləri ilə bağlıdır. Onun fikrincə, bu birləşmələr insan orqanizmindəki bəzi steroid hormonların strukturuna bənzər təsir göstərərək iltihabi və allergik proseslərin sönümünə kömək edir.

Dünyada analoqu olmayan təbii məlhəm

Bu fikirləri alimlər elmi tədqiqatlarla təsdiqləyirlər. Y.H.Məmmədliyəv adına Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunun baş direktoru, akademik Vaqif Abbasov qeyd edir ki, müalicəvi Naftalan nefti dünyada analoqu olmayan təbii məlhəmdir və onun tibbi məqsədlərlə istifadəsi qədim tarixə malikdir. Alimin sözlərinə görə, Naftalan neftinin müalicəvi təsiri əsasən çöxələqli, qısa yan zəncirli naftən karbohidrogenləri ilə bağlıdır. Bu maddələr insan orqa-

gələcək inkişaf üçün əsas istiqamətlərdən biri hesab olunur.

Naftalan şəhərində yerləşən, Naftalan nefti ilə müalicə həyata keçirən müəssisələrdən birinin təsisçi direktoru Sərxay Ələkbərov bildirir ki, Naftalana turist axını əsasən turizm agentlikləri vasitəsilə formalaşır. Bununla yanaşı, "walk-in" qonaqlar da müşahidə olunur. Əsas bazarlar Qazaxıstan, Rusiya və Özbəkistandır. Mövsümi dinamika nəzərə çarpır: yay aylarında döluluq 85-90 faizə qədər yüksəlir.

Gələcək inkişaf istiqamətləri

Dövlət Turizm Agentliyinin (DTA) Mədəni irs və regional turizm şöbəsinin müdiri Elgün Cavadov bildirir ki, Naftalan kurortunun gələcək inkişafı onun unikal təbii resursunun elmi əsaslarla daha geniş tətbiqi, beynəlxalq səviyyədə tanınması və yüksək keyfiyyətli kurort xidmətlərinin inkişafı ilə birbaşa bağlıdır. 2024-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin imzaladığı müvafiq sərəncama uyğun olaraq, perspektiv inkişaf istiqamətləri arasında Naftalan neftinin tibbi təsirinə beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə daha dərinləndirilməsi, klinik sübut bazasının gücləndirilməsi və bu əsasda müalicə protokollarının yenilənməsi xüsusi yer tutur. Bununla yanaşı, kurort infrastrukturunun modernləşdirilməsi, rəqəmsal xidmətlərin tətbiqi və integrasiya olunması sağlamlıq turizmi paketlərinin hazırlanması Naftalanın rəqabət qabiliyyətini artıracaq əsas amillər

yeni sanatoriyaları, müalicə müəssisələri və sosial infrastruktur obyektləri tikilərək istifadəyə verilməmişdir. Görülən işlər Naftalanın SSRİ əhəmiyyətli kurort kimi tanınmasına və geniş şöhrət qazanmasına səbəti yaratmışdır. Ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi illərdə də bu sahəyə xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşmışdır.

Ardıcıl inkişaf dinamikası

Prezident İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilən məqsədyönlü siyasət nəticəsində sağlamlıq turizmi və kurort infrastrukturunu ölkənin prioritet inkişaf istiqamətlərindən birinə çevirmişdir. Qəbul olunmuş dövlət proqramları və qanunvericilik bazası əsasında Naftalan şəhərində genişmiqyaslı yenidənqurma və abadlıq işləri aparılmış, mühəndis-kommunikasiya sistemləri tam yenilənmiş, müasir hotel və müalicə kompleksləri yaradılmışdır.

Prezidentin 2008-ci il tarixli sərəncamı ilə Naftalan şəhərinin sanatoriya-kurort kompleksinin inkişafına dair tədbirlərin hazırlanması istiqamətində tapşırıq verilmiş, regional inkişaf proqramları çərçivəsində 2013-2014-cü illərdə Naftalanda genişmiqyaslı infrastruktur layihələri icra olunmuşdur. Bu çərçivədə "Çinar" sanatoriyası əsaslı təmir edilmiş, 5 yeni səhiyyə-kurort müəssisəsi, "Qaşal-tı", "Qarabağ" sanatoriyaları inşa edilmiş və istifadəyə verilmişdir. Ardıcıl inkişaf dinamikası Azərbaycanda sağlamlıq turizminin, xüsusilə Naftalan neftinin ölkənin ali rəhbərliyinin diqqət mərkəzində olduğunu göstərir.

Sağlamlıq turizmi axtarışları

Ölkənin sağlamlıq turizmi bazarında rəqabətqabiliyyətli məkan olaraq tanınması uğurlu dövlət siyasətinin bəzi nümunəsidir. Bu siyasətin məntiqi davamı kimi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Turizm Agentliyində 2019-2023-cü illər ərzində sağlamlıq turizmi istiqamətində tədqiqatlar aparılmışdır. Nəticədə, ölkənin sağlamlıq turizmi resursları sistemli şəkildə siyahıya alınmış, mövcud normativ və institusional boşluqlar müəyyən edilmiş, eyni zamanda, beynəlxalq

məlum olmuşdur. Səyyahların qeydlərində müalicəvi təsirinə bəhs olunan bu resurs Naftalan şəhərinin sanatoriya-kurort mərkəzinə çevrilməsində əhəmiyyətli təsiri malik olmuşdur.

Azərbaycanda sağlamlıq turizminin inkişaf tarixi XII əsrdə Naftalan müalicəvi neftindən istifadə ilə başlayır. Naftalan nefti barədə məlumatlar, xüsusilə Marko Polonun səfər qeydlərində yer alır. XIX əsrin sonlarında Alman mühəndisi A.L.Yeger burada ilk döndürülmüş müalicəxana quraraq Naftalan neftinin sənaye-kurort tətbiqinin əsasını qoymuşdur. Hətta 1904-1905-ci illərdə baş vermiş Rusiya-Yaponiya müharibəsi zamanı yapon əsgərlərinin tibbi çantalarında Naftalan mazının aşkar edilməsi bu müalicə vasitəsinin həmin dövrdə artıq beynəlxalq miqyasda tanındığını göstərən faktlardan biridir. 1899-cu ildə "Pharm Zeitung" jurnalı Naftalan yağının istifadəsi ilə bağlı 65 formul çap etmişdir. Naftalan yağı təkcə tibbi məqsədlər üçün deyil, həmçinin kosmetologiya sahəsində də istifadə edilirdi. 1900-cü ildə Parisin gözəllik mağazalarında Naftalan yağından müxtəlif preparatlar hazırlanırdı.

Müəzəl neftin sirri

Professor Tağı Hacı oğlu Paşayev "Naftalan nefti, onun xassələri və müalicə təsiri" adlı kitabında qeyd edir ki, 1939-cu il may ayında Bakı şəhərində Naftalan haqqında ilk konfrans keçirilmişdir. Burada Naftalan neftinin müalicəvi əhəmiyyəti müəyyən olunmuşdur. Naftalan neftinin kimyavi tərkibinin və müalicəvi xüsusiyyətlərinin elmi əsaslarla öyrənilməsi isə XX əsrin ortalarından etibarən sistemli xarakter almışdır. 1943-cü ildən başlayaraq görkəmli alim, akademik Yusif Məmmədliyəv rəhbərliyi ilə aparılan fundamental tədqiqatlar nəticəsində neftin struktur-komponent tərkibi kompleks şəkildə araşdırılmışdır. Araşdırmaların nəticələri 1946-cı ildə SSRİ Elmlər Akademiyasının "Xəbərlər" jurnalında dərc edilmiş və Naftalan neftinin fiziki-kimyəvi xüsusiyyətləri barədə ilk sistemli elmi məlumatların formalaşmasına zəmin yaratmışdır.

Qeyd edilən istiqamətdə aparılan tədqiqatlar bu gün də davam etdirilir. Hazırda Y.H.Məmmədliyəv adına

nizmi ilə təmas zamanı fermentativ reaksiyalar nəticəsində bioloji aktiv birləşmələrə çevrilərək müalicə prosesinə müsbət təsir göstərir. Vaqif Abbasov həmçinin qeyd edir ki, Naftalan neftinin tərkibi və fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərinin sistemli şəkildə öyrənilməsinə hələ 1943-cü ildən akademik Yusif Məmmədliyəvin rəhbərliyi ilə başlanmış və bu istiqamətdə tədqiqatlar bu gün də institutda davam etdirilir.

Mütəxəssislərin qənaətlərinə görə, Naftalan terapiyası, xüsusilə dayaq-hərəkət sistemi və dermatoloji xəstəliklərin müalicəsində geniş tətbiq olunur. Fizioterapevt Gültəkin Süleymanova bildirir ki, revmatoid artrit, osteoondroz, osteoartroz, nevriloz, periferik damar patologiyaları, eləcə də psoriasis və ekzema kimi dərri xəstəliklərinə Naftalan prosedurlarının müsbət nəticələri müşahidə edilir. Akademik Vaqif Abbasov da vurğulayır ki, Naftalan neftindən osteoondroz, deformatsiyaedici osteoartroz, periferik sinir zədələnmələri, damar xəstəlikləri, stomatoloji problemlər, eləcə də müxtəlif dermatoloji xəstəliklərin müalicəsində uğurla istifadə olunur. Alimin fikrincə, Naftalan neftinin tərkibindəki naftən karbohidrogenləri həm də antimikrob və antibakterial təsiri malikdir və bu xüsusiyyətlər də müalicə prosesində mühüm rol oynayır.

Naftalanın neft terapiyası

Naftalan nefti terapiyasının tətbiqi müəyyən tibbi qaydalar və nəzarət mexanizmləri əsasında həyata keçirilir. Mütəxəssislərin sözlərinə görə, ən geniş yayılmış müalicə üsullarından biri xüsusi Naftalan nefti vannalarıdır. Bu prosedurlar, adətən, 38 dərəcə temperaturda 8-10 dəqiqə davam edir və müalicə kursu, təxminən, 15-20 gündür. Bu müddətdə pasiyentlər həkim nəzarəti altında bir neçə seans qəbul edirlər. Bununla yanaşı, bəzi hallarda Naftalan yağının lokal tətbiqi və digər fizioterapiya üsulları ilə birlikdə kompleks müalicə proqramları da tətbiq edilir.

Mütəxəssislər onu da vurğulayırlar ki, Naftalan müalicəsi yalnız tibbi göstərişlər əsasında və ciddi nəzarət altında aparılmalıdır. Ağır ürək və böyrək çatışmazlığı, onkoloji xəstəliklər və bəzi damar patologiyaları zamanı xüsusi müalicə üsulları istifadə olunmalıdır. Bu baxımdan, Naftalan prosedurlarının standartlaşdırılması tibbi protokollar əsasında həyata keçirilməsi vacib hesab olunur.

Azərbaycanın sağlamlıq turizmi potensialı

Naftalan nefti həm tibbi praktikada tətbiq olunan spesifik balneoloji vasitə, həm də Azərbaycanın sağlamlıq turizmi sistemində mühüm yer tutan unikal təbii mənbədir. Mütəxəssislərin fikrincə, bu müalicə üsulunun effektivliyi mərhələli terapiya və ciddi tibbi nəzarət prinsiplərinə riayət edildiyi halda daha aydın şəkildə özünü göstərir. Akademik Vaqif Abbasovun sözlərinə görə, Naftalan nefti ilə bağlı zaman-zaman yayılan bəzi monfi məlumatlar elmi əsaslara söykənmir və tibbi protokollara uyğun şəkildə tətbiq edildikdə bu müalicə üsulunun mənfəi yan təsirləri müşahidə olunmur.

Bu baxımdan, Naftalan nefti yalnız müalicə vasitəsi kimi deyil, həm də Azərbaycanın sağlamlıq turizmi potensialını gücləndirən strateji mənbə kimi qiymətləndirilir. Eyni zamanda, bu sahədə elmi tədqiqatların genişləndirilməsi, Naftalan əsasında yeni tibbi və kosmetik məhsulların hazırlanması və beynəlxalq əməkdaşlığın artırılması

kimi qiymətləndirilir.

Agentliyin şöbə müdirinin sözlərinə görə, müasir yanaşmada sağlamlıq turizmi artıq yalnız müalicə ilə məhdudlaşmır. Belə ki, sağlamlıq turizmi dedikdə profilaktika, həyat keyfiyyətinin artırılması, reabilitasiya və uzunmüddətli rifah anlayışları əhatə olunur və bu sahədə ictimai maarifləndirmə mühüm rol oynayır. Elgün Cavadov qeyd edir ki, insanların düzgün məlumatlandırılması həm müalicə üsullarına daha rəşional yanaşmanı təşviq edir, həm də sağlamlıq həyat tərzinə cəmiyyətdə marağı artırır. Xüsusilə Naftalan nefti kimi spesifik müalicə üsulları üzrə göstərişlər və əks-göstərişlər barədə dəqiq məlumatlılığın təmin edilməsi bu sahədə etimadın formalaşdırılması baxımından vacibdir.

Dayanıqlı inkişaf bazası

Naftalanın yalnız müalicə məkanı kimi deyil, həm də beynəlxalq sağlamlıq turizmi brendi kimi formalaşdırılması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Həyata keçirilən tədbirlər və qəbul edilən normativ qərarlar Naftalanın uzunmüddətli və dayanıqlı inkişafı üçün institusional baza yaradır.

Dünya, xüsusilə də Şərqi Avropa təcrübələri göstərir ki, sağlamlıq turizminin təşviqi baxımından beynəlxalq tədbirlərdə iştirak da əsas mexanizmlərdən biridir. Bu fikirlə bağlı agentliyin şöbə müdiri qeyd etmişdir ki, sərgilər, forumlar və ixtisaslaşmış konfranslar yalnız təqdimat platforması deyil, həm də real əməkdaşlıqların qurulduğu, investisiya imkanlarının müzakirə edildiyi və təcrübə mübadiləsinin aparıldığı peşakar mühitdir.

DTA rəsmisi Elgün Cavadov deyir ki, Azərbaycan son illərdə bu istiqamətdə aktiv iştirak etməklə yeni və mövcud potensial bazarlara çıxış imkanlarını genişləndirmiş, tibbi turizm operatorları və beynəlxalq tərəfdaşlarla əməkdaşlıq perspektivlərini artırmışdır. Şöbə müdirinin sözlərinə görə, Avropa və Asiya ölkələrinin uğurlu modellərinin öyrənilməsi və yerli kontekstə uyğunlaşdırılması Azərbaycanın sağlamlıq turizmi məhsulunun beynəlxalq bazarda rəqabətqabiliyyətli və etibarlı brend kimi formalaşdırılmasına töhfə verir.

Yeni əməkdaşlıq imkanları

Sonda onu da vurğulamaq yerinə düşər ki, Dövlət Turizm Agentliyi tərəfindən sağlamlıq turizmi sahəsinə həsr olunmuş beynəlxalq konfranslar sağlamlıq turizmi destinasiyası kimi xarici bazarlara çıxış üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır. 2024-cü ildə Şarada, 2025-ci ildə isə Bakıda keçiriləcək konfranslar çərçivəsində yerli və xarici mütəxəssislər, dövlət qurumları, özəl sektor nümayəndələri və beynəlxalq təşkilatlar arasında fikir mübadiləsi aparılmış, yeni əməkdaşlıq imkanları müzakirə olunmuş və tərəfdaşlıqların formalaşdırılması üçün platforma yaradılmışdır.

Beləliklə, Azərbaycan zəngin təbii müalicə resursları və ardıcıl dövlət siyasəti ilə sağlamlıq turizmi sahəsində öz mövqeyini getdikcə gücləndirir. Xüsusilə Naftalan nefti kimi unikal sərvət ölkənin bu istiqamətdə beynəlxalq arenada tanınmasını sürətləndirərək onu cəlbədiq sağlamlıq turizmi mərkəzlərindən birinə çevirəcək.

Hazırladı:
T.RÜSTƏMLİ
XQ

Körfez müharibəsi: neft, yoxsa su?

Bəşəriyyətin gələcəyi bunların hansından daha çox asılıdır?

ABŞ və İsrail alyansının İrana qarşı hərbi əməliyyatların başlamasından bəri analitiklər ənənəvi olaraq əmtəə bazarlarına - karbohidrogenlər, alüminium və ya gübrələrə daha çox diqqət yetirirlər. Lakin bir amili unudurlar ki, hücum altında olan əsl strateji resurs şirin sudur.

Ümumiyyətlə, şirin su çatışmazlığı dövrümüzün ən aktual problemlərindən biridir, lakin bu məsələ çox nadir hallarda mövcud silahlı münaqişələr kontekstində müzakirə olunur. Bu il fevralın 28-də ABŞ və İsrail tərəfindən başladılan təcavüz hərbi əməliyyatların su təhlükəsizliyinə dağıdıcı təsirinə bariz nümunəsinə çevrilib. "Fortune" jurnalının qeyd etdiyi kimi, İranla müharibədə müəyyənədi amil neft deyil, sudur. Bu yanaşma nə qədər doğrudur?

Təmiz su çatışmazlığı Fars körfəzi dövlətləri üçün əsas zəif yerlərdəndir və bu cür hücumlar bu ölkələri humanitar fəlakətin astanasına apara bilər. Mənbələr göstərir ki, yalnız böyük çayları və gölləri olan İran və İraqda bərpaulanan şirin su mənbələri mövcuddur. Bununla belə, hətta bu ölkələrdə də quraqlıq və artan su istehlakı səbəbindən su çatışmazlığı artmaqdadır. Fars körfəzinin digər dövlətləri dəniz suyunun emalından daha çox asılıdırlar: Səudiyyə Ərəbistanında

Münaqişə davam etdikcə, İran Fars körfəzi qonşularının su təchizatını dayandıra bilər. Lakin "The Economist" jurnalının qənaətinə görə, İranın özünün də susuz qalma ehtimalı böyükdür.

Mülki su infrastrukturuna hücumlar ənənəvi olaraq müharibə cinayətləri hesab olunur. Artıq hazırkı münaqişə zamanı sətəmizləmə zavodlarına zərbələr qeydə alınıb. Martın 7-də İran Xarici İşlər Nazirliyi ABŞ-ın Qeşm adasında sətəmizləmə zavoduna zərbə endirməklə presedent yaratdığını və nəticədə 30 kəndin susuz qaldığını bildi. Vaşinqton bu məlumatı nə təsdiq, nə də təkzib edib: ABŞ Prezidenti Donald Tramp "sətəmizləmə zavodu haqqında heç nə bilmədiyini" söyləyib. İsrail infrastrukturuna zərbənin BƏƏ tərəfindən həyata keçirildiyini iddia edib.

Martın 8-də isə Bəhreyn İranın zərbəsi nəticəsində ərazisindəki sətəmizləmə zavoduna ziyan dəydiyini bildi. Ölkənin Xarici

İkiqatdır. Bir tərəfdən, məhsuldarlığın azalması fermerləri kompensasiya etmək üçün əkin sahələrini genişləndirməyə və ya suvarma suyunun çəkilməsini artırmağa məcbur edir ki, bu da tükənmiş su hövzələrinə təzyiqlər artırır. Digər tərəfdən, uzunmüddətli perspektivdə ərzaq böhranı dövlətlərin qeyri-sabitliyinə və nəticədə onların suya qənaət edən texnologiyalara investisiya qoymaq və su infrastrukturunu saxlamaq qabiliyyətinin zəifləməsinə gətirib çıxarır.

Hadisələrin gedişi göstərir ki, suya çıxış kənd təsərrüfatı üçün yeni qaydalar dikto edir. Məhsuldarlığın artması torpaq sahəsindən və kənd təsərrüfatı təcrübələrindən əlavə ciddi əsli olmayacaq, çünki su, demək olar ki, həlledici amilə çevrilir. Dünya Bankının mütəxəssisləri hesablayıblar ki, planetin ekoloji məhdudiyətləri daxilində bu yalnız 3,4 milyard insanı doyura bilər. Qalan ərzaq təchizatı resursların amansızcasına tükənməsinin nəticəsidir. Əsas problem nə qədər suyun istehlak edilməsi deyil, ölkələr və sektorlar arasında son dərəcə qeyri-bərabər paylanmadır. Bank mütəxəssisləri əmindirlər ki, həm kənd təsərrüfatı sektorunun arxitekturası, həm də büdcə siyasəti bu amilə nəzərə alınır. Nəticədə, istehsal həcmi artır, lakin bununla bərabər, sistem məhdudiyətləri də böyüyür.

Münaqişənin siyasi nəticələri beynəlxalq su əməkdaşlığı sistemi üçün də son dərəcə mənfi ola bilər. Cenevrə konvensiyalarının pozulması kimi təsnif edilən mülki su infrastrukturuna edilən hücumlar cəzasızlığın təhlükəli bir presedentini yaradır. Sərhədlərəsi su mübahisələrinin gücləndiyi bir dünyada beynəlxalq hüquq normalarının aşınması su mənbələrinə nəzarət üzərində münaqişələrin artmasına səbəb ola bilər. Analitiklər vurğulayırlar ki, sətəmizləmə zavodlarına davamlı hücumlar təxminən 100 milyon insanın həyat təminatı sistemlərini sıradan çıxarmaq təhlükəsi yaradır. Tək bir zavodun məhv edilməsi alternativ mənbələrin demək olar ki, mövcud olmadığı ölkələrdə bütün şəhərləri susuz qoya bilər.

Belə olan halda, qarşıya sual çıxır: Sətəmizləmə infrastrukturuna hücum kimi sərfləndir?

Bir müddət əvvəl Vaşinqtonun Hörmüz boğazı 48 saat ərzində açılmadığı təqdirdə İranın elektrik stansiyalarını məhv etmək təhdidində cavab olaraq, Tehran martın 22-də sətəmizləmə zavodlarına da daxil olmaqla, bölgədəki bütün ABŞ enerji və rabitə obyektlərinə zərbələr cavab verəcəyi ilə hədələdi. Xarici analitiklər İranın daxil gərginliyi pozmaq və əhalini bölgədə atəşi dayandırmaq üçün hökumətlərə təzyiqlər göstərməyə məcbur etmək üçün sətəmizləmə zavodlarına hücum edə biləcəyini istisna etmirlər. Lakin bu cür hücumların həyata keçirilməsini İran üçün əhəmiyyətli risk yaradacağı ehtimalı daha böyükdür. Çünki ölkənin bölgədə az sayda müttəfiqi var və qonşuları ilə münasibətlərin gərginləşməsi Yaxın Şərq dövlətlərinin Tehranın hərəkətlərini ekzistensial riski kimi qəbul etməsinə səbəb ola bilər. Belə olan halda, Fars körfəzi ölkələri İrana qarşı vahid cəbhə yarada bilərlər ki, bu da ABŞ və İsrailin xeyrinə işləyəcək. Bu, İran üçün arzuolunmazdır. Ona görə də analitiklər Tehranın sətəmizləmə zavodlarına mümkün zərbələr endirə biləcəyi ilə bağlı təhdidlərini daha çox siyasi şantaj hesab edirlər.

Diqqətçəkən bir məqam da ondan ibarətdir ki, İsrail və ABŞ sətəmizləmə infrastrukturuna hücum etsələr belə, formal olaraq beynəlxalq hüquq pozunurlar, çünki hər iki ölkə 1977-ci il Cenevrə konvensiyalarına Əlavə Protokolunu imzalayıb, lakin ratifikasiya etməyiblər. Bu sənəd açlığı müharibə üsulu kimi və mülki əhalinin yaşaması üçün vacib olan obyektlərin məhv edilməsinə qadağan edir. Təl-Əviv artıq regionda sətəmizləmə zavodlarına hücum təcrübəsinə malikdir. Belə ki, 2023-cü ilin oktyabrında HƏMAS-ın hücumuna cavab olaraq İsrail Fələstinin su infrastrukturuna hücum etdi və bu da, sətəmizləmə zavodları da daxil olmaqla, Qəzzanın su təchizatının əksəriyyətinin dayandırılmasına səbəb oldu.

Bütün bunlardan çıxış edən analitiklər və politoloqlar hesab edirlər ki, İrana qarşı Amerika-İsrail müharibəsi, su təhlükəsizliyi probleminin global sabitliyin ayrılma hissəsi kimi tanınmasında dönüş nöqtəsi ola bilər. Çünki münaqişə artıq su infrastrukturunun ictimai xidmətlərinin passiv elementindən strateji hədəfə və təzyiqlərinə çevrildiyini açıq şəkildə göstərir. Yaxın Şərqdəki regional böhran, ərzaq və gübrə təchizatı zəncirlərinin pozulması, iqlim ziyanı və beynəlxalq hüququn aşınması yolu ilə - dünya miqyasında su siyasətinə güclü mənfi təsir göstərir.

ABŞ, İsrail və İran arasındakı münaqişədə global ictimaiyyətin əsas diqqəti birbaşa itkilərə və geosiyasi nəticələrə yönəlib. Lakin su ehtiyatlarına və infrastrukturaya dayanan ziyan nəzərə alınmamış kimi görünür. Lakin son Körfez müharibəsi yalnız quraq Yaxın Şərqdə su sistemlərinin kritik zəifliyini üzə çıxarmadı, həm də planetin böyük bir hissəsində onsuz da gərgin olan su vəziyyətinin daha da ağırlaşdırılmasına bələk bir sıra global nəticələrə səbəb oldu.

Suyun Yer səthinin 70 faizini əhatə etməsinə baxmayaraq, kim düşündürdi ki, onun yalnız 3 faizi içməyə yararlıdır. İndi siz deyən, dünyaya daha çox lazım olan nədir: NEFT, yoxsa SU?

Hazırladı:
İlqar RÜSTƏMOV
XQ

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) əsas binasının önündəki parkda VI Türk Dünyası Ədəbiyyat və Kitab Festivalının (VI LitBookFest) açılışı olub.

Bakıda VI Türk Dünyası Ədəbiyyat və Kitab Festivalı

AMEA-nın prezidenti akademik İsa Həbibbəyli açılış nitqində VI Türk Dünyası Ədəbiyyat və Kitab Festivalını Azərbaycanın Türk dünyası ilə əlaqələrinin ardıcıl şəkildə qurulması istiqamətində həyata keçirilən genişmiqyaslı tədbirlərin məntiqi nəticəsi kimi dəyərləndirib. Bildirib ki, bu festival Türk dünyası ölkələri arasında inteqrasiya proseslərinin dərinləşməsinə, elmi, ədəbi və mədəni əməkdaşlığın coğrafiyasının genişlənməsinə mühüm töhfə verəcəkdir.

Akademik İsa Həbibbəyli qeyd edib ki, Birinci Türk Dünyası Ədəbiyyat və Kitab Festivalından ötən dövr ərzində aparılan müşahidələr festivalın əhatə dairəsinin ildən-ilə genişləndiyini, iş-tirakçı ölkələrin sayının artdığını və Türk dünyasının intellektual, yaradıcı potensialının daha geniş platformada bir araya gəldiyini göstərir: "İlk dəfə Bakıda əsas qoyulan və artıq 6-cı dəfə Azərbaycanda təşkil edilən bu mötəbər mədəniyyət hadisəsi bu il qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində də eyni ruh və yüksək şəkilatı səviyyə ilə keçirilib və uğurlu davam etdirilib".

Bu festivalı kitabın, elmin və mədəniyyətin təntənəsi olmaqla yanaşı, Türk dünyasında birlik və həmrəyliyin rəmzi kimi dəyərləndirən AMEA rəhbəri İnternetin, süni intellektin və rəqəmsal cəmiyyətdə artan informasiya rəqabəti fonunda bu festivalın kitabın rolunu

gücləndirilməsi, oxu mədəniyyətinə marağın artırılması baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıdığı diqqətə çatdırıb.

Daha sonra Azərbaycan Mətbuat Şurasının sədri, "525-ci qəzet" in baş redaktoru Rəşad Məcid, Türkiyə Respublikasının ölkəmizdəki fəvqələdə və səlahiyyətli səfiri Birol Akgün, millət vəkili Elçin Mirzəbəyli, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Bakı təmsilçisi Ufuk Turqaner, Beynəlxalq Türk Akademiyasının təmsilçisi, professor Əbülfəz Süleymanlı, Özbəkistan Asiya Təxniki Universitetinin rektoru Façın Rəhmanov, Beynəlxalq Türk Müəllifləri Birliyinin sədri Xəyal Rza və digərləri çıxış edərək Türk dünyasının sarsılmaz birliyinə, türk dövlətləri arasındakı əlaqələrin daha da möhkəmlənməsinə töhfə verəcək VI Türk Dünyası Ədəbiyyat və Kitab Festivalının əhəmiyyətindən danışdı.

Festival ədəbi-bədii kompozisiyalarla davam etdirilib.

Festivalın ilk günü Azərbaycan-Türkiyə, ikinci günü Özbəkistan-Türkmənistan, üçüncü günü Qazaxıstan-Qırğızıstan, dördüncü günü Macarıstan-Şimali Kipr Türk Respublikası, sonuncu günü isə Türk Dünyası - Yunus Əmrə günü adlandırılıb.

Festival mayın 26-dək davam edəcək.

Ə.QABİL
XQ

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Texnologiya Universiteti

əşağıda adı göstərilən vakant vəzifənin tutulması üçün müsabiqə elan edir

– "Turizm sənayesinin təşkili" kafedrası - kafedra müdiri.
Sənədlərin təqdim olunması bu elan dərc edildiyi tarixdən 1 ay müddətindədir.
Müsabiqədə iştirak etmək üçün sənədlər Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin "Ali təhsil müəssisələrində kafedra müdiri, dekan və dekan müavini vəzifələrinin tutulması qaydaları" haqqında 5 fevral 2018-ci il tarixli F-100 nömrəli əmrə əsasən elan olunduğu gündən başlayaraq 1 ay müddətində qəbul edilir.
Sənədlər təlimatla uyğun olaraq rektorun adına yazılmış ərizə ilə birlikdə əşağıdakı ünvanla təqdim edilməlidir.
Əlaqə telefonu: 022-268-66-22.
Ünvan: AZ 2011, Gəncə şəhəri, Ş.İ.Xətai prospekti 103.

"Avrora-çay" ASC səhmdarlarının nəzərinə!

"Avrora-çay" ASC səhmdarlarının növbəti illik ümumi yığıncağı 26 iyun 2026-cı il saat 11.00-da cəmiyyətin yerləşdiyi ünvanda keçiriləcəkdir.

Gündəlikdəki məsələlər.

1. 2025-ci ilin təsərrüfatı fəaliyyətinin

hesabı.

2. Müşahidə şurasının, idarə heyətinin və təftiş komissiyasının yeni tərkibinin seçilməsi.

3. Digər məsələlər.

Ünvan: Lənkəran rayonunun Hirkan qəsəbəsi.

BİLDİRİŞ

2026-cı il iyulun 20-də "Ağsu Sutikintı" ASC-nin ümumi yığıncağı keçiriləcəkdir.
Ünvan: Ağsu rayonu, Melioratorlar qəsəbəsi.

sətəmizləmə zavodları içməli suyun 70 faizini, Omanda 86 faizini, BƏƏ-də və Küveytdə 90 faizini təmin edir. Hətta İsrail əhalisinin əksəriyyətini içməli su ilə təmin etmək və qonşu ölkələrə satmaq, əlavə də daxil şirin su mənbəyi olan getdikcə dayazlaşan Qalileya dənizini bərpa etmək üçün beş böyük sahil sətəmizləmə zavodunun imkanlarından istifadə edir.

Bu səbəbdən də hələ 2010-cu ildə ABŞ kəşfiyyatı hərbi əməliyyatlar başlanacağı təqdirdə Yaxın Şərqdə kritik susaflaşdırma infrastrukturuna risklər barədə xəbərdarlıq etmişdi. Qurğuların təhlükəsizliyini təmin etmək çətindir: dəniz suyu və elektrik enerjisinə çıxışı təmin etmək üçün zavodlar sahildə yerləşir. Ona görə də bu yerlər sətəmizləyici zavodları hücum üçün asan hədəfə çevirir.

Aydın məsələdir ki, yanacaq ehtiyatlarından fərqli olaraq, su Fars körfəzi ölkələri üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir, çünki defisiti əvəz etməyin başqa yolu yoxdur. Region artıq təkəç içməli su deyil, həm də istehsalı böyük resurs tələb edən kənd təsərrüfatı məhsulları idxal edir. Buna görə də sətəmizləmə zavodlarına endirilən zərbə, xüsusən də Hörmüz boğazının faktiki olaraq bağlandıqını və qida idxalının dayandırıldığına nəzərə alsaq, Körfez ölkələrinin ərzaq təhlükəsizliyinə də zərbədir.

Daha vacib bir sahə enerji obyektləri ilə bağlıdır. Çünki enerji obyektlərinə edilən hücumlar da nəticədə sətəmizləməyə təsir göstərir. Yaxın Şərqdə dəniz suyunu içməli suya çevirmək üçün iki texnologiyadan istifadə olunur: suyu yüksək temperaturda qəndər qızdırmaq və kondensat toplamaq, sonra suyun çirkəli saxlayan membran vasitəsilə təzyiqləndirən təsərrüfatı. Hər iki variant da enerji tələb edir: Səudiyyə Ərəbistanında, təxminən, 30 sətəmizləmə qurğusu gündə 300 min barel xam neft istehlak edir.

Beləliklə, alyansın başladığı müharibə həm birbaşa məhv, həm də dolayısıyla - iqtisadi və iqlim mexanizmləri vasitəsilə, su ehtiyatları çatışmazlığına kəskin mənfi təsir göstərir. Problem regional miqyası aydındır. Söhbət vacib infrastrukturun birbaşa məhv edilməsini əhatə edir. Münaqişənin ən aşıkar və həyəcanverici aspektlərindən biri su təchizatı qurğularına hədəflənmiş hücumlar olub. Çünki bu məqamda dünyanın ən çox su çatışmazlığı olan Fars körfəzi ölkələrinin sətəmizləmə qurğularına arxayınlaşması bu məqamda strateji zəifliyə çevrilir. Problemin ciddiliyi ondadır ki, dünyanın saflaşdırılmış suyunun, təxminən, 40 faizini istehlak edən region sahilləri boyunca 400-dən çox sətəmizləyici zavod işləyir. Aydın görünür ki, Körfez ölkələrinin ən məhsuldarları sahil boyunca yerləşən minlərlə sətəmizləyici qurğuya güvənirlər. Bu da onları raket və pilotsuz aparatların hücumlarına qarşı həssas edir. Belə olan halda su infrastrukturuna hər hansı ciddi ziyan humanitar fəlakətə bərabərdir.

İrana gəldikdə isə, ölkə sətəmizləyici qurğuların gücünü daha az güvənsə də, mənbələr ölkədə su çatışmazlığının hələ də olduqca ciddi problem olduğunu bildirirlər. Onilliklər boyu bənd tikintisi və kütləvi su çıxarılması təbii ehtiyatları tükəndirib. İranlıların təxminən üçdəbiri su çatışmazlığı ilə üzləşir. Mövcud vəziyyəti nəzərə alsaq, müharibənin Tehranın qonşu ölkələrə su məsələləri üzrə onsuz da təvəzükər əməkdaşlığına kömək etməsi ehtimalı azdır.

İşlər Nazirliyi maddi ziyan barədə məlumat verib, lakin zavodun yerini və ya zərərin miqyasını dəqiqləşdirməyib. İran Bəhreynə hücumla bağlı şərh verməyib.

Yaxın tarixdə sətəmizləmə zavodlarına hücum presedentləri olub, həm də Fars körfəzi ölkələrində. Belə ki, 1991-ci il Körfez müharibəsi zamanı Küveyti işğal edən İraq hərbi qüvvələri ölkədəki bir neçə sətəmizləmə zavodunu məhv edib. Hərbi əməliyyatlar zamanı İraq həmçinin Fars körfəzinə 816 min ton xam neft töküüb və 700-dən çox neft quyusunu yandırdı. Əlbəttə, bu təkəç neftə həssas olan sətəmizləmə zavodlarını dayandırmayıb, həmçinin bölgədəki çirkəllənmiş yeraltı suları da sıradan çıxarıb.

Doğrudur, münaqişə zamanı sətəmizləmə infrastrukturuna edilən zərbələr az ziyan vurub və ziyan görəən ölkələr vəziyyəti gərginləşdirməmək yolu seçiblər. Sətəmizləmə qurğularının təhlükəsizliyi region üçün olduqca həssas bir məsələdir, çünki zərər humanitar fəlakətə səbəb ola bilər və zavodların bərpası aylarla uzanar. Dağntıya məruz qalan ölkənin qarşılıqlı hərəkətləri bölgəni sətəmizləmə qabiliyyətdən məhrum edəcək və sülh bərpa edildikdən sonra içməli su çatışmazlığına həll etmək üçün qonşu ölkələrin resurslarından istifadə etmək mümkün olmayacaq.

Avstriyanın "Macquarie" investisiya qrupunun analitikləri sətəmizləmə qurğularını kimi əsas obyektlərə zərbə endirməyin kəskin ekzistensial riskə olacağı ilə bağlı ciddi xəbərdarlıq edirlər. Bununla bağlı ciddi hesablamalar da var: bir neçə il əvvəl dərc edilmiş bir analitik hesabatda qeyd edilir ki, əgər Səudiyyə Ərəbistanının su infrastrukturuna sıradan çıxarılsa, 8,5 milyon əhalisi olan paytaxt Ər-Riyad bir həftə ərzində təxliyə edilməli olacaq. Tək bir qurğudan asılılığın miqyası həyranətmizdir: Cübeyl kompleksində 1,6 milyon kubmetr təmiz su istehsal edir. Kraliçadək Amerika səfirliyi hətta bir dəfə Cübeyl qurğusunu olmasa, Səudiyyə hökumətinin sadəcə fəaliyyətini dayandıracağını bildirmişdi.

Demək doğru olmaz ki, İranın regiondakı Amerikapərəst ölkələrin su infrastrukturuna hücum etməkdən imtina etməsi zəiflikdir, əksinə, bu daha çox düşünülmüş diplomatik addımdır. Tehran qonşularının infrastrukturundakı ən həssas halqaya hücumlardan yayınmaqla onlara birmənalı signal göndərir: "Biz vəziyyəti kəskin şəkildə gərginləşdirməyə qadirik, amma hələlik bunu şüurlu şəkildə etməirik. Biz bu xətti keçməzdən əvvəl siz ABŞ-a təzyiqlər göstərməli və gərginliyin azaldılmasını tələb etməlisiniz".

Bu arada, birbaşa məhvədən əlavə, münaqişə su ehtiyatlarına təsiri gəcicək, lakin heç də az dağıdıcı olmayan mexanizmləri işə sald. Bu mexanizmlər qlobal xarakter daşıyır və regional müharibəni global su qeyri-sabitliyi amilinə çevirir.

Amma münaqişə nəticəsində global kərbamid və külürd ixracının, təxminən, 50 faizinin keçdiyi Hörmüz boğazının bağlanması gübrə bazarının çökünməsinə də səbəb olub. FAO vəziyyəti "son dövrlərdə global ticarət axınlarında ən sürətli və ciddi pozuntulardan biri" kimi qeyd edir. Kərbamidin qiymətləri 2026-cı ilin fevral-mart ayları arasında, təxminən, 46 faiz artıb. Bu, kənd təsərrüfatına birbaşa təsir göstərir: dünya üzrə fermerlər gübrə ala bilməməklə üzləşirlər və bu da məhsuldarlığın azalmasına səbəb olur.

Gübrələrə su ehtiyatları arasındakı əlaqə

